

Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Ľubomír Rendár

**Kapitoly zo slovenských dejín jazykovej kultúry
od polovice 20. storočia po súčasnosť**

Trnava
2014

PEDAGOGICKÁ FAKULTA TRNAVSKEJ UNIVERZITY

Katedra slovenského jazyka a literatúry

**Kapitoly zo slovenských dejín jazykovej kultúry
od polovice 20. storočia po súčasnosť**

Ľubomír Rendár

Trnava 2014

© PaedDr. Ľubomír Rendár, PhD.

Recenzenti:

doc. PhDr. Anna Rýzková, CSc.

doc. PaedDr. Jozef Pavlovič, CSc.

Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity 2014

ISBN 978-80-8082-806-6

OBSAH

Úvod.....	6
1. Od oslobodenia po šesťdesiate roky 20. storočia.....	8
1.1. Vývin spoločensko-politickej situácie.....	8
1.2. Jazykoveda.....	8
1.3. Jazykovedne orientované časopisy.....	11
1.4. Jazyková kultúra v masmédiách.....	12
1.5. Knižné publikácie.....	14
1.6. Konferencie a diskusie o jazykovej kultúre.....	16
1.7. Spoločensko-politická situácia koncom päťdesiatych rokov.....	18
<i>Otázky</i>	20
2. Šesťdesiate roky 20. storočia.....	21
2.1. Spoločensko-politická situácia a jazyková kultúra.....	21
2.2. Jazykoveda.....	21
2.3. Témy o slovenčine.....	24
2.4. Jazykoveda a jazyková kultúra v období normalizácie.....	25
2.5. Jazykovedné konferencie a stav jazykovej kultúry na Slovensku.....	26
2.6. Jazykovedné časopisy.....	27
2.7. Knižné publikácie.....	29
2.8. Jazyková kultúra v masmédiách.....	30
2.9. Spoločensko-politická situácia na Slovensku počas normalizácie.....	33
<i>Otázky</i>	33
3. Sedemdesiate roky.....	34
3.1. Spoločensko-politická situácia.....	34
3.2. Jazykoveda.....	35
3.3. Jazykovedné konferencie a stav jazykovej kultúry na Slovensku.....	40
3.4. Knižné publikácie formujúce jazykovú kultúru na Slovensku.....	41
3.5. Jazyková výchova.....	45
3.6. Jazyková úroveň médií.....	46
3.7. Názory na jazykovú situáciu v sedemdesiatych rokoch.....	49
<i>Otázky</i>	50
4. Osemdesiate roky.....	51
4.1. Spoločensko-politická situácia.....	51

4.2.	Jazykoveda v osemdesiatych rokoch.....	52
4.3.	Jazykovedné konferencie.....	54
4.4.	Jazykové príručky formujúce jazykovú úroveň.....	55
4.5.	Názory na jazykovú situáciu v osemdesiatych rokoch.....	55
	<i>Otázky</i>	56
5.	Deväťdesiate roky.....	57
5.1.	Spoločensko-politická situácia.....	57
5.2.	Jazykoveda.....	57
5.2.1.	Jazykový zákon.....	59
5.3.	Jazykovedné konferencie.....	61
5.4.	Jazykové príručky formujúce jazykovú úroveň.....	63
5.5.	Jazyková situácia.....	64
5.6.	Názory na jazykovú situáciu v porevolučných rokoch.....	67
	<i>Otázky</i>	67
6.	Jazyková kultúra v novom miléniu.....	68
6.1.	Spoločensko-politická situácia na začiatku tretieho tisícročia.....	68
6.2.	Jazykoveda.....	68
6.3.	Starostlivosť o jazykovú kultúru.....	70
6.3.1.	Elektronická forma komunikácie.....	70
6.3.2.	Jazyk rozhlasu, televízie a tlače.....	71
6.4.	Jazyková výchova.....	75
6.5.	Publikácie o jazykovej kultúre.....	76
	<i>Otázky</i>	78
7.	Perspektívy.....	79
7.1.	Potreba zjednotenia.....	79
7.2.	Stredná cesta.....	80
7.3.	Globalizácia aj v jazyku?.....	81
	ZÁVER.....	83
	Zoznam literatúry.....	84

ÚVOD

Exkurz do dejín jazykovej kultúry ako dôležitej súčasti národnej kultúry môže byť významnou reflexiou nielen ako subjektu našej krajiny v Európskej únii. Cez prizmu jazykovej kultúry možno konštatovať rozvoj, ale aj úpadok kultúry národa ako celku. Veď jazyk je nielen základným atribútom identity národa, ale je aj základným nástrojom myslenia, zmýšľania, národnej mentality.

Tieto učebné texty majú byť pre študentov slovakistiky z jednej strany nástrojom na získanie obrazu o dôležitých dejinných udalostiach súvisiacich aj s politickou situáciou najmä počas druhej polovice 20. storočia, ktoré mali vplyv na vývin jazykovedy, ale aj samotnej slovenčiny. Z druhej strany čitateľom podávame prehľad o závažných jazykovedných dielach, formujúcich jazykové vedomie používateľov slovenčiny v minulosti aj dnes, a jazykovedných podujatiach, kde sa lingvisti zaoberali otázkami jazykovej kultúry. Naopak, nejde nám o podanie teoretických základov jazykovej kultúry – tomu sa venujú osobitné učebné texty a monografie.

Cieľom tejto práce je teda diachronický opis vývinu jazyka a jazykovej kultúry v kontexte slovenských dejín po 2. svetovej vojne po súčasnosť. Usilujeme sa vyvarovať sa tzv. čierno-bielemu aspektu opierajúceho sa o hodnotenie a posudzovanie jazykových chýb v jednotlivých celospoločensky významných komunikačných prostriedkoch, masmédiách. Podávame tu stručný prehľad širšie definovaných zložiek vplývajúcich na stav v slovenskom spisovnom jazyku a v jeho kultúre. Neodmysliteľne ich utvára predovšetkým politická situácia v spoločnosti a s ňou súvisiaca jazyková politika, ktorej 40-ročné bremeno totality ťažilo aj slovenskú jazykovedu a na jazyku samom zanechalo nezmazateľné stopy. Preto nám nemožno obísť opis spoločensko-politickej situácie v jednotlivých vývinových etapách. Pravda, ani politický stav nie bezvýnimočne podmieňuje jazykový vývin. Veď napríklad duchovný život Slovákov nebol celkom umŕtvený ani počas spomínaného zložitého obdobia. Vznikali mnohé cenné umelecké diela, vedecké práce atď. To všetko má svoj odraz v jazykovom vývine. Politický režim tu predsa len pokladáme za nosný, pretože nesporne najmä v minulosti direktívne vplýval na používateľov slovenčiny; jazyk osebe je významné politikum – aj v súčasnosti. Platí to najmä o období od roku 1948 až do roku 1989, v ktorom boli politické zásahy do slovenčiny evidentné. Protipólom direktívnych zásahov do jazyka bol intelektuálny potenciál v národe. Z tohto hľadiska možno konštatovať, že napr. mládež, vzdelaná vrstva a umelci zastávali jazykovú tvorivosť. Pozitívne kultúrne hodnoty vo vývine jazyka treba vi-

dieť aj v opore našej kultúry v spoločnosti. Inými slovami, ľudová reč, majúc žriedlo v nárečiach, nepripustila politickú manipuláciu, a to už svojou svojbytnosťou.

Vývin všeobecnej kultúry je teda neodmysliteľne spojený s vývinom jazyka. Kultúra a jej súčasť – jazyk sa postupne formovali do podoby, akú poznáme dnes. Bez kultivovania a starostlivosti by sa však uvedený vývin zastavil. Preto jazykovú kultúru pokladáme za dôležitý článok všeobecnej kultúry a najmä jazykovedy. Bez nej by sa súčasný spisovný jazyk nevyprofiloval, bez nej by sme nemohli uvažovať o filologických pojmoch ako *jazyková kvalita*, *jazykový kontakt*, *jazykové správanie*, *jazyková situácia*, *jazyková politika* a pod. Z uvedeného však plynie otázka: Čo je jazyková kultúra a ako ju možno definovať? Odborných názorov a jazykovedných definícií jazykovej kultúry je množstvo. Uvedme aspoň daktoré: Kultúra jazyka je prejav a dôsledok celkového kultúrneho vývinu spoločnosti.¹ Jazyková kultúra je úroveň jazykovej praxe spoločnosti a súčasne dobový obraz jazyka získaný hodnotiacim zovšeobecnením stavu (úrovne) používania jazykových prostriedkov v praxi, t. j. v reči.² Encyklopédia jazykovedy definuje jazykovú kultúru ako „cieľavedomú činnosť smerujúcu k zveľadeniu, kultivovaniu spisovného jazyka a jazykových prejavov realizovaných v spisovnom jazyku.“ Každá z uvedených definícií odkazuje na jazyk – základný atribút národa a spoločnosti. Bez jazyka by sme si modernú spoločnosť nevedeli predstaviť. A tak kultúru jazyka možno chápať ako najzávažnejšiu zložku kultúry. Dejiny kultúry sa pokúsilo spracovať už mnoho autorov. Rovnako tak jazykovedci spracovali všeobecné dejiny jazyka. Jazyková kultúra ako súčasť všeobecnej kultúry a jazykovedy má tiež svoje dejiny...

¹ HAVRÁNEK, B.: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha, 1932, s. 32 – 84.

² KRÁL, Á. – RÝZKOVÁ, A.: *Základy jazykovej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990, s. 27 – 28.

1. Od oslobodenia po šesťdesiate roky 20. storočia

1.1. Vývin spoločensko-politickej situácie

Väčšia časť týchto textov sa dotýka tzv. totalitného obdobia, pre ktoré bolo špecifické zasahovanie vládnej politickej moci Komunistickej strany Česko-Slovenska (KSČ) azda do všetkých sfér spoločenského života Slovákov a Čechov. Deformácia zmysľania od jednoduchých ľudí po intelektuálov, neskôr aj prenasledovanie tých, ktorí sa nechceli podriaďovať diktátorskému politickému režimu, začala sa až už vo februári roku 1948. Pred vojnou totiž boli komunisti príliš slabí a „ich členská základňa sa obmedzovala iba na niekoľko málo tisíc členov, ktorí neboli ani fyzicky schopní šíriť komunistickú myšlienku v takom rozsahu, aby sa stala rozhodujúcou spoločenskou silou.“³ Aj preto ešte bez vážnejších ideovo-politických problémov vznikol **1. apríla 1943 Jazykovedný ústav SAVU**, od roku **1952** bol premenovaný na **Ústav slovenského jazyka SAVU**. Sila komunistov však vzrastala najmä pre lepšiu organizovanosť, disciplinovanosť a ideovú jednoliatosť ako v Demokratickej strane, ktorá bola veľmi roztrieštená. Spomenuté okolnosti boli najrozhodujúcejšie pred májovými voľbami v roku 1946, ktoré slovenskí komunisti síce prehrali (zvítazila Demokratická strana), ale v Čechách zvíťazili komunisti, ktorých volilo 40 % voličov.⁴ Hoci na Slovensku vyhrala voľby Demokratická strana, z celoštátneho hľadiska vyhrali komunisti. Ľud volil KSČ napriek tomu alebo práve preto, že málokto v tom čase vedel, čo je to marxistická teória poznania či vedecký komunizmus. Po voľbách komunisti vykonštruovali proti Demokratickej strane protištátne sprisahanie. Bezpečnosť vtedy zatkla jej najväčšie osobnosti, čím bola pozícia demokracie na Slovensku úplne ochromená. Komunisti boli v tom čase ideologicky podriadení vtedajšiemu celosvetovému centru stalinizmu a socializmu – Moskve.

1.2. Jazykoveda

Po skončení II. svetovej vojny v roku 1948 začali sa pre slovenskú vedu ťažké časy. Po predvojnovnej tvrdej práci slovenských jazykovedcov v tridsiatych rokoch sa slovenčina dostala postupne na úroveň češtiny. Za zmienku tu stojí najmä kodifikačná práca **Václava Vážneho**, ktorá vyústila v roku **1931** do **Pravidiel slovenského pravopisu**. Po skončení II. svetovej vojny sa však pozícia slovenčiny opäť oslabila pre mocenské zásahy nastupujúcej

³ LIPTÁK, E.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 278.

⁴ Ibid.

vlády komunistov, hoci vývin slovenčiny ako jazyka samostatného suverénneho národa už nemohol byť vážnejšie zastavený.

Po schválení pre slovenskú jazykovedu pozitívneho *Košického vládneho programu* z apríla roku 1945, v ktorom sú Slováci uznaní za samobytný národ a v ktorom sa slovensko-český vzťah plánuje uznať a usporiadať ako rovný s rovným, zdala sa cesta slovenského jazyka určená. Po tzv. *pražských dohodách* sa však všetko od základov zmenilo. Sľuby zostali len prázdnyimi slovami. Slovensko, jeho národná rada a hlavné mesto Bratislava boli ďaleko od naplnenia sľubov *Košického vládneho programu*. Česko-slovenským centrom komunistického riadenia a právomoci sa stala Praha, na ktorú sa centralizoval život Slovákov i Čechov. Pravda, Praha prijímala rozkazy z Moskvy. Sľubovaný slovensko-český rovný, mnoho ráz označovaný aj ako bratský vzťah sa napokon dostal do nerovnováhy, utvoril sa „asymetrický model“ česko-slovenského spoluzitia.⁵ Pravdaže, dotýkalo sa to aj slovenského jazyka.

Pre všetkých jazykovedcov v komunistických krajinách Európy, teda aj pre slovenských jazykovedcov boli záväzné a smerodajné Stalinove vystúpenia a príspevky v diskusiách o podstate jazyka v moskovskej Pravde roku 1950. Veda sa po vojne začala podriaďovať svojmu najväčšiemu vzoru Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR). Pravda, nebolo to podriaďovanie sa z vlastnej vôle, ale pod záštitou mocenskej komunistickej strany.

Ako sme už spomenuli, vládna politická strana KSC dohliadala na vývin a prácu takmer každého človeka v krajine. Ani jazykovedci sa podobnej ideologicko-politickej kontrole pracovných výsledkov nemohli vyhnúť. Ak nechcel dajaký jednotlivec stratiť prácu, ktorá v jazykovede spočívala najmä v publikačnej činnosti, musel do svojej štúdie „zabudovať“ dačo o komunizme, „o veľkom bratovi“ – Sovietskom zväze alebo aspoň o význame napísaného článku pre socialistickú spoločnosť. Pravda, takémuto politickému tlaku začali verne slúžiť daktorí slovenskí jazykovedci, ktorí dali svoje preferencie nadpráci. „Začali sa opierať o ideologické kritériá, alebo skôr o panujúcu ideologickú frazeológiu. Š. Peciar začal uplatňovať tézu, že spisovný jazyk je vždy produktom vládnucej triedy a že hlavnou ideológiou buržoáznej spoločnosti je vyhranený nacionalizmus. Úsilie o „národnú čistotu“ označil za *nacionalistický purizmus* a teóriu *Henricha Bartka* priamo za *šovinistickú*, hoci sám Š. Peciar bol veľmi pedantným a prísnyim apretorom a jazykovým redaktorom.“⁶

Typický, dalo by sa povedať že vykonštruovane „vzorný príspevok“ ukazujúci na sovietsku neomylnosť potvrdzuje úryvok z časopisu *Slovenský jazyk a literatúra v škole*: „Sovietsky štát, ako je známe, vynakladá na vedu také prostriedky, akých sa vede nedostáva ni-

⁵ KAČALA, J.: *Spisovná slovenčina v 20. storočí*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998, s. 96.

⁶ HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 259 – 265.

kde na svete.“ Ďalej: „Každý jazykovedec, ktorý dnes pracuje v uvedených oblastiach (pozn. autora: v oblasti lingvistiky), musí poznať sovietske jazykovedné práce, ak len nechce „objavovať“ veci už známe alebo dokonca kráčať naspäť.“⁷ Z uvedených úryvkov možno vybatdať, akú moc a silu malo socialistické zriadenie. V tých časoch sa nehľadali, ba ani sa nemohli hľadať chyby v dajakom direktívnom nariaďovaní – ako a čo písať – zo strany jazykovedcov smerom k štátnym úradom a už vôbec nie smerom k Sovietskemu zväzu. Všetko konanie smerovalo ku kolektívnemu riešeniu úloh. Už najmenšie pochybnosti alebo odpor voči nariadeniam „zhora“ sa mohli skončiť až tragicky. V ťažkých časoch politickej svojvôle sa medzi jazykovedcami popri konjunkturalistoch, začal formovať „mlčanlivý“ smer, ktorý sa usiloval aj v obmedzených podmienkach všetkými prostriedkami bojovať za jazyk. *Medzi tieto prostriedky často patrilo formálne uznávanie ideologických direktív, ba aj členstvo v KSCĽ. Išlo o voľbu menšieho zla. Vďaka tejto „Sofiínej voľbe“ mohlo napr. popeciarovské vedenie Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV utvoriť dobrú základňu na vedecký opis slovenského jazyka, ale aj na zachovanie a rozvíjanie jeho kultúrnych hodnôt.*

„Partnerský“ vzťah slovenčiny a češtiny vychádzajúci z doktríny proletárskeho internacionalizmu sa musel viditeľne prejavíť najmä v slovnej zásobe slovenčiny, ktorá sa často „obohacovala“ o inojazyčné slová a výrazy. Po ovládnutí Slovenska komunistami sa zintenzívnili vzťahy so Sovietskym zväzom, teda v jazyku s ruštinou. Malo to za následok preberanie slov najmä z oblasti organizácie štátneho života a práce.⁸ Avšak aj preberanie slov z angličtiny bolo pomerne výrazné, a to najmä v okruhu vied, nových civilizačných výdobytkov a športu. Nové termíny sa preberali väčšinou ako potrebné nové prvky, za ktoré by sa v našom jazyku iba ťažko hľadala plnohodnotná náhrada, resp. spoločenstvo používateľov jazyka návrh na domáci ekvivalent neakceptovalo. Kontakty s inými jazykmi (nemčina, maďarčina, francúzština, taliančina, španielčina a i.) boli menej intenzívne. Osobitnú kapitolu tvorí kontakt s českým jazykom, z ktorého prúdilo do slovenskej slovnej zásoby najväčšie množstvo jazykových prostriedkov. Samozrejme, pôvod daktorých českých prvkov v našej slovnej zásobe musíme hľadať ešte v začiatkoch 20. storočia, ba dokonca ešte skôr.

V päťdesiatych rokoch sa Slovensko už podriadilo sovietskej norme spoločenského a kultúrneho života, badať tu spoluprácu s režimom, ale nezriedkavá je aj nadpráca.

⁷ PECIAR, Š.: Vývoj a stav jazykovedy v posledných rokoch. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1958, roč. IV, č. 3, s. 65.

⁸ KAČALA, J.: *Spisovná slovenčina v 20. storočí*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998, s. 52.

1.3. Jazykovedne orientované časopisy

Začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia sa na Slovensku vydávalo niekoľko časopisov, ktoré sa zaoberali jazykovedou a jazykovou kultúrou.

Medzi najznámejšie v tom čase patrilo časopis **Slovenská reč**. Začal vychádzať v roku **1932** ako prvý odborný jazykovedný časopis a vôbec ako jeden z najstarších odborných a vedeckých časopisov na Slovensku. Už koncom štyridsiatych rokov v ňom vyjadril J. Štolc⁹ nespokojnosť s úrovňou jazykovej kultúry na Slovensku: „Naša jazyková prax vykazuje veľké nedostatky i v pravopise, i v slovníku a najmä v gramatických znalostiach. V oblasti syntaxe a bezprostredne s ňou súvisiacej štylistiky môžeme zistiť priam nevedomosti.“ V článku ďalej ukazuje na úsilie reformovať pravopis, pre ktorý ale verejnosť nemala porozumenie, a zároveň zdôrazňuje, že problém je najmä v nedostačujúcej jazykovej výchove. S jeho príspevkom sa v značnej miere možno stotožniť aj v súčasnosti, keďže jazykovej kultúre sa v našich školách venuje stále príliš málo pozornosti. Tak ako pred vyše päťdesiatimi rokmi, aj teraz platí, že „niektorí ľudia nemajú jazyk za nič viac ako za kováčsky mlat, ktorý treba používať skutočne iba remeselnícky, bez ducha, bez nadšenia, bez účasti osobnosti a bez pocitu morálnej zodpovednosti a hanby za ukutý výtvar.“¹⁰ Časopis *Slovenská reč* sa veľa ráz nevyhol ani kritike daktorých jazykovedcov. *E. Pauliny*¹¹ sa v nej dotýka prílišnej odbornosti jednotlivých štúdií a dopĺňa, že nesmie ostať časopisom akademického rázu a mal by rozširovať a vysvetľovať slovnú zásobu čitateľov aj pomocou názorných zobrazení.

Aj *Štefan Peciar*, v tom čase zodpovedný redaktor *Slovenskej reči*, upozorňuje na nedostačujúcu úroveň hovorených a písaných prejavov na Slovensku a žiada na základe toho, že otázkami metodiky sa u nás takmer nikto nezaoberal, aby vznikol osobitný časopis zaoberajúci sa otázkami jazykovej výchovy v školách. Navrhovaný časopis vznikol v roku 1955 – **Slovenský jazyk a literatúra v škole**.

Niekoľkými príspevkami o jazykovej výchove detí vstúpili slovenskí jazykovedci aj do časopisov *Materská škola* a *Rodina a škola*.

Jazykovedný časopis vznikol v roku **1953** premenovaním *Jazykovedného sborníka*. V päťdesiatych rokoch minulého storočia patrilo medzi odborné časopisy prinášajúce príspe-

⁹ ŠTOLC, J.: Jazykové vzdelanie a výchova ako prameň jazykovej kultúry. In: *Slovenská reč*, 1947 – 48, roč. XIII, č. 7 – 8, s. 199 – 205.

¹⁰ *Ibid.*, s. 201.

¹¹ PAULINY, E.: Spisovný jazyk a demokratizácia kultúry. In: *Slovenská reč*, 1948 – 1949, roč. XIV, s. 129 – 136.

ky najmä z oblasti dejín jazykovedy a dialektológie. V roku 1955 – 1957 bol zlúčený s časopisom Slovenská reč.

1.4. Jazyková kultúra v masmédiách

Audiovizuálne médiá a tlač, spoločenskokomunikačné prostriedky, čiže masmédiá, mali v tomto období na jazykovú úroveň slovenského ľudu skôr pozitívny vplyv. Bolo to najmä preto, že najfrekventovanejším masmediálnym prostriedkom bola tlač, menej rozhlas, televízne vysielanie bolo v tom čase len v plienkach – v roku 1955 štatistiky uvádzali počet televíznych prijímačov na Slovensku len jedenásť, o desať rokov neskôr ich už bolo vyše 403-tisíc¹². Rozhlasové prijímače sa v tomto období rozširovali pre ich nižšiu cenu oproti televíznym prijímačom rýchlejšie, i keď aj rozhlasové vysielanie bolo obmedzené len na rozhlasový okruh Československo I, prípadne krajské vysielanie štúdií Československého rozhlasu. V tlačenej podobe vychádzalo v 50. rokoch len 6 denníkov¹³. Starostlivosť o reč rozhlasového a ešte málo rozvinutého televízneho vysielania (televízia začala na Slovensku vysielat' od roku 1956) bola na profesionálnej úrovni. Negatívom boli azda len daktoré prehrešky proti slovenčine v novinách a časopisoch. Na adresu novinárov zacielil *E. Pauliny* takto: „Novinár má zodpovednosť nielen za utváranie verejnej mienky, ale má zodpovednosť aj za kultivovanie spisovného jazyka ...novinár je aj jazykovým učiteľom národa. Každý učiteľ musí ovládať predmet, ktorý učí. Novinár musí dokonale ovládať spisovný jazyk.“¹⁴ Uvedené verejnoprávne prostriedky však ešte mali záujem o jazykové poradenstvo a spolupracovali s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV, čo malo iste veľký výz-

Univ. prof. Eugen Pauliny

nam. Spomeňme pravidelnú rozhlasovú reláciu **Jazykové okienko** (1946 – 1948), ktorá začala fungovať v roku 1946 pod vedením jazykovedca odboru Matice slovenskej Eugena Jónu, ktorý väčšinou aj obsahovo naplňal túto päťminútovú reláciu. Príhovory v Jazykovom okienku mali priamo pôsobiť a vychovávať poslucháčov prostredníctvom zodpovedaných najrozličnejších jazykovo zameraných otázok a odpovedí. Rozhlasové päťminútové príhovory po

¹² ŠEFČÁK, L. – DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1919 – 1968*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999, s. 181.

¹³ SERAFÍNOVÁ, D. – VATRÁL, J.: *Náčrt dejín slovenskej žurnalistiky*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2005, s. 135.

¹⁴ HORÁK, G.: Jazyková kultúra od roku 1945. In: *Slovenská reč*, 1960, roč. XXV, č. 6, s. 327.

niekoľkomesačnej prestávke pokračovali už pod vedením Bratislavského lingvistického krúžku v relácii *Hovoríte správne?* (1948 a 1949). V závere roka 1952 sa vedenia *Jazykovej poradne* ujal *Gejza Horák*, pričom prispievateľmi boli aj pracovníci Ústavu slovenského jazyka. Zozbierané príspevky z relácie *Jazyková poradňa* (od roku 1952 do mája 1956), ktoré odzneli z vtedajšej rozhlasovej stanice Bratislava, vyšli prvý raz knižne v roku 1957¹⁵. Slovenskí jazykovedci z Ústavu slovenského jazyka sa usilovali pozdvihnúť úroveň jazykovej kultúry na Slovensku aj prostredníctvom telefonických a písomných odpovedí na rozmanité jazykové problémy a otázky súvisiace s každodenným používaním spisovnej reči. Veľká väčšina otázok prichádzala prostredníctvom rozhlasu. Niektoré z nastolených jazykových problémov sa riešili v rozhlasových päťminútovkách, iné v poznámkach v rubrike *Rozličnosti a Odpovede na listy* v Slovenskej reči alebo sa na ne odpovedalo individuálne listom. V rokoch 1956 – 1959 sa ročne odpovedalo priemerne na 400 listov a záujem o poradenskú službu Ústavu slovenského jazyka ďalej badateľne vzrastal.¹⁶ Podobné jazykové poradne fungovali pod vedením slovenských jazykovedcov v rozličných i nejazykovedne zameraných časopisoch a novinách: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, *Kultúrny život*, *Slovenka*, *Ludová tvorivosť*, *Lidová armáda*, *Nová literatúra*, *Slovenská Pravda* atď.

Ako sme už spomenuli, rozhlasové vysielanie nemalo v päťdesiatych rokoch negatívny vplyv na jazykovú kultúru. S touto myšlienkou sa stotožňujeme z toho dôvodu, že slovenskí činoherníci, filmoví herci, operní speváci, moderátori relácií a dokumentov a reportéri dbali na spisovnú slovenskú výslovnosť, na výber slovenských lexikálnych prostriedkov aj na primeranú štylizáciu svojich prejavov. Samozrejme, aj v tomto prípade bola nevyhnutná spolupráca s jazykovedcami, hoci nie priamo pod záštitou Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

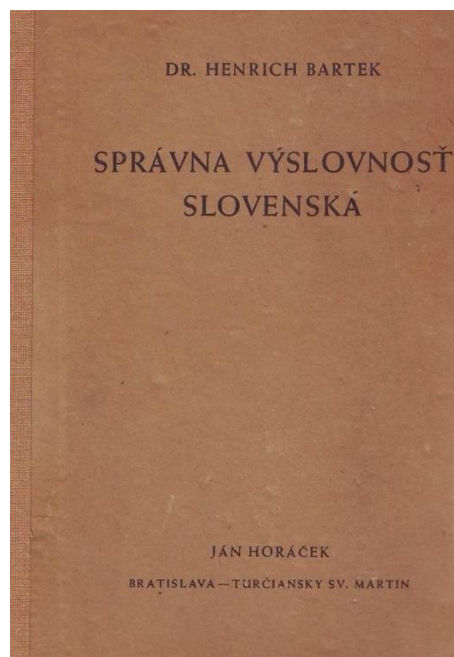
Univ. prof. Ján Stanislav

Na práci s kultivovaním úrovne jazykových prejavov umelcov slova sa angažovali najmä jednotlivci. Priekopníkom medzi nimi bol **Ján Stanislav**. Popri dejinách slovenského jazyka sa venoval aj výskumu jazykovej kultúry vo vzťahu k reči a hudbe, najmä z hľadiska výslovnosti. J. Stanislav sa zaslúžil o založenie **prvého fonetického laboratória na Slovensku** vo fonetickom kabinete Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Jeho úsilie postaviť fonetické laboratórium ešte v päťdesiatych rokoch 20. storočia bolo veľmi veľké, dokonca *prof. Hála* z pražskej Kar-

¹⁵ *Jazyková poradňa*. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1957.

¹⁶ HORÁK, G.: Jazyková kultúra od roku 1945. In: *Slovenská reč*, 1960, roč. XXV, č. 6, s. 332 – 333.

lovej univerzity bol ochotný prichádzať do Bratislavy, aby pomohol postaviť laboratórium, ktoré je vo fonetickom výskume nenahraditeľným zariadením. Myšlienka zriadiť prvé fonetické laboratórium sa však nestretla s porozumením všetkých slovenských jazykovedcov.¹⁷ Išlo tu o ideovo-politickú prekážku? Fonetické laboratória fungovali vo vtedajšom ZSSR v každej univerzite, ba možno povedať v každom konzervatóriu. Podobné zariadenie by slovenským vedcom umožnilo skúmať jazyk z dovedty na Slovensku nepoznaného pohľadu. Stavba laboratória sa oddialila. J. Stanislav napriek tomu skúmal zvukovú rovinu jazyka aj bez pomoci technického zariadenia. Popri výskume nezabúdala na pedagogickú činnosť na Filozofickej fakulte UK Bratislave, ktorou sa iste mimoriadne zaslúžil o zlepšenie úrovne rečových prejavov svojich študentov. Okrem neho sa výskumu javiskovej reči a operného spevu v jednotlivých štúdiách venoval A. Pranda¹⁸. Podľa G. Horáka bola práca v tomto okruhu málo systematická. Autori článkov písali viac v intenciách kritiky: „takto sa to nesmie robiť“, ako rady a pomoci: „takto by to bolo lepšie“.¹⁹ Ďalej doplnil, že spolupráca divadla a spevohry s Ústavom slovenského jazyka sa už rozvíjala a je potrebná ešte užšia spolupráca s menšími lokálnymi divadlami.

1.5. Knižné publikácie

Okrem jazykovedných časopisov a zborníkov, ktoré sa zaoberali najzávažnejšími a v tom čase najpotrebnejšími témami ako prakticky, tak aj teoreticky, mohla sa široká verejnosť oprieť aj o niekoľko dôležitých knižných diel z oblasti jazykovej kultúry. Z nich spomeňme aspoň *Správnu výslovnosť slovenskú* (1944) od H. Barteka. Bola to v tom čase vôbec prvá kniha o slovenskej ortoepii, ktorá mala byť zároveň aj pokusom o ortoepickú kodifikáciu slovenčiny (spolu s Ľ. Novákom, neskôr J. Stanislavom). „Mnohé z návrhov H. Barteka však vychodili z jeho pomýlenej predstavy o ľubozvučnosti slovenčiny a z úsilia posilňovať

¹⁷ STANISLAV, J.: *Hudba, spev, reč*. Bratislava: vydavateľstvo Opus, 1978, s. 7.

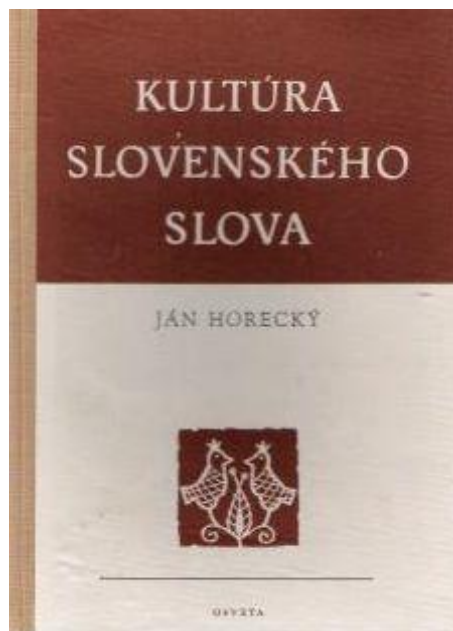
¹⁸ PRANDA, A.: Kultúra operného a činoherného jazyka v uplynulej sezóne. In: *Slovenská reč*, 1949 – 50, roč. XV, s. 23 – 26; PRANDA, A.: O zvukovej kultúre spevoherného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1954, roč. 19, s. 211 – 221 a iné.

¹⁹ HORÁK, G.: Jazyková kultúra od roku 1945. In: *Slovenská reč*, 1960, roč. 25, č. 6, s. 334.

takéto „ľubozvučné“ prvky“.²⁰ Preto v roku 1953 **J. Stanislav** opravil daktoré chyby H. Barteka a napísal ďalšiu prácu o slovenskej ortoepii – *Slovenská výslovnosť* (1953) s podtitulom *Príručka pre umelcov a iných verejných pracovníkov*. Táto nesmierne dôležitá práca vychádza z viacerých prameňov a z množstva pozorovaní a výskumov ortoepie divadelných a filmových hercov a spevákov. J. Stanislav sa vo svojej príručke opiera o diela *prof. Hálu*, niekdajšieho prednostu Fonetického ústavu v Prahe, poľskej jazykovedkyne *M. Dluskej*, o pozorovania výslovnosti operných predstavení *A. Prandu* a o vlastné bádania na poli experimentálnej fonetiky a iných jazykovedných odvetví. J. Stanislav aj ako medzinárodne uznávaný jazykovedec uvádzal ako vzor pre všetky divadlá Veľké a Umelecké divadlo v Moskve, v ktorých je jazyková kultúra veľmi vyspelá.²¹

J. Štolc, A. Habovštiak spolu s ďalšími jazykovedcami pracovali na očakávanom veľkom štvorzväzkovom základnom diele slovenskej dialektológie *Atlase slovenského jazyka*, ktorého dokončenie plánovali v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. V súvislosti s teritoriálnym výskumom k plánovanému Atlasu slovenského jazyka uverejnil A. Habovštiak článok o spisovnej výslovnosti mäkkého *l*. V ňom zdôrazňuje, že „v spisovnej slovenčine je v skupinách *le* a *li* opodstatnená výslovnosť s palatálnym *l*.“²² Tejto problematike sa neskôr venoval aj *V. Uhlár*.²³

J. Horecký vydal v roku 1956 a potom v druhom pozmenenom vydaní v roku 1958 knižku *Kultúra slovenského slova*, v ktorej zhrnul základné praktické otázky jazykovedy. Prvé vydanie *Kultúry slovenského slova* je poznačené akosi násilnou ideologickou štylizáciou jej textov. V každej kapitole prvého vydania Horeckého knihy sa zdôrazňuje spoločnosť. V kapitole o jazyku a jazykovej kultúre sa často vychádza z marxistickej vedy, nechýbajú citácie Stalinových prác o jazykovede. „Jazyk, ako povedal Stalin, je nástroj boja a rozvoja spoločnosti ... súvisí s výrobnou činnosťou človeka, pomáha organizovať spoločenskú výrobu... Jadro slovnej zásoby

²⁰ KRÁL, Ā.: *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. 3. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1996, s. 29.

²¹ STANISLAV, J.: *Slovenská výslovnosť. Príručka pre umelcov a iných verejných pracovníkov*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 1953, s. 17.

²² HABOVŠTIK, A.: O výslovnosti skupín *le*, *li*. In: *Slovenská reč*, 1953, roč. 18, s. 225 – 234.

²³ UHLÁR, V.: Upevnenie a rozšírenie *l* v spisovnej slovenčine. *Slovenská reč*, 1958, roč. 23, s. 90 – 102.

tvorí základný slovný fond. Je to pojem, ktorý vniesol do jazykovednej teórie J. V. Stalin.²⁴ Druhé vydanie *Kultúry slovenského slova* už autor knihy upravil, pričom využil aj odborné pripomienky J. Ružičku.²⁵ K menej ideologickej štylizácii viedla politická zmena v súvislosti so Stalinovou smrťou.

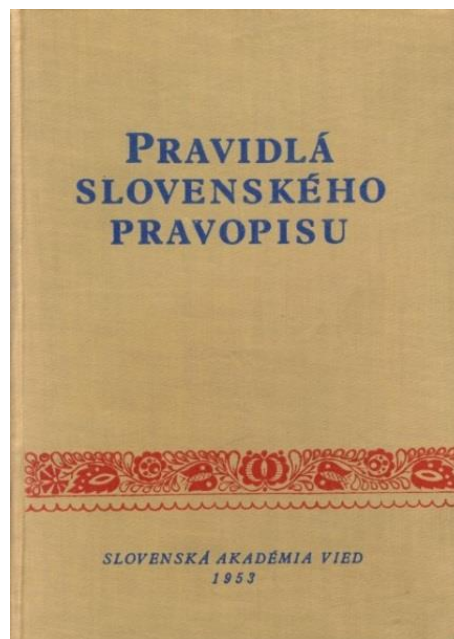
Jazykovedný ústav E. Štúra v Bratislave

V roku **1959** vyšiel **prvý diel *Slovníka slovenského jazyka***, na ktorom pracovala skupina jazykovedcov Ústavu SJ SAVU pod vedením Š. Peciara už od založenia ústavu. Cieľom slovníka bolo zachytiť čo najúplnejšie slovnú zásobu spisovnej slovenčiny. Posledný šiesty diel slovníka vyšiel v roku 1968. (Viac o SSJ pozri v kap. 2.6.)

1.6. Konferencie a diskusie o jazykovej kultúre

Na jazykovú kultúru mali vplyv aj rozmanité jazykovo orientované konferencie. Boli to najmä vedecké podujatia, na ktorých sa venovala pozornosť niektorým jazykovedným otázkam, medzi ktorými mala pevné miesto aj problematika jazykovej kultúry.

Významným krokom pre oblasť písanej jazykovej kultúry bolo vydanie novej kodifikačnej príručky *Pravidiel slovenského pravopisu* (ďalej PSP) (1953). Po predchádzajúcich dvoch vydaniach PSP od V. Vážneho (1931) a H. Barteka (1940) tretie vydanie PSP pripravil kolektív slovenských jazykovedcov sústredených na začiatku 50. rokov v Ústave slovenského jazyka v Bratislave, od 1. januára 1966 premenovaný na Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Práce na nových PSP viedla osobitná komisia pod vedením Š. Peciara. Hlavným cieľom nového vydania PSP bola nová pravopisná úprava slovenčiny, opretá o jej vtedajšie vedecké poznanie, pričom ich základným ideovým zameraním bolo odstránenie výstrelkov jazykového purizmu. Historicko-etymologický princíp bol nahradený racionálnejším fonematickým princí-

²⁴ HORECKÝ, J.: *Kultúra slovenského slova*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 1956. 150 s.

²⁵ HORECKÝ, J.: *Kultúra slovenského slova*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 1958 (Druhé, čiastočne upravené a doplnené vydanie). 167 s.

pom, a preto boli nevyhnutné zmeny v pravopise:

1. zjednotilo sa písanie koncového *-i, -y* v pluráli základného tvaru préterita (namiesto dovtedajšieho *chlapi tancovali, ruky sa dvíhaly, dievčence spievaly* sa zaviedlo v zhode s výslovnosťou jednotné písanie s mäkkým *i*: *chlapi tancovali, ruky sa dvíhali, dievčence spievali*);
2. zjednodušilo sa písanie predpôň *s-, z-* a ich vokalizovaných podôb (dovtedy sa písalo *shrnúť, sletieť, zostaviť, zpráva* a pod.);
3. zaviedla sa zásada písania predložiek *s, so, z, zo*, že v G sa bude používať predložka *z, zo* a v I predložka *s, so*, napr. *so sestrou*; 4. dôsledne sa zjednotilo a zjednodušilo písanie kvantity samohlások v prevzatých a cudzích slovách. Návrh tejto progresívnej pravopisnej úpravy bol kladne prijatý v celonárodnej diskusii na *aktíve kultúrnych a vedeckých pracovníkov o Pravidlách slovenského pravopisu*, ktorý sa konal v Bratislave 10. júna 1953.²⁶

Určité úsilie jazykovedcov formovať jazykovú kultúru bolo možné registrovať aj v ďalších vedeckých diskusiách, ktoré sú zároveň aj dôkazom, že jazyk sa aj v tom čase chápal ako politikum. Ústav slovenského jazyka SAV zorganizoval 25. marca 1954 v Bratislave *diskusiu o vzniku a vývine slovenského národného jazyka*²⁷ a v spolupráci so Zväzom slovenských novinárov usporiadal 27. januára 1955 v Bratislave *konferenciu o jazyku v novinách*. Medzinárodná *porada o slovenskej a českej terminológii* sa uskutočnila 17. – 18. júna 1954 v Prahe.²⁸

24. a 25. marca 1955 sa v Bratislave uskutočnila *konferencia o norme spisovného jazyka*. Jej hlavnou témou bola kritika tzv. buržoázných teórií spisovného jazyka, koncepcií *štrukturalizmu* a odsúdenie *purizmu*.²⁹ **Purizmus** bolo hnutie za očistu spisovného jazyka od prvkov cudzieho pôvodu. Podnetom na tento postup bol nesúhlas väčšej časti inteligencie s presadzovaním oficiálnej idey jednotného československého národa a jazyka najmä po vydaní *Pravidiel slovenského pravopisu* (1931).³⁰ Aktivita puristov bola zameraná na úpravu jazyka podľa troch základných kritérií:

1. Podľa historického kritéria dávali prednosť jazykovým prostriedkom, ktoré sú historicky pôvodné, čím sa zdôrazňovala tradícia v jazyku.
2. Nacionálne kritérium vyžadovalo preferovanie domácich prostriedkov, čo bolo motivované najmä obranou spisovného jazyka pred inojazyčnými vplyvmi.

²⁶ OČENÁŠ, I.: *Fónická a grafická sústava spisovnej slovenčiny : vývin a korešpondencia ich prvkov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007, s. 53 – 57; KAČALA, J.: *Spisovná slovenčina v 20. storočí*, s. 55 – 56.

²⁷ Správa o diskusii bola uverejnená v časopise *Kultúrny život*, 1954, roč. 9, č. 15, s. 11.

²⁸ Správa o konferencii je uverejnená v časopise *Slovenská reč*, 1954, roč. 19, s. 286.

²⁹ *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV 1967, s. 5.

³⁰ KRAJČOVIČ, R. – ŽIGO, P.: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2002, s. 223.

3. Na základe estetického kritéria sa uprednostňovali jazykové prostriedky s kladným estetickým hodnotením, teda mala vyniknúť nielen čistota, ale aj krása jazyka.“³¹

Príčinou činnosti puristov bol úpadok jazykovej praxe na Slovensku a východiskom zlepšenia tohto stavu malo byť rešpektovanie matičného úzu v pravopise, hláskosloví, tvarosloví, v rozvíjaní domácej a zdomácnenej slovnej zásoby a jej rozvíjanie domácimi slovotvornými postupmi, ale aj odstránenie nefunkčných výpožičiek z češtiny a nemčiny.³² Purizmus bol obrannou reakciou na český nátlak a mal zásluhu aj na určitej stabilizácii spisovnej normy³³ a aktivizovanie domácich jazykových prostriedkov. Na druhej strane puristické tendencie daktorých jazykovedcov boli príliš extrémne a niektoré prísne kritériá purizmu v podobe príkazov a zákazov neboli vhodnými prístupmi k slovenčine, hoci v medzivojnovnej ČSR boli autonomistické tendencie Slovákov odlišovať sa od Čechov (najmä v jazyku) silné, sčasti aj odôvodnené. J. Ružička spolu s E. Paulinym a E. Jónom purizmus odsúdili, a to napriek jeho zástancom, ako boli H. Bartek, J. Mihál, A. Jánošík a ďalší.³⁴

6. – 7. októbra 1955 sa v Bratislave uskutočnila *porada o terminológii*, na ktorej sa zúčastnili okrem slovenských jazykovedcov z ÚSJ SAV aj českí jazykovedci z ÚJČ ČSAV. Ostatné jazykovedné konferencie sa dotýkali jazykovej kultúry iba sčasti: *Konferenciu o sporných otázkach slovenskej gramatiky a o niektorých problémoch lexikológie* usporiadali jazykovedci z ÚSJ SAV 15. – 16. decembra 1955 v Bratislave a *konferenciu o vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov* usporiadal Historický ústav SAV 1. až 3. októbra 1956 v Smoleniciach.³⁵

1.7. Spoločensko-politická situácia koncom päťdesiatych rokov

Mierny zlom v spoločensko-politickej situácii nastal v roku 1956, keď po Stalinovej smrti (1953) Chruščov, v tom čase už ako dominantná osobnosť sovietskej politiky, na XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu v Moskve odsúdil stalinský „*kult osobnosti*“. To, čo ešte včera platilo ako nediskutovateľný zákon, dokázali nahradiť komunisti novými

³¹ DOLNÍK, J.: *Základy lingvistiky*. Bratislava: Stimul, 1999, s. 220 – 221.

³² Porov.: KRAJČOVIČ, R. – ŽIGO, P.: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2002, s. 223.

³³ Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 259.

³⁴ Porov.: BLANÁR, V. – JÓNA, E. – RUŽIČKA, J.: *Dejiny spisovnej slovenčiny II*. Bratislava: SPN, 1974, s. 212 – 213; KRAJČOVIČ, R. – ŽIGO, P.: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2002, s. 223.

³⁵ *Encyklopédia jazykovedy*. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor, 1993, s. 207 – 211.

stanoviskami. Šokujúco sa postupne odhaľovali Stalinove zločiny, ktoré boli ešte pred pár dňami zásluhami na budovaní štátu, aby bol odstránený stalinizmus a postupne nahradený v podstate podobným zriadením – *rýdzim socializmom*. Bola to len akási vykonštruovaná maškaráda spojená s odstraňovaním nežiaducich politicky vysokých či menej vysokých funkcionárov. V tom čase daktorí jednotlivci vycítili možnosť na zmeny a obrátili sa proti komunistom, pretože boli neraz zatlačovaní do úzadia. „Spisovatelia sa dožadovali nielen uvoľnenia cenzúry, možnosti slobodnejšej tvorby a publikovania, ale demokratizácie celého života v krajine.“³⁶ Búrili sa i študenti a kritizovali stav vyučovania v školách, nekvalifikovanosť mnohých svojich prednášateľov, ktorí boli často do škôl dosadzovaní zo stranického záujmu. Niektorí z nich videli priepasť, do ktorej politika ZSSR tlačí Slovensko, napr. predseda SAV O. Pavlík neváhal označiť všetky politické procesy komunistov za nezákonné.³⁷ Väčšinu ľudí označených za opovážlivcov, teda tých, čo sa búrili proti režimu, najmä študentov, postihli kolektívne represálie. Podobné akcie demonštračného rázu boli vykreslené ako pokusy o obnovu kapitalizmu a útok na socializmus.

Predstavy ZSSR o vývoji socializmu presne podľa vzoru kopírovalo aj Česko-Slovensko. Takmer všetko, čo bolo v Sovietskom zväze, malo byť aj v ostatných socialistických krajinách. Toto všetko sa dialo pod názvom *socialistická súťaž*. Myšlienku socialistickej súťaže a s ňou súvisiace záväzné päťročné plány medzinárodného robotníckeho hnutia po prvý raz inicioval Chruščov. Hlavná idea spočívala v dosiahnutí demokratických krajín, najmä USA, vo vedecko-technickom odvetví, a to najmä v hospodárstve. To sa malo zrealizovať za niekoľko málo rokov. „Vyhlásená verejná súťaž bola však len jedna veľká nereálna ilúzia, že všetko je možné, len treba správne chcieť. Postupne padla predstava, že zakrátko sa ukáže prevaha socialistických krajín a že práve ony budú mať jednotretinový podiel na celosvetovom hospodárstve. Socialistické krajiny sa nielen nevyrovnali stavu hospodárstva kapitalistických krajín, dokonca zostali ďaleko za očakávaniami a socialistickú súťaž vysoko prehrali. Rozpor medzi politickým a spoločenským životom sa stával čoraz zreteľnejší a neznesiteľnejší.“³⁸ Hospodárska kríza bola čoraz výraznejšia.

³⁶ LIPTÁK, E.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 330.

³⁷ C. d. s. 332.

³⁸ C. d. 334 – 340.

Otázky:

1. Ako sa prejavovala starostlivosť o jazykovú kultúru na Slovensku v 50. rokoch 20. storočia?
2. Vysvetli hlavné znaky purizmu.
3. Vymenuj najdôležitejšie práce a ich autorov, ktoré mali vplyv na jazykovú kultúru v 50. rokoch 20. storočia.
4. Ktoré jazykovedné časopisy fungovali v 50. rokoch 20. storočia a ktorý jazykovedný časopis je najstarší na Slovensku?
5. V ktorom roku vznikol Jazykovedný ústav SAVU?
6. Aké boli najdôležitejšie spoločensko-politické udalosti v uplynulom období?

2. ŠEŠŤDESIATE ROKY 20. STOROČIA

2.1. Spoločensko-politická situácia a jazyková kultúra

Hospodárska kríza v Česko-Slovensku a udalosti 21. augusta 1968 boli v tomto období pre vývoj spoločensko-politickej situácie azda najdôležitejšie.

Ešte koncom päťdesiatych rokov mala vládnuca politická strana KSS pozitívne vyhladky na vývoj situácie. “Plnením hospodárskych plánov malo Česko-Slovensko zberať sily na prechod do vyššej etapy – do komunistickej spoločnosti, po boku ZSSR. Na XXII. zjazde KSS odznelo: Sme odhodlaní urobiť všetko, aby aj v Česko-Slovensku dnešné pokolenie žilo v komunizme.”³⁹ Avšak problémy v hospodárstve boli neodvratné a vyvrcholili v roku 1962, v čase plnenia úloh tretej päťročnice. Vtedy sa už zabúdalo na splnenie celej päťročnice a prišlo sa k riadeniu ekonomiky prostredníctvom ročných plánov. Popri spoločenských nepokojoch sa začali aj vnútropolitické nepokoje – vo vnútri KSČS. Slovenskí komunisti žiadali v rámci prehodnocovania minulého obdobia očistenie od buržoázneho nacionalizmu a požadovali posilnenie politickej autonómie Slovenska. Vtedy sa už v komunistickej strane aj vo verejnosti ozývali hlasy po liberalizácii režimu. Tvrdí komunisti sa však voči podobným tendenciám bránili represáliami. Nastali prvé personálne zmeny aj v najvyšších kruhoch komunistov: Novotný bol vymenený Dubčekom, členom reformného krídla KSČS. Reformní komunisti radikalizovali požiadavky na uvoľnenie situácie v Česko-Slovensku a usilovali sa nastoliť tzv. *socializmus s ľudskou tvárou*.⁴⁰

Miernejšia forma socializmu znamenala aspoň na krátky čas zrušenie cenzúry. Vďaka tejto významnej udalosti slovenskí vedci mohli opäť voľne publikovať, zakázaní spisovatelia sa mohli znova objaviť na literárnej scéne.

2.2. Jazykoveda

Hoci komunizmus sa začiatkom šesťdesiatych rokov 20. storočia postupne oslaboval a strácal silu, stále mal vplyv na vedu, osobitne na slovenskú jazykovedu a slovenský jazyk. Vedecké výskumy slovenských jazykovedcov boli pozmeňované, aby plnili účel vládnucej strany – v tom čase násilne zbližovať český jazyk so slovenským. Mnohí jazykovedci sa však bránili vedeckými dôkazmi, ktoré dokazovali samostatnosť slovenského jazyka a potrebu roz-

³⁹ LIPTÁK, E.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 340.

⁴⁰ Porov.: PLECHANOVÁ, B. – FIDLER, J.: *Kapitoly z dejín mezinárodných vzťahů 1945 – 1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997, s. 162.

lišovať české slová a termíny od slovenských. Dôkazy sa ale väčšinou neuznávali, pretože zabraňovali myšlienke českých komunistov počesť slovenčinu. Moc komunistickej strany sa zvýraznila v celoštátnej konferencii o marxistickej jazykovede, ktorá sa uskutočnila 5. až 8. decembra **1960 v Libliciach** pri Prahe. „Na tejto konferencii bol zaradený osobitný okruh nazvaný *Aktuálne otázky vzájomného vzťahu češtiny a slovenčiny*, čím sa naznačilo, že problematiku kultúry spisovnej slovenčiny stačí zredukovať na vzťah k češtine.“⁴¹ Skrytý zámer konferencie bol jednoznačný: zblížiť češtinu a slovenčinu, resp. približovať slovenčinu k češtine. Komunistická diktatúra sa prejavila ešte priamo pred konferenciou, keď *J. Horecký*

Univ. prof. Ján Horecký

dostal odkaz, že na konferencii nemôže predniesť referát o vtedy najpálčivejšej otázke vzťahu slovenskej a českej terminológie, ale že musí byť na nej prítomný. Vtedy český jazykovedec *J. Bělič* poukázal na jeho podvratnú činnosť, tak ako aj *A. Habovštiaka*, ktorí napr. pokladali za slovenské slovo *rasca* proti slovu *kmín*. Podobné tendencie sa označovali ako slovenský purizmus a daktorým jazykovedcom sa pripisovala šovinistická obmedzenosť a prejavy buržoázneho nacionalizmu. Podriadenosť voči režimu však preukázali daktorí slovenskí jazykovedci aj tým, že obranný postoj Slovákov pokladali za nepotrebný a zdôrazňovali potrebu jednotnej česko-slovenskej terminológie (*Š. Peciar, E. Jóna* a ďalší). V závere diskusie *J. Bělič* opäť zdôraznil, že treba vybojovať boj proti zvyškom purizmu na Slovensku a proti ignorovaniu slovenčiny v Čechách. Ďalej treba pomôcť vývoju v smere zblížovania obidvoch našich národov a ich jazykov. *Š. Peciar* sa zhodol s *J. Běličom* v tom, že purizmus zanechal v našej práci isté rezíduá a že naša marxistická jazykoveda musí bojovať proti zastretým prejavom purizmu.⁴² Pod vplyvom rozhodnutia liblickej konferencie bol zrušený časopis *Slovenské odborné názvoslovie*, resp. bol premenovaný na *Československý terminologický časopis*, ktorý sa stal orgánom mŕtvonárodnej ústrednej komisie pre terminológiu a začal publikovať aj české príspevky.⁴³

Na liblickú konferenciu mala nadviazať konferencia o vývinových tendenciách spisovnej slovenčiny a o problémoch jazykovej kultúry s účasťou slovenských a českých jazykovedcov. Uskutočnila sa v **Bratislave 2. – 4. apríla 1962**. Na konferencii sa mali osvetliť teoretické problémy vývoja spisovnej slovenčiny v období dovršovania socialistickej kultúrnej revo-

⁴¹ HORECKÝ, J.: Vážené súdružky a súdruhovia, vážení prítomní (Prívet). In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 5.

⁴² Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 259 – 260.

⁴³ C. d. s. 261.

lúcie, kriticky zhodnotiť stav jazykovej kultúry a načrtnúť ďalší vývin spisovnej slovenčiny v spoločnom socialistickom štáte.⁴⁴ Š. Peciar tu podrobnejšie rozviedol svoje názory na purizmus a jeho tri tézy, pričom konštatoval, že tézy nezodpovedali vtedajším teoretickým zásadám jazykovej kultúry. Na príprave tejto konferencie sa zúčastnilo päť českých a iba päť slovenských jazykovedcov. Výsledky rokovania sú zhrnuté v rezolúcii *Perspektívy vývoja spisovnej slovenčiny*⁴⁵, ktoré vypracoval Š. Peciar spolu s členmi predsedníctva konferencie.

J. Horecký mohol objektívne zhodnotiť obidve konferencie až po takmer tridsiatich rokoch, po páde komunizmu: „*Referáty a diskusné príspevky, ktoré odzneli na konferencii v Libliciach i Bratislave, boli poznačené voluntarizmom prenášaným z vtedajšej politickej situácie, ale aj ahistorizmom, keď sa žiadalo mladšiu spisovnú slovenčinu dotvárať podľa vzoru staršej spisovnej češtiny napr. pri kritike purizmu.*“⁴⁶

V liblickej a bratislavskej konferencii boli viditeľné pohnútky českých jazykovedcov: zasiahnuť do vývinu slovenčiny prostredníctvom presadzovania bohemistických prvkov. Samozrejme, v rámci národného cítenia to podporovalo aj vedenie KSČ, ktoré bolo zastúpené takmer výlučne českými politikmi. Očakávalo sa, že tlak českej strany zatlačí do úzadia slovenčinu i slovenských jazykovedcov. To sa však nestalo. Konferencie vyvolali protichodné reakcie: opätovný boj o rovnoprávny spisovný slovenský jazyk.

Aktivita slovenských jazykovedcov sa naplno prejavila už v roku **1964** v *diskusii* zvolanej *do redakcie časopisu Kultúrny život*. Po širokej diskusii o aktuálnych jazykových problémoch sa v jej závere konštatovalo, že otázky slovenského jazyka sa stali ventilom na riešenie politických otázok, najmä na postavenie slovenského národa v Česko-Slovensku po ústavnom okliešení slovenských národných orgánov r. 1960. Z vecného hľadiska sa v diskusii venovalo veľa pozornosti hodnoteniu niektorých bohemizmov v *Slovníku slovenského jazyka* a hodnoteniu mnohých spracovaných slov ako zastaraných a ľudových.

Ďalším impulzom v boji za slovenčinu bola konferencia o *Slovníku spisovnej slovenčiny* usporiadaná 21. – 23. júna **1965 v Smoleniciach**. V nej odborníci z JÚLŠ SAV podrobne posudzovali *Slovník slovenského jazyka*. Záverečné konštatovania jednoznačne ukázali, že liblická i bratislavská konferencia mali nepriaznivý vplyv na hodnotenie slovnej zásoby slo-

⁴⁴ Porov.: HORECKÝ, J.: Vážené súdružky a súdruhovia, vážení přítomní (Prívet). In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 6.

⁴⁵ *Perspektívy vývoja spisovnej slovenčiny*. In: *Jazykovedné štúdie VII. Spisovný jazyk*. Bratislava: vydavateľstvo SAV 1963, s. 235 – 240.

⁴⁶ Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 261 – 262.

venského spisovného jazyka a že v slovníku sa spisovná norma (predovšetkým lexikálna) posúva smerom k češtine.⁴⁷

Nasledujúca vedecká konferencia – *o kultúre spisovnej slovenčiny* – sa uskutočnila 5. – 7. decembra 1966 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach bola vyústením široko založených prípravných prác v oblasti jazykovej kultúry spisovnej slovenčiny, kodifikácie spisovného jazyka, problematiku jazykovej výchovy. Výsledkom tejto konferencie boli najmä *Tézy o slovenčine* a rozhodnutie o potrebe vydávať časopis zameraný na problémy jazykovej kultúry.

2.3. Tézy o slovenčine

J. Ružička roku 1966 navrhol zásady pre prácu v oblasti jazykovej kultúry a na vedeckej konferencii *o kultúre spisovnej slovenčiny* skupina jazykovedcov prerokovala a schválila *Tézy o slovenčine*. Okrem autora návrhu J. Ružičku sa na konečnej úprave textu téz zúčastnili F. Buffa, L. Dvonč, G. Horák, J. Horecký, E. Jóna, I. Kotulič a M. Urbančok. V histórii jazykovej kultúry to bol veľmi dôležitý medzník. *Tézy boli určené nielen pre odbornú, ale aj pre laickú verejnosť*. Vo všeobecnosti upriamujú v jedenástich kapitolách pozornosť čitateľa na najzákladnejšie pojmy jazykovedy: spisovný jazyk, kategórie spisovnosti, kodifikácia atď. „Spomínajú sa v nej všetky spoločenské a kultúrne faktory pôsobiace pri rozvoji a používaní spisovnej slovenčiny v spoločnosti.“⁴⁸

Tézy o slovenčine boli napriek veľmi vysokej podpore jazykovedcov kritizované a vládne kruhy tejto práci vyčítali akúsi „nacionalistickú úchylku a obranárstvo vyúsťujúce do protičeského purizmu“⁴⁹. Aj sám J. Ružička, autor návrhu téz, bol donútený pod tlakom politickej moci kritizovať a spochybnit' časť toho, čo v podstate sám vytvoril: „V tomto texte je okrem mnohých správnych konštatácií aj niekoľko omylov, najmä v chápaní väzby spisovnej reči so spoločnosťou, z čoho vyplýva preceňovanie prestížnej úlohy spisovnej reči v socialistickej spoločnosti a naopak nedocenenie významu revolučného zlomu vo vývine spoločnosti pre periodizáciu najnovších dejín spoločnosti. Preto boli *Tézy o slovenčine* kritizované najmä z politického hľadiska.“⁵⁰ Aj J. Horecký konštatuje, že „najväčší odpor oficiálnych kruhov vyvolala šiesta téza o rozvoji slovenčiny podľa vlastných zákonitostí, v ktorej sa výslovne konštatovalo, že umelé a násilné zblížovanie slovenčiny a češtiny je mimojazyková

⁴⁷ Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 262.

⁴⁸ RUŽIČKA, J.: *Rozvoj slovenčiny v socialistickej Československu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975, s. 29.

⁴⁹ KAČALA, J.: *Slovenčina – vec politická?* Martin: vydavateľstvo Maticy slovenskej 1994, s. 157.

⁵⁰ Porov.: RUŽIČKA, J.: *Rozvoj slovenčiny v socialistickej Československu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975, s. 29.

tendencia, prejav buržoáznej ideológie a v socialistickej spoločnosti nemá oporu. Je pochopiteľné, že tézy ostro odmietlo najmä ideologické oddelenie ÚV KSS, vidiac v nich ideovo i politicky neprijateľné platformy.”⁵¹ **Od začiatku sedemdesiatych rokov** sa Témy o slovenčine prestali citovať a ani v jazykovokultúrnej a jazykovoporadenskej práci Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV **sa nemohli oficiálne uplatňovať**.⁵² J. Ružička bol za tézy kritizovaný, čo malo preňho nepriaznivý politický dosah.

2.4. Jazykoveda a jazyková kultúra v období normalizácie

Jozef Ružička si ako jeden z prvých slovenských jazykovedcov uvedomil závažnosť situácie v slovenskom jazyku začiatkom šesťdesiatych rokov 20. storočia. Už na konferencii v Smoleniciach r. 1966 pripomenul, že by bolo dobré, keby aj slovenčina mala svoj vlastný zákon, ktorý by bol platný na celom území Slovenskej republiky. O dva roky neskôr 22. apríla **1968** sa stretli niekoľkí jazykovedci na Devíne, kde im **J. Ružička** predložil **Návrh zákona o slovenčine**. Mal to byť deklaratívny zákon, formálne síce bez výslovných sankcií, ale predsa len ukladajúci isté povinnosti.

§ 1 vyhlasoval, že slovenčina je národná reč Slovákov, je jedným zo základných znakov slovenského národa a tvorí podstatnú časť slovenskej národnej kultúry.

V § 2 sa slovenčine pripisovala úloha štátneho jazyka a vyžadovalo sa záväzné používanie slovenčiny ako národného jazyka na všetkých úsekoch verejného života na Slovensku.

§ 3 konštatoval, že za osudy a kultúrnu úroveň slovenského jazyka zodpovedá celá slovenská spoločnosť, zároveň jej kládol požiadavku, aby všetci Slováci podporovali rozvoj slovenčiny, bránili a uplatňovali jej práva; používali vo verejnosti, v úradoch a školách spisovnú reč a aby pri tom dodržiavali jej pravidlá a starali sa o jej kultúru.⁵³

Zo strany KSS bol najkritizovanejší § 2 a dôvod kritiky bol najmä v tom, že Lenin neuznával štátny jazyk. *S nástupom normalizácie boli požiadavky a vystúpenia ohľadom návrhu jazykového zákona odsunuté do úzadia*.⁵⁴

Jazykovokultúrnu situáciu na Slovensku krátko pred normalizáciou J. Ružička (r. 1967) hodnotí takto: „Jazyková prax u nás nie je na žiaducej úrovni.“ a dopĺňa: „Príčiny tohto stavu sú hlboko spoločenské ...treba spomenúť nepripravenosť školy plniť kultúrne

⁵¹ HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 262.

⁵² KAČALA, J.: Vymedzenie pojmu jazyková suverenita. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 25, č. 1, s. 3 – 9.

⁵³ Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 263.

⁵⁴ Ibid.

a národné úlohy v plnom rozsahu. Po roku 1945 sa aj v školách často uplatňoval vlašný až negatívny vzťah k národným veciam, a tým aj k spisovnej slovenčine.“⁵⁵

2.5. Jazykovedné konferencie a stav jazykovej kultúry na Slovensku

Z konferencií, diskusií, kolokvií a seminárov, ktoré sme nespomenuli v kapitole 2.2. *Jazyková politika*, treba spomenúť ešte niektoré ďalšie:

8. – 9. októbra 1965 usporiadali členovia Združenia slovenských jazykovedcov pri SAV v domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach konferenciu *o hovorenej slovenčine*. Konferencia bola zvolaná na základe výsledkov celoslovenského prieskumu hovorenej reči obyvateľov Slovenska. Prieskum pod vedením *prof. E. Paulinyho* sa uskutočnil za pomoci koordinátorov z jednotlivých pedagogických fakúlt (*A. Rýzková, Š. Krištof, J. Rešetár, J. Matejčík, J. Mlacek, J. Muránsky*), ktorí usmerňovali prácu 30 explorátorov. Výskumy ukázali, že „stav znalosti spisovného jazyka v porovnaní s predchádzajúcimi desiatimi, dvadsiatimi rokmi je potešiteľne lepší. Nárečové prvky sú najodolnejšie na východnom Slovensku, kým na západnom Slovensku ustupujú pred spisovným jazykom zreteľnejšie... Na druhej strane vidieť evidentný vplyv novín, rozhlasu a televízie. Priaznivo sa tento vplyv prejavuje rozširovaním slovnej zásoby, negatívne sa prejavuje v tzv. písmenkovej výslovnosti slov typu *smena, sváz* a podobne. Na konferencii sa ukázalo, že sa *v prejavoch verejného styku* veľmi zanedbáva správna spisovná výslovnosť. Viacej starostlivosti by mali tejto stránke venovať divadlá, rozhlas a televízia a, samozrejme, aj školské orgány. Kritike sa podrobili aj učitelia slovenského jazyka: Veľká časť učiteľov materinského jazyka robí ortoepické chyby, a tak sa prenášajú aj na žiakov“.⁵⁶ Materiály z konferencie vyšli aj v osobitnom zborníku **Hovorená podoba spisovnej slovenčiny**⁵⁷.

Konferencia o spisovnej slovenčine v rokoch 1918 – 1968 sa konala v dňoch 10. – 12. decembra 1968 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach. Zúčastnilo sa na nej asi 60 jazykovedcov z JÚLEŠ SAV, z vysokých škôl a iných kultúrnych pracovníkov. Cieľom konferencie bolo vedecky zhodnotiť vývin spisovnej slovenčiny za ostatných päťdesiat rokov, teda od roku 1918. Jazykovej kultúry sa najviac dotýkali referáty *E. Paulinyho, J. Ružičku, F. Mika, F. Kočiša a M. Urbančoka*. *M. Urbančok* vysvetlil, že návrh zákona o slovenčine vznikol ako reakcia na prax päťdesiatych rokov, na poslednú časť rokovania liblickej konferencie v roku 1960, a mal tak byť zavŕšením sporov o slovenčinu. *F. Kočiš* vyslovil dôležitú pripo-

⁵⁵ RUŽIČKA, J.: Na cestu o kultúre reči. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 1, s. 5.

⁵⁶ Porov.: MISTRÍK, J.: Zpráva o konferencii o hovorenej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 3, s. 174 – 176.

⁵⁷ *Hovorená podoba spisovnej slovenčiny*. 2 zv. Red. J. Horecký. Bratislava: 1972.

mienku, že návrh zákona o slovenčine vznikol aj z istých skúseností z práce v oblasti jazykovej kultúry. J. Oravec vyslovil myšlienku, že netreba do slovenčiny preberať cudzie slová, najmä nie v odbornom a publicistickom štýle. *Tézy o slovenčine ako generálnu líniu v práci v jazykovej kultúre* vyzdvihol G. Horák.⁵⁸

V krátkej správe o konferencii o spisovnej slovenčine v rokoch 1918 – 1968 možno postrehnúť tendenciu posudzovať jazykovú správnosť zúžene podľa kritéria spisovnosť – nespisovnosť. Bol to v tom čase zrejme pozostatok purizmu, ktorý bol v podstate zdravým následkom obraňovania slovenského jazyka pred ideologicky nariadenými vpádmi českého jazyka, teda zblížovaním obidvoch jazykov zo začiatku šesťdesiatych rokov minulého storočia. Neprejavovalo sa to síce prudkým a zásadným odmietaním neslovenských slov, zväčša bohemizmov, ako v 30. a 40. rokoch minulého storočia, ale posudzovanie nie pôvodných slovenských lexikálnych prostriedkov zostávalo stále v zúženej rovine správne – nesprávne. Pos-toje k preberaniu cudzích slov do spisovnej slovenčiny boli teda pomerne radikálne.

2.6. Jazykovedné časopisy

Po zrušení časopisu *Slovenské odborné názvoslovie* na konferencii v Libliciach začal r. 1962 vychádzať dvojmesačník **Československý terminologický časopis**. Jeho náplňou bolo plniť isté úlohy v oblasti koordinácie slovenskej a českej odbornej terminológie. „Prinášal teoreticky aj prakticky orientované príspevky slovenských a českých autorov a súpisy termínov ako návrhy na ustálenie terminológií istých vedných odborov. Časopis bol obsahovo členený do viacerých rubriek: Diskusie; Správy a posudky – v nej sa uverejňovali informácie o dianí v oblasti terminológie a posudzovali sa najnovšie práce. Posudzovala sa aj jazyková stránka odborných prác.“⁵⁹ Terminologický časopis prestali vydávať r. 1966, pretože nenašiel dostatok porozumenia v slovenskej ani českej kultúrnej verejnosti. Časopisu sa vyčítal aj zúžený pohľad zameraný iba na kontakt slovenčiny s češtinou.⁶⁰

Po kritike Československého terminologického časopisu a z túžby po praktickom populárnovednom časopise, ktorý by bol zameraný nielen na terminológiu, ale aj na jazykovú kultúru, bol založený časopis **Kultúra slova**. Po prvý raz vyšiel v roku 1967 a vychádzal 10 ráz ročne vo Vede, vydavateľstve SAV. Časopis od počiatku prináša štúdie o spisovnom jazyku a stave jazykovej kultúry na Slovensku alebo v jednotlivých oblastiach používania spisovného jazyka a popularizačné články s cieľom prenášať výsledky vedeckého výskumu spi-

⁵⁸ KAČALA, J.: Konferencia o spisovnej slovenčine v r. 1918 – 1968. In: *Slovenská reč*, 1969, roč. 34, č. 3, s. 177 – 182.

⁵⁹ Porov.: *Encyklopédia jazykovedy*. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor, 1993, s. 100.

⁶⁰ Porov.: RUŽIČKA, J.: Na cestu o kultúre reči. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 1, s. 3.

sovnej slovenčiny do praxe. Príspevky diskusného charakteru sa uverejňujú v rubrike *Diskusia*. Menšie príspevky o jednotlivých jazykových problémoch prináša rubrika *Rozličnosti*. V rubrike *Správy a posudky* sa uverejňujú informácie o najnovších slovenských jazykovedných podujatiach, napr. konferenciách, seminároch a pod. a kriticky sa posudzuje jazyková stránka najnovších slovenských publikácií, prípadne časopisov. Okrem toho rubrika prináša jubilejné články o slovenských jazykovedcoch a nekrológy. Do rubriky *Spytovali ste sa* sa zaraďujú odpovede jazykovedcov na otázky čitateľov časopisu dotýkajúce sa jednotlivých slov, tvarov, väzieb a podobne.

V prvých troch ročníkoch *Kultúry slova* bolo uverejnených niekoľko zaujímavých a dôležitých príspevkov z oblasti jazykovej kultúry. *O jazykovej výchove* napísal niekoľko závažných poznámok už v prvom čísle tohto časopisu J. Ružička. Okrem niekoľkých poznámok o samom časopise *Kultúra slova*, o jeho cieľoch a pod. upozorňuje na *značné nedostatky v školskej jazykovej výchove*, ktorá patrí medzi popredné úlohy spoločnosti. Taktiež sa nevyhýba kritickému hodnoteniu stavu jazykovej kultúry vo všetkých typoch škôl: „Nedostatočná úroveň je nielen v nižších stupňoch škôl, ale aj na vysokých školách.“⁶¹ Preto navrhuje urobiť nápravu v dvoch oblastiach: v záväznosti vyučovať v spisovnej slovenčine a v pripravenosti učiteľa. Zdôrazňuje, že osobitnú pozornosť treba venovať príprave a výchove učiteľov slovenského jazyka.⁶²

V ďalšom článku J. Matejčík zdôrazňuje, že *základom a východiskom jazykovej výchovy je rodina*. Je najdôležitejším a najrozhodujúcejším činiteľom pri jazykovom rozvoji dieťaťa. Dôležitú úlohu tu majú aj rodičia, ktorí najlepšie vedia, či je rodinné prostredie dieťaťa priaznivé alebo nie. Najľahšie to možno spoznať na výslovnosti niektorých slovných spojení a na stupni slohovej obratnosti. Ďalej uvažuje o tom, aké je dôležité, aká je reč, ktorá sa ponúka dieťaťu už od narodenia, keď si ešte nevie vybrať prostriedky svojho jazykového prejavu. Dieťa tak napodobňuje správanie svojich najbližších, ako aj ich jazyk, ktorý okolo seba počuje. Pri jazykovej výchove existuje aj riziko, že správny slovník dieťaťa narušia iné deti, napr. spolužiaci v škole. Pri správnej výchove dieťaťa k dobrej kultúre reči nebude v tomto prípade účinné karhanie, ktorým by sme dozaista nedosiahli účinok, ale pomôže tu iba pokojné a trpezlivé vysvetľovanie.⁶³

Výlučne výskumný ráz majú v tomto období časopisy:

⁶¹ RUŽIČKA, J.: Na cestu o kultúre reči. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 1, s. 3 – 6.

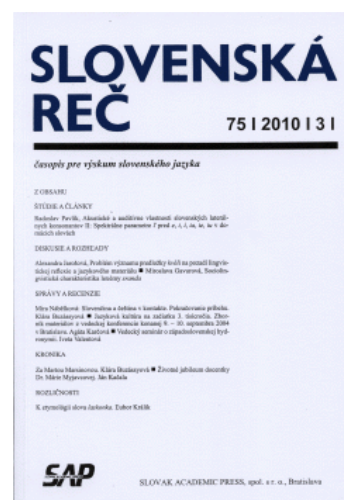
⁶² Ibid.

⁶³ MATEJČÍK, J.: Jazyková výchova v rodine. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 4, s. 97 – 99.

Jazykovedný časopis, ktorý do roku **1967** prinášal príspevky predovšetkým z dejín slovenského jazyka a dialektológie a od roku 1967 sa orientuje na problematiku všeobecnej jazykovedy a na teóriu a metodológiu jazykovedy, ale priestor venuje aj otázkam dejín jazykovedy.

Slavica slovaca je slovenský odborný časopis pre slovenskú filológiu. Začal vychádzať v roku **1966**. Hoci *Slavica slovaca* patrí medzi slavistické časopisy, prispieva aj kultivovaniu slovenčiny.

Slovenská reč ako najstarší jazykovedný časopis po vzniku časopisu *Kultúra slova* (1967) sa stal časopisom pre výskum slovenského jazyka.

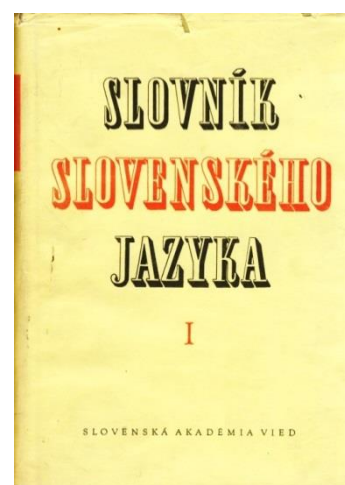

2.7. Knižné publikácie

V oblasti zvukovej roviny vznikli v tomto období dve významnejšie ortoepické práce: *V. Záborský: Výslovnosť a prednes* (1965) a *J. Dvončová, Á. Král' a G. Jenča: Atlas slovenských hlások* (1969).

Záborského skriptum *Výslovnosť a prednes* malo veľký vplyv na zvyšovanie úrovne jazykovej kultúry študentov, predovšetkým na Vysokej škole múzických umení v Bratislave, kde autor prednášal. Sám *V. Záborský* bol niekoľko rokov nielen predsedom ortoepickej komisie, ale aj členom činohry Slovenského národného divadla. Študentom, ale i svojim kolegom pomáhal riešiť teoretické problémy správnej výslovnosti, ale i vynikajúco prakticky prostredníctvom krásnej výslovnosti dokazoval svoje učiteľské i herecké majstrovstvo.⁶⁴ Pri písaní skripta prakticky vychádzal z vlastných pozorovaní a skúseností z javiska. Vysokoškolské skriptum bolo určené najmä poslucháčom herectva. Autor ho rozčlenil na štyri kapitoly *I. Hlavné znaky javiskovej reči, II. Základné podmienky reči, III. Pravidlá správnej výslovnosti, IV. Praktické cvičenia*, v ktorých odpovedá na základné otázky z problematiky ortoepie a ortofónie slovenských hlások.

V roku 1968 bol dokončený prvý zväzok *Atlasu slovenského jazyka*.

⁶⁴ HORÁK, G.: Zpráva o činnosti ortoepickej komisie. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 3, s. 183 – 184.

Slovné bohatstvo spisovnej slovenčiny zachytil *Slovník slovenského jazyka* (SSJ), ktorého posledný šiesty zväzok vyšiel v roku 1968. Slovník však vznikol v časoch, keď bol vyostrený boj o slovenčinu a keď sa viac zdôrazňovala úloha „primeraného úzu“, čím sa prakticky upúšťalo od aktívnej starostlivosti o jazykovú kultúru. Kritika SSJ bola nasmerovaná najmä na posunutie vtedajšej normy spisovnej slovenčiny viac smerom k češtine. Napriek tomu sa ešte aj v súčasnosti slovník hodnotí ako jedno z najzávažnejších slovenských lexikografických diel.⁶⁵

2.8. Jazyková kultúra v masmédiách

Na reč obyvateľstva, teda aj na úroveň jazykovej kultúry pôsobilo v 60. rokoch 20. storočia niekoľko masmédií. Rozhlas, televízia, ale aj divadelné predstavenia a pod. vplývali pozitívne, no aj negatívne na reč Slovákov.

S istotou môžeme tvrdiť, že z masmédií šírených zvukovým signálom najviac ovplyvňovalo širokú verejnosť v opisovanom období *rozhlasové vysielanie*, pretože spomedzi týchto prostriedkov bolo najrozšírenejšie. Prostredníctvom rozhlasu však hlásatelia a redaktori nie vždy robili dobré meno spisovnej slovenčine. Mnohým robila ťažkosť výslovnosť slabík *le, li* vo všetkých pozíciách: *lystáreň, zápalyly, nasledujú*. O nič lepšie to nebolo s výslovnosťou mäkkého *l*: *o kúpeľných domoch, kúpeľnom parku, niekoľko*, ale v daktorých slovách ho neodôvodnene vyslovujú: *o probléme kvalifikovaných pracovníkov*. Často sa vyskytovalo aj nedodržiavanie správnej výslovnosti kvantity: *na študia do Prahy, spomina víťazov minulých ročníkov* a pod. a naopak v daktorých prípadoch nenáležite predlžovali krátke hlásky: *o štúdijných cestách, obdarovaný dárčekom, čo sa toho týká*. Podaktorí akoby nepoznali výslovnosť dvojhlásky *ô*: *dopravných nehod, privaly vod* a pod. Ani asimilácia nie je na tom lepšie. Výslovnosť *gdo, sme* bola na dennom poriadku. Kritika bola teda odôvodnená: „Pôsobí nanajvýš trápne, keď agronóm z ktoréhosi JRD v zapadákově má nepomerne kultivovanejší prejav ako náš redaktor. Ten, spoliehajúc sa na kvázi improvizáčne schopnosti, pýta sa: *Čo má obsahovať taká krmovina? Ťažká robota si podľa neho vyžaduje tvrdých chlapoch a výrobov si môžeme nechať urobiť, niegde prišiel od školskej tabuli* a pod.“⁶⁶

Ak sa chceme dotknúť jazykovej úrovne *televízneho vysielania* v šesťdesiatych rokoch, treba pripomenúť, že od roku 1956, keď začala vysielat' televízia z bratislavského štú-

⁶⁵ Porov.: BLANÁR, V. – JÓNA, E. – RUŽIČKA, J.: *Dejiny spisovnej slovenčiny II*. Bratislava: SPN, 1974. 260 s.

⁶⁶ Porov.: KRIAKOVÁ, H.: O jazykovej kultúre banskobystrického rozhlasového štúdia a spevohry DJGT. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 263 – 264.

dia, počet televíznych divákov niekoľkonásobne stúpol. Vplyv televízie na človeka nebol až taký výrazný ako v ďalšom desaťročí, nehovoriac o poslednom decéniu 20. storočia. Televízne vysielanie ovplyvňuje ľudí z viacerých stránok. Jednou z nich je aj jazyk a jeho kultúra. Jazykovedci sa zhodujú v názore, že v tejto oblasti je ešte v našej televízii čo naprávať⁶⁷. Jazykové chyby robia hostia vystupujúci v televízii, ale horšie je, že ich robia aj moderátori, hlásatelia správ a komentátori rozličných, najmä športových podujatí. Povinnosťou hlásateľov správ bolo prečítať pred televíznymi kamerami text, ktorý im pripravili redaktori. Tu možno vysloviť dvojakú kritiku. Prvá z nich je v tom, že hlásatelia často nedodržiavali slovenskú spisovnú výslovnosť. Nemožno im vyčítať, že text, ktorý prečítali, obsahoval napr. nesprávne slová alebo nesprávnu konštrukciu. Za to boli zodpovední redaktori. A práve na redaktorov spadala druhá časť kritiky, lebo práve oni by sa boli mali starať o spisovnosť textov, ktoré čítali televízni hlásatelia. Najťažšiu úlohu mali v televízii azda športoví komentátori a reportéri. Pri komentovaní priamych prenosov z rozličných športových podujatí boli odkázaní na vlastný slovník, často museli improvizovať: „Zdôrazňuje sa, že reportér alebo komentátor musí byť pohotový, ale práve pri tejto pohotovosti nesmie zabúdať na jazykovú správnosť. Športové relácie sa najviac počúvajú, ale zdá sa, že je tu i najviac chýb. Donekonečna počúvame, že hráč je v *postavení mimo hru*, namiesto *mimo hry*, že v basketbale niekto hodil *na koš*, namiesto *na kôš*. Miesto správneho *majsterka športu* sme nedávno počuli *majstryňa športu*.⁶⁸

Neuspokojivou jazykovou úrovňou svojich prejavov sa prezentovali v 60. rokoch aj *divadelní umelci* a členovia *spevohry*. Najmä sólisti spevohry sa dopúšťali elementárnych chýb v zrozumiteľnosti a v artikuláčnej eufónii. Výskyt výslovnosťou zdeformovaných slov ako *do vôle si zatancujem*, *póvabný moj króčik*, *moje šťastie*, *láskou sa trápim*, pôsobil na divákov a poslucháčov predstavení zaiste rušivo a neesteticky. Zistené boli aj nedostatky vo výslovnosti slabičného *r* a niektorých samohlások (labializácia *a*, *u*). Ako príčiny nedostatočnej jazykovej úrovne v tomto kultúrnom odvetví uvádza *H. Kriaková* to, že väčšina sólistov je českej národnosti, ktorí aktívne neovládajú slovenčinu, a často dochádza k neprimeranému obsadzovaniu úloh vzhľadom na hlasové kvality.⁶⁹

Noviny boli v tomto období pre mnohých ľudí jediným zdrojom tlačeného slova, a tým aj jediným zdrojom poučenia o jazyku a prameňom jazykovej výchovy. *Noviny* ale nedosa-

⁶⁷ MICHALUS, Š.: Jazyková kultúra v televízii. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 265 – 266.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Porov.: KRIAKOVÁ, H.: O jazykovej kultúre banskobystričského rozhlasového štúdia a spevohry DJGT. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 263 – 264.

hovali uspokojivú úroveň. „Platí to nielen o regionálnych, ale aj o ústredných novinách.“⁷⁰ Redaktori a korektori často uverejňovali v novinách články s rozličnými pravopisnými a gramatickými chybami, ale aj štylisticky neupravené a neprimerané. M. Pisárčiková zistila, že noviny (konkrétne denník *Smena*) v opisovanom období najviac porušovali spisovnú normu jazyka v slovnej zásobe. Príčiny ich nedostačujúcej jazykovej úrovne vidí v neznalosti normy, čo má svoje korene v škole, dokonca uvažuje o tom, že niektorí redaktori – tak ako aj mnohí intelektuáli z bratislavského prostredia – vedome nedodržiavajú viaceré všeobecne známe zásady v našom jazyku. Na druhej strane píše o zlepšujúcej sa jazykovej úrovni denníka *Smena*.⁷¹ L. Dvonč konštatuje, že celková úroveň tlačенých jazykových prejavov je lepšia ako v minulosti.⁷²

Jazykovú úroveň *kníh* hodnotí F. Kočiš, pričom konštatuje, že mnohé chyby v knihách spôsobila skôr nedbanlivosť alebo nedostatok času na zrevidovanie rukopisu ako neznalosť a neschopnosť prekladať. Zároveň však vidí medzery v ovládaní syntaktickej normy spisovnej slovenčiny najmä medzi prekladateľmi. Hoci nemožno nevysloviť výčitku daktorým slovenským spisovateľom (V. Bednár, J. Johanides), ktorí odovzdajú rukopis svojho diela do vydavateľstva s početnými nespisovnými výrazmi. Samozrejme, vydavateľstvá by sa mali postarať o zlepšenie jazykovej kultúry v knihách. V závere svojho článku F. Kočiš vymenoval vydavateľstvá, ktoré svojou vyspelosťou jazykovej kultúry dominovali na Slovensku, ale aj také, ktoré robili slovenčine zlé meno.⁷³

Z uvedenej kritiky jazyka rozmanitých inštitúcií, ktorých pracovný nástroj je slovenčina, vidieť, že ich jazyková kultúra nebola na požadovanej úrovni. No jazykovedci nezostali iba pri kritike, ale usilovali sa aj o prevenciu, profylaxiu proti jazykovým chybám nielen v televízii, ale aj v ostatných verejných oznamovacích prostriedkoch. Ako príklad tu poslúži list adresovaný hlavným redaktorom a športovým redakciám televízie, rozhlasu a niekoľkých novín, ktorý im začiatkom roka 1966, ešte pred začatím majstrovstiev sveta v hokeji v *Lublane*, poslal JÚEŠ SAV. V ňom jazykovedci žiadajú a doslova prosia, aby v písomných a v ústnych prejavoch používali správne tvary podstatných mien *majstrovstvá* a *Lublana*, ako na to už viac ráz upozorňovali. V texte prípisu sa zdôrazňovalo, že slovo *majstrovstvá* s významom *šampionát* má len plurálové tvary: *majstrovstvá sveta*, *o majstrovstvách sveta*,

⁷⁰ Porov.: FINDRA, J.: O jazyku a štýle regionálnej tlače. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 260 – 263.

⁷¹ Porov.: PISÁRČIKOVÁ, M.: Poznámky o jazyku novín. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 258 – 260.

⁷² Porov.: DVONČ, L.: O úrovni dnešných a starších tlačенých jazykových prejavov. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 257 – 258.

⁷³ Porov.: KOČIŠ, F.: K jazykovej úrovni kníh. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 255 – 257.

nie o majstrovstve sveta a pod., a uvádza správne skloňovanie propria *Lublana* – v *Lublane*, nie v *Lublani* a pod. Sledovaním jazykovej úrovne komentátorov televíznych a rozhlasových prenosov z hokejových majstrovstiev sveta v *Lublane* sa zistilo, že nastalo zlepšenie. Z toho vychodí, že športoví redaktori a moderátori dbali viac na jazykovú správnosť svojich prejavov a že list pracovníkov SAV nevyšiel nazmar.⁷⁴

2.9. Spoločensko-politická situácia na Slovensku počas normalizácie

Vyhrotenú spoločensko-politickú situáciu v Česko-Slovensku v polovici šesťdesiatych rokov sledovali poprední predstavitelia európskych socialistických krajín. Onedlho vycítili, že nepokoje v ČSR môžu mať vážne dôsledky na ich režim (najmä v Poľsku a NDR). Po výstražných listoch predstaviteľov komunistických krajín Európy, vyzývajúcich na potlačenie sociálnych nepokojov, ktoré Ústredný výbor KSČS neakceptoval, zišla sa sovietska a československá delegácia v Čiernej nad Tisou, kde *L. Brežnev*, hlava Komunistickej strany Sovietskeho zväzu, požadoval rózne kroky na ukončenie reforiem. Dubček deklaroval, že KSČ situáciu zvládne svojimi silami. Brežnev sa však rozhodol zakročiť: 21. augusta 1968 prekročili vojská piatich štátov Varšavskej zmluvy československé hranice. Až takouto krajnou formou hrozby vojenského zásahu upokojili vojská situáciu v Česko-Slovenskej republike. Situácia v Čechách a na Slovensku sa vrátila do čias stalinizmu.⁷⁵

Otázky:

1. Čo znamenal pre slovenskú vedu a literatúru tzv. socializmus s ľudskou tvárou?
2. Kedy a kde sa uskutočnili najvýznamnejšie jazykovedné konferencie 60. rokov 20. storočia? Čo bolo ich skrytým zámerom?
3. Kto bol autorom Téz o slovenčine a Návrhu zákona o slovenčine? Čo bolo ich cieľom?
4. Ktorý populárnovedný časopis o jazykovej kultúre začal vychádzať v r. 1967?
5. Aké slovenské lingvistické časopisy ešte začali vychádzať v tomto období?

⁷⁴ Porov.: RUŽIČKA, J.: Po majstrovstvách v *Lublane*. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 5, s. 312 – 314.

⁷⁵ Porov.: PLECHANOVÁ, B. – FIDLER, J.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1945 – 1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1997, s. 162 – 263.

3. SEDEMDESIATE ROKY

3. 1. Spoločensko-politická situácia

Po príchode intervenčných vojsk Varšavskej zmluvy a po rozbití každého reformného náznaku strácali ľudia nádej. Mnohí sa rozhodli emigrovať do demokratických krajín. Pred rokom 1968 to nebol veľký problém, ale po normalizácii boli hranice prísne strážené, emigranti často riskovali svoj vlastný život, len aby sa dostali do zahraničia. Od konca augusta 1968 do októbra 1969 emigrovalo zo Slovenska do západných demokratických krajín 10 607 ľudí. Po roku 1968 sa začala *normalizácia*, ktorá pre Česko-Slovensko znamenala návrat do obdobia stalinizmu. Každý, kto presadzoval reformu režimu, bol zbavený funkcie a vplyvu na občanov. *A. Dubčeka* nahradil na poste predsedu KSČ *G. Husák*, ktorý si rýchlo získal dôveru Moskvy. Nástrojom ZSSR sa stala oživená rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP), ktorej komplexný program rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie prijatý v roku 1971 mal zaistiť, aby ekonomiky členských štátov boli úzko špecializované na produkciu určitých komodít, tie si mohli potom vymieňať výhradne iba medzi sebou, resp. za sovietsku ropu. Uvedeným činom bol obmedzený a potlačený záujem všetkých krajín RVHP realizovať a rozvíjať obchodné výmeny so západnými krajinami. To ale prinášalo nezvratné ekonomické problémy. Hospodárstvo síce rástlo, ale jeho výkonnosť bola nízka, nákladná a zaostalá. Slovensko bolo zamerané na výrobu polotovarov a zameriavalo sa na odvetvia, ktoré neboli perspektívne. „*Celá spoločnosť žila na úkor budúcnosti.*“⁷⁶ Spolu s ekonomickými problémami nastupovala úplná kríza ideológie. Impulzy proti nastolenému režimu v socialistických štátoch vysielala väčšina demokratických krajín. Na scéne sa objavili *disidentské hnutia*, ktoré vytvárali komunistickému režimu reálnu opozíciu. Boli to skupiny ľudí, ktorí sa tajne stretávali a vydávali samizdatové knihy a časopisy. Najviac disidentov sa hlásilo k tzv. *tajnej cirkvi*. Patrili medzi nich aj významné slovenské osobnosti ako *J. CH. Korec*, *S. Krčméry*, *F. Mikloško*, *J. Čarnogurský* a ďalší. Okrem kresťanských disidentov boli na Slovensku aj *občianski disidenti* (*D. Tatarka*, *H. Ponická*, *J. Budaj*, *M. Šimečka* a pod.). Kým cieľom tejto línie bolo udržať kontinuitu s minulosťou, na Morave vznikla brnianska skupina *Koinótés* okolo biskupa *F. M. Davidka*, ktorá sa zodpovedne stavala k budúcnosti.⁷⁷ Tu sa stretli slovenskí aj českí členovia. V Čechách vytvorili disidenti okolo *V. Havla* občiansku iniciatívu *Charta 77*, ktorá na Slovensku nenašla veľkú odozvu. Vedenie KSS však proti nim tvrdo zasahovalo, disiden-

⁷⁶ FERKO, M. – MARSINA, R. – DEÁK, L. – KRUŽLIAK, I.: *Starý národ – mladý štát*. Bratislava: Litera 1994, s. 112.

⁷⁷ Bližšie o tom v publikácii FIALA, P. – HANUŠ, J.: *Koinótés*. Felix M. Davídek a skrytá cirkev. Brno: Proglas 1994. 177 s.

to v väznili, čím znemožňovali, aby rástol ich vplyv medzi obyvateľmi. Represie však komunistom nepriniesli takmer nijaké výsledky, pretože kríza režimu sa postupne dostávala z ekonomickej oblasti do všetkých sfér spoločnosti.⁷⁸

3.2. Jazykoveda

Sedemdesiate roky 20. storočia môžeme označiť ako „*poučenie z krízového obdobia*“. Približne od roku 1971 začali komunisti vyžadovať to, čo v päťdesiatych rokoch, opäť bol nastolený tvrdý režim. V literatúre i v jazykovede boli znovu násilne umlčaní autori, daktori prestali písať nie z politického donútenia, ale z vlastného presvedčenia. Tým, ktorí sa nechceli podriaďovať režimu, hrubo zasahovali do práce – obmedzovali im možnosť publikovať, zakázali aj prednášať na vysokých školách, nemohli obhajovať habilitačné, dizertačné a iné vedecké práce. Ustavične im hrozili stratou zamestnania, dostávali anonymné listy. Toto všetko malo za následok nenapraviteľné škody aj vo vedeckom výskume.

Po normalizácii museli slovenskí jazykovedci v roku 1970 absolvovať *politické previerky*. Po nich boli daktori z nich prenasledovaní, pretože vyslovili svoj vlastný názor na politiku komunistov. Jedným z nich bol *J. Doruľa*, ktorý opisuje situáciu po spomínaných previerkach: „Stal som sa vyhláseným pravicovým úchyľkárom, buržoáznym nacionalistom, individualistom. Pokusy o vlastnú obhajobu narážali na sebavedomé úškľabky a úplnú ignoráciu zdravého straníckeho jadra, členov straníckeho výboru i ostatných stránikov a ich prísluhovačov. Na verejnú výzvu *Š. Peciara*, aby som odvolal svoje názory, som verejne vyhlásil, že nemám čo povedať.“⁷⁹ *J. Oravec* odišiel v roku 1976 z JÚLŠ SAV, pretože už nebol schopný znášať despotickú moc a tyranu komunistov.⁸⁰

Zlepšovanie jazykovej kultúry a jazykovej výchovy obyvateľov Slovenska bolo závislé najmä od práce jazykovedcov, ktorí svoje odborné práce, články a rady uverejňovali v odborných časopisoch, ale aj v dennej tlači. Jedným z týchto časopisov, na Sloven-

Univ. prof. Ján Oravec

⁷⁸ PLECHANOVÁ, B. – FIDLER, J.: PLECHANOVÁ, B. – FIDLER, J.: *Kapitoly z dejín mezinárodných vzťahů 1945 – 1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1997, s. 163 – 164; FERKO, M. – MARSINA, R. – DEÁK, L. – KRUŽLIAK, I.: *Starý národ – mladý štát*. Bratislava: Litera 1994, s. 111 – 112.

⁷⁹ DORUĽA, J.: Z listov pre nápravu krívd pri Jazykovednom ústave E. Štúra SAV. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 24, č. 8, s. 266 – 267.

⁸⁰ GREGOR, V.: Z listov pre nápravu krívd pri Jazykovednom ústave E. Štúra SAV. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 24, č. 8, s. 267 – 268.

sku najstarším svojho druhu, bola *Slovenská reč*. Aj pre redakciu tohto časopisu znamenalo „poučenie z krízového obdobia“ zmeny. Od 36. ročníka (1971) začala pracovať redakcia Slovenskej reči pod vedením hlavného redaktora Š. Peciara. Nová redakcia, najmä jej hlavný redaktor, sa prihlásila k politike KSČ. Od roku 1971 chce redakcia Slovenskej reči pevnejšie vykročiť na cestu spoločensky angažovanej vedeckej publicistiky v duchu princípov marxizmu-leninizmu a politiky KSČ.⁸¹ Vytýčený cieľ sa časopisu *Slovenská reč* i časopisu *Kultúra slova* darilo plniť. Svedčia o tom ideologické články v obidvoch časopisoch, ktoré v podstate nemali s jazykovednou problematikou nič spoločné. Ich autori (väčšinou Š. Peciar) propagovali politiku komunistickej strany. „S úspešným plnením vytýčených úloh socialistickej výstavby rastie politická vyspelosť našich občanov. Stúpa aj naše sebavedomie a hrdosť na to, čo sme dosiahli v hmotnej i duchovnej sfére. Preto sa dnes už málokto u nás dá pomýliť nepravdivými tvrdeniami a ohováračskými výmyslami samozvaných „bojovníkov za ľudské práva“, pôvodcov takých pamfletov, ako je tzv. Charta 77, alebo rozličných „expertov“ spomedzi skutočných či duchovných emigrantov. Naša odpoveď na jedovaté výpady zarytých nepriateľov socialistického zriadenia je jednoznačná: odsúdenie lži a ohovárok a súčasne zvýšenie úsilia o dosiahnutie nových prenikavých úspechov v budovaní šťastného života súčasných a budúcich generácií v rozvinutej socialistickej spoločnosti.“⁸² Články s podobnou tematikou by sme našli vo viacerých číslach jednotlivých ročníkov spomenutých časopisov.⁸³

Politická situácia po normalizácii bola predzvesťou zmien aj v jazykovede. Očakávané zmeny v jazykovede a najmä v teórii jazyka boli hlavnou témou **konferencie o teórii spisovného jazyka**, ktorá sa konala 21. – 23. januára 1976 v Smoleniciach. *J. Ružička* tu vo svojom príspevku navrhol, aby sa položili základy novej teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ktorá by zodpovedala vtedajšej jazykovej situácii v epoche rozvitej socialistickej výstavby našej spoločnosti. Jej potrebu vyvolali podľa *J. Horeckého* tri závažné skutočnosti:

1. Dnešná jazyková situácia sa oproti minulej výrazne zmenila. Federatívnym usporiadaním nášho štátu sa vyriešila otázka rovnoprávnosti Slovákov a Čechov. *Obranársky postoj voči češtine nemá preto nijaké opodstatnenie.* 2. Vzniká nové, socialistické národné vedomie, a tým sa mení aj postoj k národnému jazyku. Dnešná teória jazykovej kultúry nemôže podpo-

⁸¹ PECIAR, Š.: Jubileum Slovenskej reči. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 1, s. 3 – 9.

⁸² PECIAR, Š.: Na šesťdesiate výročie veľkého októbra. In: *Slovenská reč*, 1977, roč. 42, č. 5, s. 257 – 260

⁸³ Napr. PECIAR, Š.: Na šesťdesiate výročie veľkého októbra. In: *Slovenská reč*, 1977, roč. 42, č. 5, s. 257 – 260; PECIAR, Š.: Rozpracúvame podnety XV. Zjazdu KSČ. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 5, s. 257 – 262; PECIAR, Š.: Tridsať rokov rozvoja slovenskej jazykovedy. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 2, s. 65 – 71 atď.

rovať výlučnosť spisovného jazyka. 3. Pôsobí vedecká revolúcia a integrácia (internacionalizácia a integrácia medzi češtinou a slovenčinou).⁸⁴

J. Horecký predložil na konferencii v hlavnom referáte *Nové východiská k teórii spisovného jazyka* vlastný vypracovaný návrh novej teórie spisovného jazyka. V jeho teórii sa zdôrazňovalo, že jazykovým znakom národa nie je spisovný jazyk, ale národný jazyk ako celok. Táto teória mala podporu aj v Peciarových tézach o nehatenom vývoji slovenčiny z rovnakých rokov. Až s odstupom času možno hodnotiť, že táto teória sa sčasti ujala, ale prakticky sa nedodržiavala a ani nedodržiuje. Výnimku tvorí jazyková prax. Tu sa ujala a aj v súčasnosti sa rozmáha ako anarchia v jazykovom úze a nerešpektovanie normy spisovného jazyka. Nová teória spisovného jazyka bola účelovo ideovopoliticky vykonštruovaná. Bola len modifikovaným pokračovaním myšlienky jednotného česko-slovenského národa a zblížovania slovenského a českého národa podobne ako v 60. rokoch.⁸⁵

V novej situácii po novembri 1989 sa F. Kočíš v hlavnom referáte budmerickej konferencie (1994) k Horeckého teórii vrátil: „Vieme, prečo a pre koho bola vypracovaná teória spisovného jazyka v roku 1976, komu sa ňou vyšlo v ústrety, akej spoločenskej vrstve, kto sa za štyridsať rokov nenaučil vyjadrovať sa spisovným jazykom a ani o to nestál z vedomostných alebo ideologických dôvodov... Spisovná slovenčina nemôže a nesmie byť iba podsystémom národného jazyka...“⁸⁶

Na konferencii o novej teórii spisovného jazyka sa diskutovalo aj o otázkach vzťahu spisovného jazyka k ostatným útvarom národného jazyka, resp. o otázke *diferenciácie, stratifikácie národného jazyka*. J. Ružička načrtnol v súvislosti s uvedenou problematikou len protiklad spisovný jazyk – nárečie, resp. spisovný jazyk – slangy. Český jazykovedec A. Jedlička kládol bežne hovorený jazyk nad nárečia a na druhej strane popri spisovnom jazyku uznával hovorovú formu spisovného jazyka. J. Horecký pokladal za potrebné rozlišovať v rámci **národného jazyka spisovnú, štandardnú a subštandardnú formu**. Pritom *spisovná forma* je základným vyjadrovacím prostriedkom v médiách, uplatňuje sa v umeleckej a odbornej literatúre a je výhradným prostriedkom v školskom vyučovaní. *Štandardná forma* národného jazyka súvisí najmä s faktom, že do jazykového styku sa dostávajú ľudia s rozličným stupňom

⁸⁴ Porov.: BUZÁSSYOVÁ, K. – PISÁRČIKOVÁ, M.: Vedecká konferencia o teórii spisovného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 3, s. 177 – 183.

⁸⁵ Porov.: HORECKÝ, J.: Východiská k teórii spisovného jazyka. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1979, s. 13 – 21.

⁸⁶ KOČIŠ, F.: Teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry v súčasnej komunikácii. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1995, s. 12 – 21.

vzdelania a utvárajú si idiolekt v rozličnej miere prispôsobený norme spisovného jazyka. V *subštandardnej forme* sa využívajú slangové prvky.⁸⁷

Proti niektorým častiam navrhovanej novej teórie sa postavil Š. Peciar. Za rentabilnejšie pokladal rozvíjať existujúcu teóriu na marxistických základoch.⁸⁸

Konferencia usporiadaná v roku 1976 v Smoleniciach jasne signalizovala *zmenu v teórii jazyka*. Nebola to však zmena smerujúca k politicky uvoľnenejšej novej teórii jazyka, čoho sa opatrne dožadovali daktori jazykovedci (J. Kačala, J. Ružička, F. Kočíš a i.), ale naopak k jazykovede orientovanej promarxisticky. V novej situácii mal JÚLŠ SAV splniť dve základné úlohy:

1. vypracovať teóriu spisovného jazyka a jazykovej kultúry na marxistických základoch;
2. podrobiť zásadnej kritike slovenský jazykový purizmus a jeho kánon puristických zásad a poučiek.⁸⁹

V súvislosti s plnením vytýčenej druhej úlohy sa v JÚLŠ SAV ustanovila osobitná pracovná skupina na posúdenie starších kodifikačných príručiek. Väčšinu z nich komisia odsúdila a označila ako neakceptovateľnú a dávno prekonanú (najmä viaceré kodifikačné zásahy uverejnené v prvých ročníkoch Slovenskej reči).⁹⁰ Kritizovali sa všetky nemarxistické koncepcie jazyka.

Práca jazykovedcov bola už úplne pod kontrolou komunistov. Prispievali k tomu aj rokovania medzi predsedníctvom SAV a Ideologickej komisie ÚV KSS, ktorých cieľom bolo hodnotiť prácu JÚLŠ SAV z odborného, spoločenského a kultúrno-politického hľadiska⁹¹. Spomínané rokovania sa v mnohých prípadoch nezaobišli bez hrubých zásahov ideologických pracovníkov do odbornej práce jazykovedcov. Ako príklad posluží príspevok, ktorý odznel v roku 1975 v Jazykovednej poradni Československého rozhlasu v Bratislave. Ten bol zameraný proti používaniu poslovenčeného slova *šupátko* (podľa českého *šoupátko*) a na odporúčanie slovenského ekvivalentu *posúvač*. Zaujímavé je, že autorom tohto príspevku bol presvedčený odporca purizmu a zblížovateľ slovenčiny s češtinou Š. Peciar. Odvysielanie „protičeského príspevku“ pobúrilo vedenie ÚV KSS do takej miery, že neváhali vyslať do Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV na schôdzku základnej stránickej organizácie svojho

⁸⁷ Porov.: RUŽIČKA, J.: O potrebe novej teórie spisovného jazyka. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda, 1979, s. 7 – 8; BUZÁSSYOVÁ, K. – PISÁRČIKOVÁ, M.: Vedecká konferencia o teórii spisovného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 3, s. 178.

⁸⁸ Porov.: BUZÁSSYOVÁ, K. – PISÁRČIKOVÁ, M.: Vedecká konferencia o teórii spisovného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 3, s. 178.

⁸⁹ KAČALA, J.: Starostlivosť o jazykovú kultúru v Slovenskej akadémii vied. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 6, s. 193 – 198.

⁹⁰ C. d. s. 196.

⁹¹ C. d. s. 196 – 197.

ideologického tajomníka, ktorý poučil jazykovedcov, že sa majú starať o svoju výskumnú prácu a nie robiť politiku, lebo vraj písať protičesky ladené príspevky je politika; a na robenie politiky sú profesionáli, teda politici.⁹² Jazykovedci vtedy dostali aj príkaz nepoukazovať v príspevkoch určených verejnosti na rozdiely medzi slovenčinou a češtinou. Samozrejme, bolo to neprirodené mocenské zasahovanie do práce slovenských jazykovedcov typické pre vtedajší politický režim.⁹³

Politické vedenie pobúrili aj diskusie o prídavných menách *brnenský* – *brniansky* a *dukelský* – *dukliansky*. Slovenskí jazykovedci vtedy odporúčali používať slová s koncovkou *-iansky*, ktorá patrí do systému spisovnej slovenčiny a bezvýnimočne sa používa pri tvorení prídavných mien z miestnych názvov (*Nitra* – *nitriansky*, *Brodno* – *brodniansky*, *Kladno* – *kladniansky* a pod.). Toto odporúčanie vyvolalo nevôľu v politických kruhoch, ktorá viedla až *k priamemu príkazu redakciám denníkov používať len podoby brnenský a dukelský*. Podobných mocenských zásahov bolo oveľa viac. Hodnotíme ich ako kruté politické údery proti jazykovej kultúre na Slovensku a zosmiešnenie slovenských jazykovedcov.⁹⁴ Uvedené formy adjektív sa často vyskytujú v bežnej reči dodnes.

Koncom sedemdesiatych rokov vznikla z podnetu ideologickej komisie ÚV KSS osobitná komisia pre jazykovú kultúru (začala fungovať 1. 3. 1978) a jej členmi boli okrem jazykovedcov (*P. Ondrus*, *Š. Ondruš*, *E. Pauliny*, *J. Ružička*, *Š. Peciar*, *J. Horecký*, *J. Kačala* a ďalší) aj nejurykovední pracovníci: poslanec SNR *M. Marko*, predseda Matice slovenskej *V. Mináč*, riaditeľ vydavateľstva Slovenský spisovateľ *V. Mihálik* a ďalší. Jej úlohou bolo posudzovať stav spisovnej slovenčiny, vyjadrovať sa o teoretických otázkach jazykovej kultúry, kodifikácie a o základných jazykových normatívnych dielach. Pravidelne mala hodnotiť úroveň časopisov *Kultúra slova* a *Slovenská reč*, rozhlasovej jazykovej poradne a jazykových rubriek v tlači. Komisia sa však zišla len dva razy čoskoro upadla do zabudnutia, prestala sa schádzať po tom, čo začiatkom roka 1982 *J. Horecký* – jej predseda – požiadal o uvoľnenie z funkcie.⁹⁵

Koncom 70. rokov udržiavali nepriaznivú atmosféru okolo jazykovedy aj *legendy o jazyku a jazykovedcoch*. Tlač vtedy dávala často príležitosť výrokom o slovenčine ako o mladom a nerozvinutom, ba dokonca veľmi zložitom jazyku. Dnes už ťažko pátrať po pôvode podobných legiend. Vychádzali azda z úst tých, ktorí stále túžili zblížiť češtinu so slo-

⁹² KAČALA, J.: *Slovenčina – vec politická?* Martin: Matica slovenská, 1994, s. 155.

⁹³ Porov.: KAČALA, J.: Jazykoveda v minulých desaťročiach. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 26, č. 1, s. 7 – 11.

⁹⁴ Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 263; KAČALA, J.: *Slovenčina – vec politická?* Martin: Matica slovenská, 1994, s. 156.

⁹⁵ Porov.: HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 263 – 264.

venčinou, alebo tých, čo túžili po senzáciách. Pritom si neuvedomovali a zaiste nevedeli, že slovenčina je rovnako stará ako ostatné slovanské jazyky, že jazyk je rozvítý natoľko, že môže slúžiť všetkým jeho používateľom bez závislosti na inom jazyku, a napokon, že slovenčina je v porovnaní s inými slovanskými jazykmi pravidelnejšia a jednoduchšia.⁹⁶

O jazykovedcoch sa hovorilo primitívnosti typu: jazykovedci sú na to, aby vymýšľali slová. Veľmi rozšírenou bola aj *legenda o lezúňovi*, na ktorej sa zabávali na účet jazykovedcov aj vysoko postavení politici. Podstatou legendy o lezúňovi je nepravdivé tvrdenie o tom, že slovo *lezúň* vymysleli slovenskí jazykovedci, aby ním nahradili prevzaté slovo *batola* (z českého *batole*). Daktori hovoria, že príspevok o slove *lezúň* počuli v rozhlasovej jazykovej poradni. Toto tvrdenie je vymyslené, pretože nijaký uvedený príspevok o *lezúňovi* nebol v rozhlase nikdy uverejnený. Ba dokonca sporné slovo nie je slovenské, ale pôvodom české. Je zachytené už vo výkladovom slovníku českého jazyka z roku 1937. Toto všetko svedčí o fámach, ktoré sa šírili o práci jazykovedcov v sedemdesiatych rokoch a tradícia ich často prenášala až do nasledujúcich desaťročí, ba až dodnes.⁹⁷

3.3. Jazykovedné konferencie a stav jazykovej kultúry na Slovensku

Okrem smolenickej konferencie o teórii spisovného jazyka v r. 1976 sa počas 70. rokov 20. stor. sa uskutočnili ďalšie, menej závažné jazykovedné konferencie:

Začiatkom r. 1971 sa v Turčianskych Tepliciach uskutočnila *konferencia o jazykovej výchove v materských školách*, ktorú zorganizoval Krajský pedagogický ústav v Banskej Bystrici. Odbor školstva NV hlavného mesta SSR usporiadal 26. marca 1975 *konferenciu bratislavských učiteľov slovenčiny* v Bratislave. Nosné tu bolo hodnotenie úrovne ovládania jazykového a štylistického učiva, ako aj učiva literárnej zložky. Na základe výskumu bolo možné konštatovať, že úroveň vedomostí žiakov z jazykovedy v navštívených gymnáziách a stredných školách je primeraná, pričom osvojené vedomosti vedú študenti dobre využívať v praxi.⁹⁸

V súvislosti so zvýšenou aktivitou prekladateľov, v ostatných rokoch najmä umeleckej literatúry, rozhodla sa Komisia pre umelecký preklad pri Slovenskom literárnom fonde 30.

⁹⁶ Porov.: KAČALA, J.: Jazykoveda v minulých desaťročiach. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 26, č. 1, s. 7 – 11; KAČALA, J.: *Slovenčina – vec politická?* Martin: Matica slovenská, 1994, s. 157 – 159.

⁹⁷ Ibid.; HOLINOVÁ, N. – SUDOR, K.: *Bloggerov rozčuľujú jazykovedci, tí však slovo prasačí nezakazujú*. In: <http://www.sme.sk/c/4832365/bloggerov-rozculuju-jazykovedci-ti-vsak-slovo-prasaci-nezakazuju.html> (10-10-2010).

⁹⁸ KAČALA, J.: *Konferencia bratislavských učiteľov slovenčiny*. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 7, s. 247 – 248.

novembra 1976 v Bratislave usporiadať *seminár o úrovni slovenčiny v súčasnej prekladovej tvorbe*. Úvodný referát predniesol G. Horák. Upozornil na závažné úlohy prekladateľov: preklad ako hotový text nepriamo pôsobí na jazykovú kultúru čitateľa, preto čím lepšie prekladateľ pozná kodifikovanú normu spisovnej slovenčiny, tým lepšie mu môže poslúžiť napr. pri výbere vhodných jazykových prostriedkov. A zasa tam, kde norma poskytuje iba jednu možnosť (napr. v morfológii), treba ju pozorne zachovávať, pretože neodôvodnené porušenie normy nielenže škodí jazykovej kultúre, ale aj znehodnocuje celkový umelecký dojem diela. V diskusných príspevkoch sa poväčšine vyslovila zhoda v tom, že jazyk prekladaných textov nebol vždy na dostatočnej úrovni, preto je potrebné venovať viac úsilia jazykovej stránke týchto textov a ich spisovnosti.⁹⁹

V Olomouci sa 7. – 9. septembra 1977 uskutočnilo medzinárodné *sympóziu o marxistickej jazykovede* na počesť 60. výročia VOSR. So svojimi príspevkami tu vystúpili aj slovenskí jazykovedci. J. Bosák vo svojom referáte o kategóriách marxistickej dialektiky a jazykovedy vyslovil myšlienku, že „v dnešnom štádiu rozvoja jazykovedy nevystačíme iba s dialektickou predstavou o realite, ale musíme si osvojiť dialektiku ako metódu myslenia“.¹⁰⁰ Podobnými úvahami boli poznačené aj niektoré ďalšie príspevky a, samozrejme, bez úvah o marxistickej filozofii sa nemohli zaobísť ani ostatné štúdie a referáty. J. Ružička sa na sympóziu opäť vrátil ku kritike slovenského jazykovedného štrukturalizmu v rovnomennom príspevku. Uvedené citáty z referátov v skutočnosti komentujú situáciu v slovenskej jazykovede a najmä jej zameranosť na marxisticko-leninskú teóriu, z ktorej vychádzali sovietski jazykovedci a ktorá bola v tom čase jediným prípustným zdrojom inšpirácie aj pre slovenských jazykovedcov.

3.4. Knižné publikácie formujúce jazykovú kultúru na Slovensku

Úsilie zvýšiť úroveň jazykovej kultúry na Slovensku sa v tomto desaťročí oproti uplynulému ešte zvýšilo. K odborným jazykovedným príručkami pribúdali aj slovníky a učebnice pre bežných používateľov jazyka a pre žiakov a študentov všetkých typov škôl.

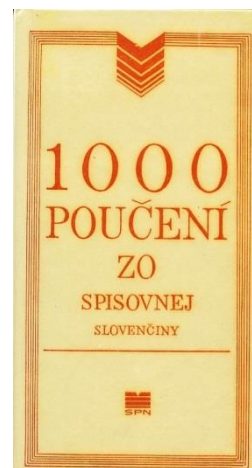
V roku 1970 vyšla knižka *Rozvíjanie jazykovej kultúry žiakov* od J. Janeka, ktorá však okrem niekoľkostranového hodnotenia úrovne jazykovej kultúry a jazykovej výchovy (s. 5 – 8) prináša iba metodické odporúčania ako vyučovať slohovú výchovu. Rozvíjanie jazykovej kultúry žiakov tu autor rozpracoval predovšetkým v rovine štylistiky, správnej výslovnosti

⁹⁹ Porov.: HORÁK, G.: *Seminár prekladateľov*. In: *Kultúra slova*, 1977, roč. 11, č. 4, s. 123 – 124.

¹⁰⁰ BUZÁSSYOVÁ, K.: *Sympóziu o marxistickej jazykovede*. In: *Slovenská reč*, 1978, roč. 43, č. 1, s. 51 – 56.

nevenuje vo svojej knižke nijakú pozornosť. Úvahy o správnych a nesprávnych slovách (s. 8 a 9) sú akoby predzvesťou pripravovaného *Slovníka nesprávnych a správnych výrazov*.

Jedna z najlepších príručiek na zlepšenie jazykovej praxe vyšla v roku 1971. *1000 poučení zo spisovnej slovenčiny* je ešte dnes dobrou pomôckou na zlepšenie jazykovej praxe. Kolektív autorov (najmä G. Horák a J. Ružička) spracoval poučenia tak, aby v sebe zahŕňali najfrekventovanejšie problémy z pravopisu, výslovnosti, lexikológie, frazeológie, morfológie, syntaxe i štylistiky. Nešlo im však o heslovité zopakovanie celej gramatiky a ostatných jazykovedných disciplín, ale najmä o ďalší pokus zlepšiť úroveň jazykovej kultúry na Slovensku.

Z oblasti ortoepie začiatkom sedemdesiatych rokov vyšli iba menšie články a knižky (spomeňme aspoň štúdie J. Lišku *Základy slovenskej ortofónie a ortoepie pre logopedickú prax* (1972) a O. Kajanovej-Schulzovej *Úvod do fonetiky slovenčiny* (1970).

Od roku 1973 pomohla pozdvihnúť úroveň jazykovej kultúry najmä v školách *Príručka slovenského pravopisu pre školy*, ktorej autormi sú J. Oravec. a V. Laca. Autori v ucelenej podobe spracovali základnú problematiku jednotlivých rovín jazykového systému (okrem štylistickej roviny). Druhú časť knihy tvorí slovník, ktorý v abecednom usporiadaní zachytáva približne 20 000 hesiel, slov vtedajšej spisovnej slovenčiny. Za heslovým slovom, ktoré je v základnom tvare (nominatív, singulár, neurčitok), uvádzajú sa podrobné gramatické údaje, napr. všetky potenciálne tvary substantíva, pri ktorých by mohli vzniknúť pochybnosti o použití adekvátnej prípony.¹⁰¹

Začiatkom roku 1975 sa na slovenskom knižnom trhu objavila publikácia *Slovník nesprávnych a správnych výrazov*¹⁰² od I. Žáčka a J. Janeka. Zdalo sa, že konečne vyjde dobrá jazyková príručka pre širokú verejnosť, keďže takýchto prameňov bolo v tom čase málo. No už letný pohľad na názov slovníka, najmä na slová *správny* a *nesprávny*, vyvolával nielen v jazykovedcoch, ale aj v každom priemerne vzdelanom používateľovi jazyka isté direktívne asociácie. Vyznievali podobne ako vtedajší vládny režim: toto smieš, ale iné nesmieš. Názov knižky naznačoval, aký obsah sa ukrýva v jej stránkach. Slovníkové zoradenie hesiel na osi správne – nesprávne chápali autori veľmi široko. Slová, ktoré sa v ňom hodnotia ako nesprávne, často nie sú nesprávne, ale patria k štylisticky príznakovým slovám. Autori vôbec ne-

¹⁰¹ Porov.: FINDRA, J.: Oravec, J. – Laca, V.: *Príručka slovenského pravopisu pre školy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973. 608 s. In: Slovenská reč, 1974, roč. 39, č. 3, s. 180 – 184.

¹⁰² JANEK, J. – ŽÁČEK, I.: *Slovník nesprávnych a správnych výrazov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975. 424 s.

uplatnili funkčný a štylistický prístup k jazyku a vôbec neberú do úvahy výsledky štylistického výskumu slovenčiny. Takýto postup ochudobňuje spisovný jazyk. K nesprávnym slovám zaraďujú aj nárečové slová (napr. všetky pomenovania zemiakov: *grule, bandurky, erteple, švábka*) a slang. Mnohé slová z uvedeného slovníka nemožno hodnotiť ako nesprávne či nespisovné, ale ako príznakové slová hovorového štýlu. Z hľadiska použitia v neutrálnom spisovnom kontexte ich možno určiť skôr ako *nenáležité* alebo *neprimerané*. Z celkového nadhľadu by sa dalo povedať, že autori knižky pozerali na jazyk ako na čosi, v čom je všetko buď čierne, buď biele, a okrem toho už nejestvuje nič. Podobný čierno-biely aspekt bol kedysi (v 20. a 30. rokoch)¹⁰³ do značnej miery odôvodnený: muselo sa vtedy bojovať napr. proti politickému tlaku zaradiť do Pravidiel slovenského pravopisu (1931) niekoľko desiatok bohemizmov. Slovník nesprávnych a správnych výrazov neobstál z nijakej stránky a jazykovedci ho odsúdili ako *nevydarené dielo*, ktoré môže zapríčiniť viac škody ako úžitku.¹⁰⁴

J. Ružička podáva vo svojej knižke *Rozvoj slovenčiny v socialistickom Československu* (1975) závery a zistenia v 14. kapitolách opreté o materiálový výskum a skúsenosti z práce v oblasti jazykovej kultúry a mimoškolskej jazykovej výchovy organizovanej v JÚLŠ SAV. Konštatuje, že jazyk je najustálenejší v tvarosloví a v pravopise a najmenej ustálený v slovnej zásobe a hláskosloví (s. 9, 20). Vo výslovnostnej norme badať stopy staršej školskej praxe orientovanej na písomný prejav. Dva vnútorne späť štýly (publicistický a administratívny) charakterizuje ťarbavá syntax, presýtenosť termínmi a frázami a množstvo prevzatých slov (s. 16). Podobná kritika je upozornením pre praktickú prácu v oblasti jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Tej sa u nás venuje veľa pozornosti. Pripomína, ako aj ďalší jazykovedci v tomto období, že v postupoch jazykovej výchovy sa čoraz viac uplatňuje prevencia (predchádzanie chybám) pred terapiou („liečenie“ a naprávanie chýb a štylistickej neuhladenosti, s. 30). *J. Ružička* vo svojej knižke teda hodnotí všetky roviny jazyka, ako aj úroveň jazykovej kultúry koncom šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov.

V rozvíjaní jazykovej úrovne spevákov, hercov a iných kultúrnych pracovníkov mala pomôcť príručka od **J. STANISLAVA Hudba, spev, reč** (1978). Je to druhé prepracované a doplnené vydanie tejto pomerne rozsiahlej knižky. Autor sa vrátil k pôvodnej koncepcii príručky z roku 1953, ktorú doplnil o druhú časť *Budovanie realistickej a socialistickej opery na vedeckých základoch*. V tejto časti podáva výklad o socialistickej opere, balete a divadle,

¹⁰³ Ide o *purizmus*. Bližšie o tom porov. kapitolu 1. 6.

¹⁰⁴ Porov.: ONDREJOVIČ, S.: Niekoľko poznámok k Slovníku nesprávnych a správnych výrazov. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 5, s. 310 – 312; MICHALUS, Š.: Neprimeraný prístup ku kultúre jazyka. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 8, s. 280 – 282.

jazykovej výchove týchto inštitúcií. Štylizácia príručky je výrazne poznačená vtedajším režimom. J. Stanislav pátra v kapitole Dnešné funkcie jazyka v umení, a najmä v opere po príčinách, ktoré viedli k poškodeniu našej jazykovedy a speváckeho umenia. V tridsiatych rokoch to spôsobili nové úpadkové smery ako štrukturalizmus a naturalizmus (s. 355). Napriek ideologicky vyhraneným politickým myšlienkam je najmä prvá časť knihy dobrou príručkou pre hercov či spevákov aj v súčasnosti. Druhá časť knižky môže obohatiť napr. pedagógov vyučujúcich hudobnú výchovu či spev, ale, prirodzene, aj každého, kto sa zaujíma o slovenčinu a jazykovú kultúru, pretože celkove knižka podáva obraz o priekopníckej práci slovenského jazykovedca prof. Jána Stanislava na osi vzťahov medzi rečou a hudbou. Stanislavova kniha je typickým príkladom na „modus vivendi“ slovenskej vedy za socializmu. Treba pri nej rozlišovať, čo bolo „navonok“ a čo „vnútri“...

Aj publikácia **J. HORECKÉHO** *Spisovný jazyk a jazyková kultúra* (1978) podáva pohľad na marxistickú jazykovedu. Ide vlastne o súbor štúdií sovietskych lingvistov, ktoré vybral autor zborníka.

Až koncom 70. rokov po sérii príspevkov o slovenskej ortoepii v časopise *Kultúra slova* (1974 – 1977) vydal **Á. KRÁĽ** *Príručný slovník slovenskej výslovnosti* (1979). Príručka poslúžila nielen ako výslovnostný slovník najmä pre okruh profesionálnych používateľov slovenčiny, ale aj ako predmet diskusie o sporných otázkach slovenskej ortoepie. Na základe tohto slovníka a vecnej diskusie okolo neho plánovali jazykovedci pod vedením Á. Kráľa vypracovať v osemdesiatych rokoch dlho očakávanú prvú kodifikačnú príručku slovenskej spisovnej výslovnosti.¹⁰⁵

Jedinečnou a osobitnou (najmä učebnou) pomôckou slovenskej výslovnosti prispel do slovenskej jazykovej výchovy **Á. KRÁĽ** vydaním súboru ôsmich gramoplatní *Slovenská výslovnosť* (1978). Autor tejto pomôcky sa opiera predovšetkým o výsledky vlastného výskumu, uložené najmä v *Atlase slovenských hlások*. Gramoplatne, ktorých osnovu autor rozdelil na základné ortoepické pojmy (norma, kodifikácia, ortoepia, ortofónia, hláska atď.), ortoepiu samohlások a spoluhlások, nahovoril vzornou výslovnosťou autor a z väčšej časti V. Záborský. Pre ich nízky náklad však možno konštatovať, že boli využité iba ako učebné pomôcky, a to iba v daktorých školách (vyšli ako účelový náklad pre učebné pomôcky v Banskej Bystrici¹⁰⁶).

¹⁰⁵ Porov.: MISLOVIČOVÁ, S.: Moderná jazyková poradňa. In: *Kultúra slova*, 2013, roč. 47, č. 3, s. 129.

¹⁰⁶ Porov.: HORECKÝ, J.: KRÁĽ, Á.: Slovenská výslovnosť. Hovorí autor a V. Záborský. Réžia V. Rusko. Bratislava: Opus 1978. 8 gramoplatní, 16 s., č. 91 18 0545-52. In: *Slovenská reč*, 1979, roč. 44, č. 1, s. 52 – 54.

3.5. Jazyková výchova

V roku 1971 vzniklo oddelenie jazykovej kultúry a terminológie, ktorého zámerom je dodnes sústrediť sa na výskum v oblasti, ktorej názov nesie toto oddelenie, a zároveň spolupracovať s jazykovou praxou – pracovníci uvedeného oddelenia od jeho založenia poskytujú v rámci jazykovej poradne rady týkajúce sa používania jazyka – telefonicky aj písomne.¹⁰⁷

Na jazykovú výchovu v tomto období mali vplyv okrem škôl aj novinové články a rozhlasové rubriky, veľmi dobre fungovali jazykové rubriky v denníkoch a nejazykovedných časopisoch. Najčastejšie sa dotýkali správnosti lexikálnych prostriedkov. Významnými boli rubriky napr. v *Nedeľnej Pravde* (autor F. Kočiš), v denníku *Práca* (od r. 1973 I. Masár) a vo *Večerníku* (od r. 1967 Š. Michalus). Uvedené jazykové okienka mali okrem teoretických, výkladových a terminologických príspevkov aj praktické poučné zameranie s cieľom zlepšiť úroveň jazykovej kultúry čitateľov. Rovnako ladené príspevky bolo často vidieť takmer vo všetkých slovenských novinách a časopisoch. Uvádzame aspoň niekoľko z nich: *Priateľ* (1971 – 1972), *Rozhlas* (1971 – 1974), *Novinár* (od 1978); *Smena na nedeľu* (1977 – 1979), *Smer* (1968 – 1976), *Učiteľské noviny* (1969 – 1972), *Lud* (1966 – 1971), *Východoslovenské noviny* (1974 – 1989), *Prešovské noviny* (1975 – 1979) atď.¹⁰⁸

Aj rozhlasová jazyková poradňa vysielaná z bratislavského štúdia Československého rozhlasu už tretie desaťročie výrazne prispievala k jazykovej výchove slovenského obyvateľstva. V sedemdesiatych rokoch ju odborne pripravovali viacerí jazykovedci pod vedením redaktorky *M. Pisárčikovej*. Jazykové príspevky rozhlasovej poradne boli upriamené na slovenčinu z viacerých pohľadov. Popri upozorneniach na bežné jazykové chyby sa v relácii striedali témy z histórie jazyka, z jeho nárečovej bohatosti, sporadicky sa hovorilo o pôvode slov, ale výklady sa predsa len najviac sústreďovali na objasňovanie systému spisovnej slovenčiny. Oprávnené sa najviac diskutovalo o slovnej zásobe slovenčiny, pretože v jazykovej praxi vzniká najviac problémov a otázok práve v nej. Pre veľký záujem o rozhlasové príhovory vyšli ich skrátené verzie v knižke *1000 poučení zo spisovnej slovenčiny* (1971, 1974 – 2. vyd.). Koncom sedemdesiatych rokov nastalo určité oživenie rozhlasovej jazykovej poradne prostredníctvom odpovedí na listy poslucháčov, pričom dialóg viedol rozhlasový redaktor

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Porov.: KOČIŠ, F.: Štyridsať rokov rozvíjania jazykovej kultúry na Slovensku. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 4, s. 103; *Encyklopédia jazykovedy*. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor, 1993, s. 218 – 220.

s jazykovedcom. V rozhlasovom vysielaní sa pravidelne zjavovali aj jazykové relácie pre základné školy. Išlo o vysielanie pre 2. až 4. ročník a 3. až 5. ročník základných škôl.¹⁰⁹

Jazykovovýchovní charakter mali besedy jazykovedcov JÚLŠ SAV s vysokoškolskými študentmi. Jedna z podobných besied sa uskutočnila na Pedagogickej fakulte UK v Trnave 5. apríla 1974. *J. Ružička*, *V. Betáková*, *J. Kačala* a *I. Masár* diskutovali so študentmi o jazykovej kultúre a o jej význame pre slovenčinu. *J. Ružička* zdôraznil, že chrbtovou kosťou v jazykovej kultúre je učiteľ, a to na všetkých stupňoch škôl. *J. Kačala* uviedol, že úlohy v oblasti jazykovej kultúry sa neviažu iba na jazykovú správnosť či kritiku, ale orientujú sa na kultúrnosť v širšom zmysle slova.¹¹⁰

Úsilie zlepšiť jazykovú stránku tlače (novín, časopisov, ale aj kníh) viedlo jazykovedcov k skúmaniu jej jazykovej úrovne najmä prostredníctvom recenzií a článkov, ktoré hoci boli väčšinou kritické, mali predovšetkým nápravný a jazykovovýchovní charakter. Vyskytovali sa najmä v rubrike *Správy a posudky* časopisu *Kultúra slova*.¹¹¹

3.6. Jazyková úroveň médií

Vplyv *televízie a rozhlasu* na reč detí a dospelých sa v 70. rokoch prostredníctvom lepšej a väčšej dostupnosti viditeľne zvyšoval. Preto by sa mala aj starostlivosť o hovorené slovo v rozhlase a televízii priamoúmerne zvyšovať. Avšak viaceré kritické príspevky¹¹² uverejnené v časopise *Kultúra slova* dosvedčujú, že to tak nebolo. Z uvedených príspevkov vychádza, že z celku jazyka najhoršie obstála výslovnosť a lexika. V rozhlasových a televíznych rečových prejavoch sa veľmi často vyskytovali bohemizmy. Časté nedostatky zneli z úst mo-

¹⁰⁹ Porov.: KOČIŠ, F.: Štyridsať rokov rozvíjania jazykovej kultúry na Slovensku. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 4, s. 103; PISÁRČIKOVÁ, M.: Štyridsaťročná rozhlasová Jazyková poradňa. In: *Kultúra slova*, 1992, roč. 26, č. 9, s. 257 – 259.

¹¹⁰ Porov.: MASÁR, I.: Beseda o jazykovej kultúre na Pedagogickej fakulte v Trnave. In: *Kultúra slova*, 1974, roč. 8, č. 7, s. 253 – 254.

¹¹¹ Napr.: MASÁR, I.: Poznámky k jednému matematickému textu. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 9, č. 9, s. 317 – 318; MASÁR, I.: O ďalších publikáciách vydavateľstva Príroda. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 5, s. 184 – 187; MASÁR, I.: Jazyková kultúra v reklamách a inzerátoch. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 9, s. 316 – 317; MIKULA, V.: Priveľa neopravených chýb. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 7, s. 252 – 254; POVAŽAJ, M.: Záslužné dielo. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 5; RIPKA, I.: O jazyku učebnice Dejiny Československa. *Kultúra slova*, 1971, roč. 5, č. 8, s. 282 – 286; HORECKÝ, J.: Odborné názvy v učebnici pre poslucháčov medicíny. *Kultúra slova*, 1971, č. 5, s. 186 – 187; ORAVEC, J.: Jazyková stránka časopisov Chov hospodárskych zvierat a Záhradník. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 4, s. 122 – 125; BETÁKOVÁ, V.: Nad jazykovou stránkou časopisu Pionier. *Kultúra slova*, 1972, roč. 6, č. 2, s. 60 – 63 atď.

¹¹² STANISLAV, J.: Rozhlas a televízia v slovenskej rodine. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 1, s. 3 – 6; PROKOP, J.: Čo sme počuli v rozhlase a v televízii. *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 1, s. 22 – 23; KRIAKOVÁ, E.: Čo počujeme z rozhlasového štúdia v Banskej Bystrici. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 7, s. 239 – 241; MICHALUS, Š.: Jazyk reportáží z Pretekov mieru a majstrovstiev sveta v basketbale. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 8, s. 277 – 279; POVAŽAJ, M.: Slovenčina v televízii. *Kultúra slova*, 1972, roč. 6, č. 10, s. 362 – 363; POVAŽAJ, M.: O jazyku športových relácií v Slovenskej televízii. In: *Kultúra slova*, 1973, roč. 7, č. 3, s. 93 – 95 atď.

derátorov a hlásateľov v oblasti syntaxe, najmä v nenáležitých predložkových väzbách, napr. *pre potešenie posielajú*, namiesto *na potešenie*; *koláče k nedeli, k sviatku, k Vianociam*, namiesto *na nedelu, na sviatok, na Vianoce* a pod.; frekventované bolo aj nadbytočné použitie predložky *pre*: *pre nich slúži vlek (im), prečítame pre našich divákov (našim divákom)*. Podobné prípady nevhodného použitia predložkovej väzby sa často vyskytujú v ústnych jazykových prejavoch používateľov slovenčiny. Ako príručky v tejto oblasti vyšli knižky **J. ORAVCA** *Väzba slovies v slovenčine* (1967) alebo *Slovenské predložky v praxi* (1968).

Pokiaľ ide o výslovnosť pracovníkov slovenského rozhlasu a televízie, najväčšie ťažkosti mali s vyslovovaním hlásky *l'*. Výslovnosť tvrdého *l* namiesto mäkkého *l'* zachytili „nie len v slabikách obsahujúcich skupiny *le, li* (alebo, nasledovne, *lepši, zaviedli, pálilo*), ale aj v takých slovách ako *učitel, ľudí, veľkonočný pondelok, ľudovú riekanku, vela vody, v dohľadnej dobe, pochopiteľne* atď. Asimilácia sa väčšinou dodržiava, ale výhrady máme proti asimilácii spoluhlások podľa sykavosti, ktoré sme počuli v slovách *Čadca* a *Bytčica* vyslovené: *v Čaci, v Byčici*. Spoluhlásky *d* a *t* sa mali regresívne asimilovať na záverovoužinové afrikované *c*, resp. *č*, čím malo vzniknúť zdvojené *cc*, resp. *čč*: *v Čacci, v Byččici* a podobne.¹¹³

Slovná zásoba moderátorov a komentátorov sa často „obohacovala“ nespisovnými slovami, najčastejšie čechizmami: *doprovodné vozidlá* (namiesto *sprievodné vozidlá*), *udiat sa* (n. *stať sa, prihodit' sa*), *kl'ud, kl'udný* (n. *pokoj, pokojný*), *hbitý* (n. *vrtký*), *perný* (n. *horúci, ťažký*), *kulhať* (n. *krívať*), *procento* (n. *percento*) atď. Podobných jazykových chýb by sme mohli vymenovať niekoľko desiatok. Treba však zdôrazniť, že o všetkých spomenutých chybách bola reč v jazykovedných príručkách, v rozhlasovej jazykovej poradni a v jazykových rubrikách novín (Pravda na víkend, Večerník atď.). Z uvedenej skutočnosti vyplýva, že pracovníci televízie a rozhlasu nevenovali dostatočnú pozornosť svojej jazykovej príprave a zameriavali sa iba na vecnú stránku prejavu.

Menej nápadné boli chyby v oblasti morfológie. Rozhlasoví a televízni moderátori, hlásatelia či komentátori mali problémy so skloňovaním najmä v spojeniach: *mimo súťaž* namiesto správneho *mimo súťaže*, *mimo hru* n. *mimo hry*, *v kádre* n. *v kádri*, *v poháre* n. *v pohári*, *hráčiek* n. *hráčok*, *tohoto* n. *tohto* a pod. V sedemdesiatych rokoch vyžadovala norma spisovnej slovenčiny iba jeden inštrumentálny tvar základnej číslovky *dva* – *dvoma* a nie *dvomi* (v dnešnom spisovnom jazyku sa dovoľuje aj tvar *dvomi*). Uvedenú chybu v hovorených prejavoch zamestnancov rozhlasu a televízie bolo počuť až príliš často. Vysky-

¹¹³ Porov.: KRIAKOVÁ, E.: Čo počívame z rozhlasového štúdia v Banskej Bystrici. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 7, s. 239 – 241.

tovali sa aj nedostatky v stupňovaní adjektív a adverbií, napr. *pomalejší* n. *pomalší*. V daktorých prípadoch pozabudli tvoriť ženský rod od titulov *doktor*, *inžinier*. V podobných prípadoch sa tvorí femínium tzv. prechyl'ovaním pomocou prípony *-ka*, teda: *doktorka*, *inžinierka*, *učiteľka* a podobne. Ďalším tvaroslovným nedostatkom v reči televíznych a rozhlasových komentátorov bolo skloňovanie vlastného mena *Lubl'ana*. V roku 1966 sa hráli majstrovstvá sveta v ľadovom hokeji v Lubl'ane. No ešte pred ich začatím jazykovedci rozličným spôsobom upozorňovali redaktorov médií na správne skloňovanie podstatného mena *Lubl'ana*. (Viac o tom pozri s. 31.) O niekoľko rokov neskôr (1970) boli majstrovstvá sveta v basketbale v tom istom meste a v komentároch z tohto podujatia bolo opäť počuť nesprávne skloňovanie propria *Lubl'ana*: *ned'aleko Lubl'ane*, *v Lubl'ani*, *pochádza z Lubl'ane* a pod. Aj po mnohých upozorneniach sa v médiách vyskytla rovnaká jazyková chyba. Možno to vari pripísať iba vlažnému postoju k otázkam jazykovej správnosti.¹¹⁴

Napriek uvedeným nedostatkom *M. Považaj* konštatuje, že **jazyková úroveň televíznych relácií sa zlepšila**.¹¹⁵ **O zlepšení úrovne jazykovej kultúry v rozhlase sa však nedá hovoriť**. *E. Kriaková* hovorí, že o trestuhodnom porušovaní normy spisovnej slovenčiny sa hovorilo na konferencii v Smoleniciach v decembri 1966 a konštatácie z nej platia stále. Istá zmena bola evidentne registrovateľná iba smerom dole, a to u externých pracovníkov štúdia, členov Divadla J. G. Tajovského vo Zvolene.¹¹⁶

Výrazný podiel na utváraní obrazu o jazykovej praxi mali teda aj *divadelné predstavenia*. Oproti sledovaniu úrovne jazykovej kultúry v predchádzajúcom období, ktoré sa uskutočňovalo iba lokálne (výskum *G. Horáka* a *J. Stanislava* v Banskej Bystrici, 70. roky sa vyznačujú užšou spolupracou medzi slovenskými profesionálnymi divadlami a Oddelením jazykovej kultúry JÚLŠ SAV. Permanentný výskum zvukovej stránky jazyka začali jazykovedci realizovať od začiatku divadelnej sezóny 1974/75. Výskum pozostával najmä zo zvukových nahrávok vybraných divadelných predstavení a z ich následného jazykového rozboru. Závery potom jazykovedci predniesli na spoločných schôdkach vo forme referátov, ktoré boli východiskami diskusií. Prostredníctvom výskumu a takýchto stretnutí sa malo poukázať na úroveň kultúry hovorených prejavov v divadlách. Úvodné pozorovanie sa zameriavalo na predstavenia martinského Divadla SNP (6. – 9. novembra 1974). Výskum sa však sústredil iba na zvukovú rovinu účinkujúcich divadelných umelcov. Druhú návštevu zameranú na pozorova-

¹¹⁴ Porov.: MICHALUS, Š.: Jazyk reportáží z Pretekov mieru a majstrovstiev sveta v basketbale. In: *Kultúra slova*, 1970, č. 4, č. 8, s. 277 – 279.

¹¹⁵ POVAŽAJ, M.: O jazyku športových relácií v Slovenskej televízii. In: *Kultúra slova*, 1973, roč. 7, č. 3, s. 93.

¹¹⁶ Porov.: KRIAKOVÁ, E.: Čo počúvame z rozhlasového štúdia v Banskej Bystrici. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 7, s. 239.

nie kultúrnej úrovne ústnych jazykových prejavov v divadlách uskutočnil *G. Horák* v Činohre Štátneho divadla v Košiciach (13. – 17. 1. 1975) a v ďalších divadlách: v SND v Bratislave, v Nitre atď.

O jazykovej kultúre slovenských divadelných predstavení možno súhrnne konštatovať, že najpočetnejšie nedostatky v ústnych jazykových prejavoch divadelných umelcov sa vyskytovali v ich zvukovej rovine. Herci často nedodržiavali výslovnostnú normu mäkkého *l'*, a to najmä pred samohláskami *e, i, í* a dvojhláskami *ia, ie, iu*. Ďalšie odchýlky sa zaznamenali vo výslovnosti dvojhlásky *ô* (*moj, pojd'e* namiesto *môj, pôjd'e*) a samohlásky *ä*. Herci boli nepozorní pri doržiiavaní a výslovnosti *kvantity*, dokonca v daktorých prípadoch nedbanlivo *artikulovali*. Výskum dokázal, že väčšiu pozornosť bude treba venovať výslovnosti *zdvojených spohlásk* a *asimilácii* na hraniciach slov. Upozornilo sa taktiež na nežiaduce pribúdanie *rázu* (*ñe`uveriteľné, s`odvahou* nam. *ñeuveriteľné, z odvahou*). Veľmi rušivo pôsobili rozličné intonačné kliše a výplnkové alebo odrazové slová či zvuky typu *a, á, nuž, no, nó, tak, no tak, viete* a podobne. Ak sa použili podobné slová odchodne od autorovho zámeru, boli len akousi rušivou podopierkou účinkujúceho, čo svedčí o nie veľmi starostlivom naštudovaní textu príslušnej postavy. Viac jazykovej starostlivosti bolo treba venovať prekladom textov divadelných hier, lebo sa v nich vyskytli prevzaté slová ako *kurník, svinčik, mazaný* namiesto *kurín, chliev, prešibaný* a pod. Prekladatelia a autori divadelných hier mohli častejšie siahnuť za frazeologickým slovníkom, čím by iste nepoužili neprehľadnú frázu *Ak sa to dozvedia, má doktor po vtákoch, ale ...po chlebe*. Menej výrazné chyby sa vyskytovali v ostatných rovinách jazyka, napr. v skladbe zanedbávanie zvrätneho privlastňovacieho zámena *svoj*: *...aby ťa potrestal za urážku jeho* (nam. *svojej*) *ženy*.¹¹⁷ Treba povedať, že divadlo je jedným z reprezentantov slovenského spisovného jazyka, preto sa žiada starostlivo dbať na úroveň všetkých jazykových prejavov na pódiiach slovenských profesionálnych divadiel.

3.7. Názory na jazykovú situáciu v sedemdesiatych rokoch

Jazykovú situáciu v uvedenom období hodnotil na jazykovednej konferencii v Smoleniciach (1976) napr. *J. Jacko* takto: „...v dennej tlači možno sledovať chyby náhodné

¹¹⁷ Porov.: HORÁK, G.: Hodnotenie javiskovej reči. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 5, s. 178 – 179; HORÁK, G.: Hodnotenie javiskovej reči. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 6, s. 218 – 220; HORÁK, G.: Výskum jazykovej kultúry v profesionálnych divadlách. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 10, s. 356 – 358; HORÁK, G.: Výskum jazykovej kultúry v SND v Bratislave. *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 10, s. 362 – 364.

i systémové¹¹⁸. *E. Pauliny* charakterizoval vtedajšiu situáciu v používaní spisovnej slovenčiny ako prudko rastúcu. Dokazoval to štatistickými údajmi o raste kníh a knižníc, údajmi o náklade novín a časopisov, o raste návštevnosti divadiel, o raste poslucháčov rozhlasu a televízie, ako aj o rastúcom počte učiteľov na ZDŠ. Verejné jazykové prejavy používateľov slovenčiny označil za spisovné alebo za smerujúce k spisovnosti. Tomu však nie je úmerný záujem o jazykovú kultúru a starostlivosť o jazykovú kultúru zo strany používateľov spisovného jazyka. Metódy práce v oblasti jazykovej kultúry hodnotí ako málo účinné, ktoré kopírujú postupy z tridsiatych rokov (metódy karhania, výhražného dvíhania prsta). *G. Horák* uviedol, že už jestvujú konkrétne pokusy o hľadanie nových ciest pri jazykovej výchove, a to televízne pásma a esejistické útvary.¹¹⁹

J. Ružička hodnotí sedemdesiate roky ako vrcholné obdobie doterajšieho kvantitatívneho a kvalitatívneho rozvoja slovenčiny. Úroveň jazykovej praxe sa ustavične zvyšuje.¹²⁰ Niektoré úseky jazykovej praxe však neboli a nie sú na žiaducej úrovni, čo je zapríčinené nedostatkami používateľov spisovnej reči, resp. nedostatkami jazykovej a kultúrnej výchovy. Ako v minulých desaťročiach, tak aj v sedemdesiatych rokoch odznievali výčitky na prácu školy – školy vraj nevenovali dostatok pozornosti otázkam spisovnej slovenčiny a jej kultúry.¹²¹

Otázky:

1. Čo spôsobila v jazykovede tzv. normalizácia v 70. rokoch 20. storočia?
2. Ako sa prejavili politické zásahy v jazykovede a jazykovej kultúre?
3. Vymenuj najvýraznejšie osobnosti jazykovedy daného obdobia.
4. Kto sa stal hlavným redaktorom časopisu *Slovenská reč* v r. 1971. Čo táto zmena spôsobila?
5. Aká dôležitá konferencia sa konala 21. – 23. januára 1976 v Smoleniciach? Čoho sa dotýkala a ktorí jazykovedci boli na nej ústrednými postavami?
6. Ktoré dôležité jazykovedné práce a príručky jazykovej kultúry vyšli v tomto období?

¹¹⁸ BUZÁSSYOVÁ, K. – PISÁRČIKOVÁ, M.: Vedecká konferencia o teórii spisovného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 3, s. 182.

¹¹⁹ BUZÁSSYOVÁ, K. – PISÁRČIKOVÁ, M.: Vedecká konferencia o teórii spisovného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 3, s. 180 – 181.

¹²⁰ Porov.: BLANÁR, V. – JÓNA, E. – RUŽIČKA, J.: *Dejiny spisovnej slovenčiny II*. Bratislava: SPN, 1974, s. 226.

¹²¹ C. d. s. 253.

4. OSEMDESIATE ROKY

4.1. Spoločensko-politická situácia

Vlna návratu sedemdesiatych rokov o dvadsať rokov späť – do tvrdého socializmu – kulminovala v osemdesiatych rokoch 20. storočia. Po tom, ako v roku 1985 nastúpil do čela ZSSR *M. S. Gorbačov* a začal presadzovať politiku reforiem, začali aj mnohí demokraticky zmýšľajúci Slováci a Česi dúfať v zmenu politického režimu. Mnohí intelektuáli však už uverili, že môžu nastať výrazné zmeny. Išlo najmä o staršiu generáciu, ktorá ešte mala v živej pamäti potlačenie pokusu o prevrat v Maďarsku (1956) či u nás (1968) a inde. Komunistické vedenie v Česko-Slovensku nemalo vôbec záujem zmeniť svoju politiku. Takýto stav sa pre široké vrstvy obyvateľov stal neudržateľný. Začali ožívať náboženské a ochranárske aktivity. Mládež odmietala nanútený marxizmus a povinnú účasť v pionierskej a zväzackej organizácii. Hromadne sa začali zúčastňovať na rozmanitých pútnických miestach. Záujem vzrástol o tábory, v ktorých mohli medzi sebou uzatvárať priateľstvá, pomáhali obnovovať historické pamiatky a chrániť prírodu. Takmer všetci očakávali, že príde zmena. Koncom marca roku 1988 usporiadali v Bratislave slovenskí disidenti sviečkovú manifestáciu za náboženské a občianske práva. Komunistická strana manifestáciu zakázala, no napriek tomu prišlo na Hviezdoslavovo námestie okolo 10 000 občanov. Verejná bezpečnosť proti manifestácii zasiahla obuškami a vodnými delami. Ďalšiu manifestáciu zvolali 16. novembra 1989 v Bratislave slovenskí vysokoškóľáci. Na druhý deň 17. novembra 1989 polícia tvrdo zasiahla proti manifestácii pražských študentov. Všetky vysoké školy vyhlásili štrajk. Pridali sa k nim disidenti, časť hercov a umelcov. Vytvorila sa politická opozícia – na Slovensku to bola Verejná bezpečnosť proti násiliu (VPN). Opozícia žiadala vyšetrovanie zásahu polície, potrestanie jeho viníkov, zmeny vo vláde a vypísanie slobodných volieb. Námestia zaplňali státisíce ľudí, ktorí podporili uvedené požiadavky. Všetkých zjednocoval odpor voči komunistickému režimu. Komunistické vedenie sa neodvážilo proti demonštrantom použiť armádu, hoci bola pripravená. Novembrové dni prebehli bez krviprelievania, aj preto sa o nich hovorí ako o *nežnej revolúcii*. Komunisti nemali inú možnosť ako odstúpiť. Ešte koncom novembra podpísal prezident *G. Husák* zákon, ktorý zrušil ústavný článok o vedúcej úlohe KSČ v štáte a spoločnosti. O niekoľko dní bol zvolený za prezidenta disident a spisovateľ *V. Havel*. Začiatkom decembra sa otvorili hranice so Západom. Sovietske vojská, ktoré boli na Slovensku ešte od roku 1968, opustili naše územie. Povestná železná opona sa rozpadla.

4.2. Jazykoveda v osemdesiatych rokoch

Pre slovenskú jazykovedu znamenali osemdesiate roky mierny útlm ideologického tlaku. Veda už mala svoje vychodené koľaje. Aj tí jazykovedci, ktorí viditeľne nepodporovali komunistickú stranu, boli navyknutí na písanie odborných článkov, v ktorých muselo byť tzv. žabó. Žabó nazývali jazykovedci citát z marxistickej jazykovedy alebo vykonštruovanú časť textu, ktorá musela byť zameraná politicky – prokomunisticky.

V tom čase sa stalo veľmi zreteľným pretrvávajúce akéhosi zdanlivo neodstrániteľného česko-slovenského komplexu, pričom slovenská strana bola stále v úzadí oproti českej. Slovenčina sa však postupne dostávala spod tohto komplexu, dostávala sa na úroveň češtiny (v politickom zmysle). Samozrejme, nie všetci českí jazykovedci patrili k obhajcom a zástancam vlastného jazyka a povyšovania nad slovenčinu. V tomto zmysle bol proslovenský napr. *prof. A. Jedlička*. Napriek pozvoľnému úpadku a celkovej situácie na Slovensku stále sa prejavovali recidívy peciarovskej školy.

Začiatkom osemdesiatych rokov sa v súvislosti so XVI. zjazdom KSČ zjavili v jazykovede nové úlohy a pojmy. Zjazd KSČ zhodnotil dosiahnuté výsledky v uplynulej šiestej päťročnici a vytýčil úlohy na nasledujúce obdobie, pričom určil základnú líniu ďalšieho vývoja spoločnosti a stal sa medzníkom v realizácii dlhodobých programov a projektov riadiacich orgánov strany a štátu. Samozrejme, platilo to aj o JÚLŠ SAV. Na siedmej päťročnici KSČ formulovalo jazykovedcom dve hlavné celoštátne úlohy:

1. čeština a slovenčina ako nositele národnej kultúry v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti;
2. jazyk ako prostriedok komunikácie v socialistickej spoločnosti a jeho úloha pri formovaní spoločenského vedomia.

Prvú hlavnú úlohu mal koordinovať Ústav pro český jazyk ČSAV, druhú úlohu mal zabezpečiť JÚLŠ SAV. Š. Peciar hodnotil spoločný program a úzku spoluprácu medzi slovenskými a českými jazykovedcami ako nový moment v organizácii plánovania zodpovedajúcej politickej línii KSČ.¹²² Pod prvú hlavnú úlohu spadalo ešte niekoľko čiastkových úloh, a to výskum spisovnej slovenčiny a jej kultúry a výskum nespisovných útvarov slovenčiny (dopracovanie *Slovníka slovenských nárečí*). Aj spomenutá druhá hlavná úloha v odbore jazykovedy sa členila na niekoľko čiastkových úloh. Prvá z nich nazvaná *teoretické základy jazykovedy* mala usporiadať celoštátnu konferenciu o princípoch marxistickej jazykovedy.

¹²² Porov.: PECIAR, Š.: Úlohy slovenskej jazykovedy po XVI. zjazde KSČ. In: *Slovenská reč*, 1981, roč. 46, č. 5, s. 257 – 262.

V rámci druhej hlavnej úlohy v siedmej päťročnici mali jazykovedci začať konfrontačné štúdium jazykov. Táto úloha sa plnila na viacerých úrovniach: konfrontačné štúdium slovenčiny a maďarčiny; slovenčiny a ruštiny a ďalších jazykov. Za dlhodobú úlohu sa určilo konfrontačné štúdium slovenčiny a češtiny s odôvodnením, aby v jazykovej politike nevznikali pokusy o umelé zblížovanie obidvoch jazykov, resp. o ich umelé oddiaľovanie. Podľa Š. Peciarra tu správnu cestu ukazuje leninská národnostná a jazyková politika¹²³.

Spomínané nové úlohy v jazykovede mali aj konkrétnejší odraz v jazykovej kultúre a jazykovednej terminológii. Jazyková kultúra bola dovedy len akousi prechodnou záležitosťou, ktorá oscilovala medzi jednotlivými rovinami jazykového systému. Bola ladená emocionálne a tradicionalisticky. Z toho vyplýva, že musela byť integrálnou súčasťou národného povedomia a do istej miery aj obranárstva. Na konferencii o *jazykovej politike a jazykovej kultúre* jazykovedci nastolili nové kulturologické pojmy, napr. jazyková situácia, jazyková politika, kontaktné jazyky atď. Novinkou bolo tiež zavedenie akéhosi politologického aspektu – logická empiria, ktorá vychádzala zo samého systému jazyka, ktorý je v napätí s dovedy presadzovanými pojmami: *langue – parole – langage*. To vnieslo do jazykovej kultúry rozlišovanie, čo je paradigmatické, čo je eventualita, kontakty s inými jazykmi. Teória sama prinášala konflikt, pretože *langue* a *parole* sú komplementárne javy. Rovnako vzniká aj nová jazykovokultúrna „scéna“, reprezentovaná silnými osobnosťami jazykovedy. Novým postojom v jazykovede však stále bráni starý režimistický postoj reprezentovaný najmä Š. Peciarom.

Novými pojmami sa v slovenskej jazykovede zaoberali jazykovedci, ale aj zástupcovia iných vedných odborov na konferencii o *jazykovej politike a jazykovej kultúre*. Hlavný referát prvého tematického okruhu konferencie predniesol J. Horecký. V tomto nosnom referáte uvažoval o pojmoch *politika*, *jazyková politika* a *jazykovedná politika*, no celkove ich členenie hodnotil iba ako pomocné, resp. metodologické. Pri uvažovaní vychádzal Horecký najmä zo všeobecného vymedzenia politiky ako činnosti riadiacej sféry v rôznych oblastiach života a napokon aj v oblasti jazyka. *Jazykovú politiku* definuje na základe marxistickej filozofie ako aplikovanie všeobecných politických princípov danej spoločnosti do preskriptívnej lingvistiky, pričom tieto princípy aplikujú politickí činitelia, nie jazykovedci. Od *jazykovej politiky* odlišuje *jazykovednú politiku*. Jej cieľom je činnosť jazykovedcov pri vykonávaní úloh daných jazykovou politikou a pri usmerňovaní spisovného jazyka podľa intencií politických činiteľov.¹²⁴ Hlavný referát v druhej tematickej oblasti pod názvom *Teória a prax jazykovej*

¹²³ C. d. s. 260.

¹²⁴ Porov. HORECKÝ, J.: Jazyková politika v socialistickej spoločnosti. In: *Jazyková politika a jazyková kultúra*. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1986, s. 15 – 24; HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 259.

kultúry predniesol *F. Kočiš*. V referáte vyčlenil štyri závažné oblasti jazykovej kultúry, a to teóriu jazykovej kultúry; sociolingvistické predpoklady a východiská jazykovej kultúry; vzťah jazykovej kultúry a jazykovej praxe a nakoniec načrtol perspektívy rozvoja jazykovej kultúry v období budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.¹²⁵

V závere decénia po páde komunizmu sa konečne oslobodilo niekoľko významných jazykovedcov z politicky motivovaného násilného umlčania.

4.3. Jazykovedné konferencie

V dňoch 8. a 9. apríla 1982 sa v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach uskutočnila vedecká konferencia *o jazyku a štýle tlače, rozhlasu a televízie*, na ktorej boli prednesené referáty, o. i. aj o špecifikách rozhlasovej reči.¹²⁶

Okrajovo sa jazykovej kultúry dotýka aj konferencia o výskume a opise slovnej zásoby slovenčiny, ktorá sa konala 1. – 4. marca 1983 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach. Svojimi príspevkami a cennými pripomienkami prispeli na diskusiu okrem slovenských jazykovedcov aj českí a nemeckí jazykovedci. Cieľom konferencie bolo zhodnotiť lexikologické a lexikografické postupy a metódy pri opise slovnej zásoby slovenčiny zo synchronného, diachrónneho a konfrontačného hľadiska. Jazykovej kultúry sa dotýkali viac-menej len daktoré príspevky, napr. referát *M. Považaja*, ktorý hovoril o spracovaní najpoužívanejších skratiek a značiek, o ich výslovnosti a oblasti používania; *F. Kočiš* žiadal pozornejšie lexikografické spracovanie sémanticky sponových slovies typu *zdať sa* a *cítiť sa*, najmä so zreteľom na ich nesprávne používanie v praxi. Ten istý autor poukázal vo svojom nasledujúcom príspevku na vzťah dynamiky slovnej zásoby k vývinu v jazyku, v norme a kodifikácii. Referáty dotýkajúce sa vojenského, resp. mládežníckeho slangu predniesli *J. Šikra* a *S. Šoková*. Celkove možno hodnotiť, že na konferencii objasnili jazykovedci pracovné metódy, ktoré sa uplatnia pri opise slovnej zásoby spisovnej slovenčiny, nárečovej a historickej slovnej zásoby a taktiež sa ukázali nové výskumné metódy.

JÚLEŠ SAV usporiadal v Smoleniciach 17. až 19. apríla 1985 aj ďalšiu konferenciu *o jazykovej politike a jazykovej kultúre*. *J. Kačala* v úvodnom príspevku konferencie načrtol v dvoch bodoch jej odlišnosť od predchádzajúcich konferencií: 1. Usilujeme sa jazykovednú

¹²⁵ Porov.: RICZIOVÁ, B.: Vedecká konferencia o jazykovej politike a jazykovej kultúre v socialistickej spoločnosti. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 10, s. 362 – 363.

¹²⁶ *Jazyk a štýl publicistiky*. Red. J. Mistrík. Bratislava, ÚV Slovenského zväzu novinárov v Bratislave 1982. 192 s.

prácu v okruhu jazykovej kultúry zaradiť do širších politických súvislostí, práve preto je konferencia venovaná vzťahu jazykovej politiky a jazykovej kultúry. 2. Otázky jazykovej politiky a jazykovej kultúry chceme prediskutovať za účasti predstaviteľov zainteresovaných vedeckých disciplín: filozofie, histórie, psychológie, vied o štáte, práve a literárnej vedy.

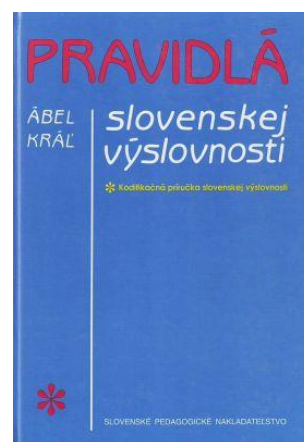
4.4. Jazykové príručky formujúce jazykovú úroveň

V polovici osemdesiatych rokov sa zavŕšil výskum zvukovej roviny slovenčiny, čo vyvrcholilo do vydania prvej oficiálnej kodifikačnej príručky spisovnej výslovnosti od Á. Kráľa **Pravidlá slovenskej výslovnosti** (1984). Spomínaná práca vyšla ako vysokoškolská príručka pre filozofické a pedagogické fakulty vysokých škôl a pre VŠMÚ v Bratislave.

Z iniciatívy vedenia Slovenskej televízie vznikla aj špeciálna príručka pre pracovníkov s jazykom od autorov *J. Oravca* a *J. Pavloviča* *Spisovná slovenčina v televíznej praxi* (1986). Látka je v príručke rozložená podľa jazykových rovín a opiera sa o excerpciu jazykového materiálu z reálnych televíznych vysielaní.

Po dlhej a náročnej práci jazykovedcov vyšla v roku 1987 ďalšia normatívna príručka **Krátky slovník slovenského jazyka**, ktorý v podstate nadväzuje na šesťzväzkový *Slovník slovenského jazyka* (porov. s. 28). Slovník obsahuje viac ako 50 000 slov, slovných spojení, frazeologických jednotiek a skratiek a značiek.

V roku 1989 vyšlo v Košiciach pre potreby FF UPJŠ vysokoškolské skriptum *Kultúra hovoreného slova* od *J. Sabola – D. Slančovej – M. Sokolovej*. Slúži aj ako praktická príručka jazykovej kultúry, obsahuje rozličné efektívne cvičenia.

4.5. Názory na jazykovú situáciu v osemdesiatych rokoch

J. Kačala konštatuje, že obdobie do deväťdesiatych rokov minulého storočia sa vyznačuje demokratizáciou a stále sa spresňujúcou kodifikáciou normy spisovnej reči, ktoré priniesli stabilizáciu a upevnenie normy spisovnej slovenčiny, ako aj celkové zvýšenie jazykovej kultúry u nás.¹²⁷ K takejto situácii prispel aj výskum, najmä hláskovej roviny a výslovnosti.

¹²⁷ Porov.: KAČALA, J.: *Spisovná slovenčina v 20. storočí*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998, s. 55.

Od roku 1982 sa rozhlasové vysielanie pre základné školy vysielalo v pozmenenej štruktúre pre 5. až 8. ročník vo forme výkladu a otázok a odpovedí. Vysielanie pripravoval *F. Kočíš* v spolupráci s redaktorkou rozhlasu *A. Horváthovou*.

Výskum jazykovej úrovne tlače neustával ani v osemdesiatych rokoch. Svedčia o tom početné hodnotiace články a recenzie o novinách, časopisoch a iných publikáciách a knihách.¹²⁸

Otázky:

1. Aké historické udalosti ovplyvnili jazyk a jazykovú kultúru v tomto období?
2. Čo musel obsahovať v týchto časoch každý odborný článok alebo publikácia?
3. Vymenuj najvýraznejšie osobnosti jazykovedy daného obdobia.
4. Ktoré dôležité jazykovedné práce a príručky jazykovej kultúry vyšli v tomto období?

¹²⁸ Napr.: POVAŽAJ, M.: Jazyková stránka publikácie Vinohradníctvo. In: *Kultúra slova*, 1980, roč. 14, s. 122; FEKETE, J.: Lišiak a slovenčina. In: *Kultúra slova*, 1980, roč. 14, s. 26 atď.

5. DEVÄŤDESIATE ROKY

5.1. Spoločensko-politická situácia

Pád komunizmu a s tým spojená sloboda priniesli výhody aj nevýhody, radosti aj starosti. Ľudia si konečne mohli kúpiť noviny, v ktorých sa nepísalo len jednostranne. Po rokoch sa začali používať obnovené slovenské štátne symboly, prázdne biskupské stolce sa zaplnili, umelcom a vedcom sa uvoľnili komunizmom zviazané ruky. Na druhej strane federálna vláda utvorila ekonomickú reformu, ktorá bola pre Slovensko nevýhodná a hrozila vysoká nezamestnanosť. Aj úsilie o česko-slovenskú rovnoprávnosť stroskotalo pre neochotu českých politikov. Vznikali spory o názve štátu a o zákone o štátnom jazyku. O budúcnosti Slovenska rozhodli voľby v roku 1992. Na Slovensku zvíťazilo Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), v Českej republike Občianska demokratická strana (ODS). Programy obidvoch strán boli v otázkach štátoprávneho usporiadania nezlučiteľné, preto slovenský parlament prijal 17. júla 1992 *Deklaráciu o zvrchovanosti Slovenska*. Slovenská národná rada prijala 1. septembra 1992 *slovenskú ústavu* a v novembri 1992 prijal federálny parlament v Prahe *zákon o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky*. 1. januára 1993 vznikla samostatná Slovenská republika. Národná rada Slovenskej republiky schválila 15. novembra 1995 *Zákon o štátnom jazyku* (s platnosťou od roku 1996).

5.2. Jazykoveda

Tak ako sa zmenila politika po revolúcii v roku 1989, zmenila sa aj jazyková politika. Samozrejme, nebola to politika socialistického spoločenstva, ale dá sa povedať, že to bola celosvetová politika. Novonastúpený trend však vyvolal nielen eufóriu, ale aj strach z novej, slobodnejšej situácie. Začalo sa hovoriť o vstupe do väčších štruktúr, o globalizácii, z čoho znovu logicky pramenil strach o národnú identitu a pod. Prejavovalo sa to najmä v radoch staršej generácie, ktorá v minulosti bojovala za zachovanie národného, teraz vystupuje už ako skúsená a etablovaná, ale s istým strachom. V priebehu 90. rokov 20. stor. sa zistilo, že nešlo o rušenie národnej identity, ale naopak, v kultúrnom a jazykovom zmysle išlo o jej zachovanie. V podobnom omyle prebiehal napr. aj spor o názve štátu: Československo alebo Česko-Slovensko?¹²⁹

¹²⁹ Viac o tomto spore napr.: KAČALA, J.: Máme nový názov federatívnej republiky. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 6, s. 193 – 197.

Po dlhých štyridsiatich rokoch mohli jazykovedci konečne otvoriť v jazyku otázky náboženskej problematiky a náboženskej terminológie. Diskusiu rozprúdil napr. v časopise *Kultúra slova* J. Pavlovič článkom *Pravopis slov Boh, boh, Boží, boží, Božský, božský*¹³⁰. Do diskusie sa neskôr zapojil F. Kočiš a M. Považaj.

Vznik samostatnej Slovenskej republiky, vyhlásenie štátnej suverenity Slovákov so všetkými dôsledkami aj na celonárodný vedecký výskum boli a sú rozhodujúcim faktorom v rozvíjaní vedeckého výskumu národného jazyka, osobitne jeho najdôležitejšieho útvaru – spisovného jazyka. Slovenská jazykoveda sa však ocitla v paradoxnej situácii. Okrem zaostaleho výskumu ju zastihla nepriaznivá situácia v jazykovom úze, nerešpektovanie normy a kodifikácie spisovnej slovenčiny vo verejných oznamovacích prostriedkoch. Očakávalo sa, že po vyhlásení samostatnosti Slovenska nastane výrazný rozmach národnej reči v jej zvrchovanej podobe, kritické a triezve narábanie s nedomácimi prvkami, najmä s veľmi rozšírenými bohemizmami, a v reklamnej, obchodnej či kultúrnej oblasti s anglicizmami. Tento stav pripomína situáciu pred konferencie v roku 1966. Odvtedy sa však vypracovali mnohé kodifikačné príručky (nové vydania Pravidiel slovenského pravopisu, Pravidlá slovenskej výslovnosti, Krátky slovník slovenského jazyka atď.), ktoré, ako by sme sa nazdávali, by mali byť pomôckou pre bežných používateľov slovenčiny. Nebolo a nie je to tak. Väčšina aktívnych používateľov jazyka siahla radšej za pohodlnejšími výrazmi, hoci neslovenskými, ktoré sa šíria z verejných oznamovacích prostriedkov, ktoré sú aj v súčasnosti módnym trendom v spoločnosti, najmä pre mladšiu generáciu používateľov slovenčiny.

Možno však tvrdiť, že otvorenie hraníc so západoeurópskymi krajinami vyvolalo otrasy aj v slovenskej jazykovej kultúre. Zistujeme, že každoročne po celom Slovensku pribúdajú rozmanité pútače, tabule a značky, ktoré informujú zahraničných turistov napr. o ubytovaní: *Zimmer frei, City point, Shop* (rozličné kompozitá) a podobné zahraničné výrazy. Pod týmito textami však nevidno takmer nikde text v domácom jazyku – v slovenčine. Je v tom akési nadbiehavé úsilie prispôbiť sa jazyku zahraničných turistov, samozrejme, s vidinou peňazí. Dozaista podobnými prípadmi sú aj zahraničné názvy fabrik, podnikov. „Tých, čo namiesto slovenských obchodov či krčiem chcú mať markety či shopy a puby; tých, čo značky firiem a nomenklatúru funkcií v nich zavádzajú najmä v angličtine, neustále pribúda.“¹³¹

¹³⁰ PAVLOVIČ, J.: Pravopis slov Boh, boh, Boží, boží, Božský, božský. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 25, č. 4, s. 112 – 117.

¹³¹ Porov.: <http://www.slovakia-in.host.sk/sin04-2002/aktuality/rozhovor02.html-27k> (05-05-2005)

5.2.1. Jazykový zákon

Jazyk je prvoradým záujmom jazykovedcov z JÚLŠ SAV, čiže medzi čiastkové záujmy jazykovedy patrí napr. jazyková situácia a na okraji záujmu jazykovedy stojí jazyková politika a jazykové zákonodarstvo. Všetky tri spomenuté oblasti sú dozaista úzko späté, naväzujúce na seba. Ak sa prizrieme bližšie na vzťah týchto troch pojmov, zistíme, že na stave jazykovej situácie zanecháva veľmi výrazné stopy práve jazyková politika a jazykové zákonodarstvo ako činnosť politických kruhov, politológov a právnikov, smerujúca napr. k tvorbe špeciálnych jazykových zákonov. Obidve oblasti sa svojimi dôsledkami dotýkajú širokých vrstiev obyvateľov, ale aj jazykovedy. Spomínaná činnosť nesie do značnej miery aj politické, ba dokonca ideologické posolstvo. Ako dôkaz poslúži schválenie zákonov o jazyku v roku 1920 (ústavne bol schválený „československý“ jazyk) a v roku 1968, keď bola uzákonená rovnoprávnosť slovenčiny a češtiny. Jazykovedná, verejná, a teda aj politická pozornosť sa zamerala na jazyk až po rozpade komunistického režimu. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV navrhol v liste predsedovi SNR ešte pred prijatím ústavného zákona SNR o názve republiky a o štátnych symboloch SR, t. j. v marci 1990, aby najvyšší zbor zástupcov slovenského národa prijal *zákon o slovenčine*. Po komunistickej diktatúre bol konečne na prijatie tohto dôležitého zákona vhodný čas. (V roku 1968 nebol Ružičkov návrh zákona prijatý a jeho iniciátor bol odborne a politicky postihnutý.) Pri prijímaní príslušného ústavného zákona sa však na štátny jazyk nepamätalo. Citlivú otázku zákonnej ochrany slovenčiny však JÚLŠ SAV v spolupráci s Maticou slovenskou i s niektorými politickými subjektmi a médiami ďalej rozvíjali. Tzv. *matičný návrh zákona* si postupne získaval spontánnu podporu väčšiny slovenskej verejnosti. Podľa prieskumov verejnej mienky podporovalo tento návrh jazykového zákona 82 % obyvateľov Slovenska. Občianske iniciatívy organizovali rôzne podpisové akcie na podporu spomenutého zákona, pričom najdôležitejšia z nich bola Komjatická výzva, ktorú podpísalo 300 000 občanov Slovenskej republiky. Zástupcovia Matice slovenskej zorganizovali v tomto duchu stretnutie so zástupcami národnostne zmiešaných miest a obcí južného Slovenska. Zhromaždenie sa uskutočnilo 23. júna 1990 v Šuranoch, kde bola nastolená požiadavka prijať zákon o slovenčine ako o štátnom jazyku v Slovenskej republike. Slovenský parlament však v októbri roku 1990 odmietol o tzv. matičnom návrhu zákona rokovať a po búrlivej rozprave prijal vládnu verziu zákona o úradnom jazyku v SR, ktorý národnointegratívne a štátnointegratívne zacielenie matičného návrhu nebral do úvahy. Jadrom sporu bolo to, že vládne strany neboli ochotné akceptovať deklarovanie slovenského jazyka za štátny jazyk Slovenskej republiky. „Márny boj za tzv. matičný návrh jazykového zákona, spô-

sob predloženia a prerokovania obidvoch návrhov zákonov v Slovenskej národnej rade prinesli do slovenskej spoločnosti trpké rozčarovanie z nedemokratickej a protislovenskej vládnej politiky a prehĺbili rozpory v slovenskej spoločnosti.¹³² Po šokujúcom rozhodnutí slovenskej vlády sa začala veľmi silná protinárodná a protimatičná propaganda, ktorej cieľom malo byť odradiť a znechutiť slovenský národ od angažovania sa v podobnej problematike. Zmena nastala až 1. septembra 1992 vyhlásením Ústavy Slovenskej republiky, ktorá uzákonila slovenčinu ako štátny jazyk Slovenskej republiky. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV podujal spolu s Maticou slovenskou a Spolkom slovenských spisovateľov predložiť predsedovi NR SR návrh zásad zákona NR SR o štátnom jazyku v Slovenskej republike. Napokon 15. novembra 1995 slovenský parlament navrhovaný zákon *o štátnom jazyku SR* prijal. Zdalo sa, že spomenutá udalosť prinesie spokojnosť nielen do radov jazykovedcov, ale aj do radov občanov Slovenskej republiky. „Začiatkom roka 1997 sa však o ňom znovu rozprúdila diskusia. Od 1. januára 1997 totiž nadobudol účinnosť aj § 10, ktorý hovorí o pokutách. Pokuty môže uložiť Ministerstvo kultúry SR, ktoré podľa § 9 „dohliada na dodržiavanie povinností“ vyplývajúcich zo zákona o štátnom jazyku.“¹³³ Ak „ministerstvo zistí nedostatky, upozorní na ne právnické osoby a fyzické osoby, v ktorých činnostiach tieto nedostatky zistilo, a je oprávnené žiadať odstránenie protiprávneho vzťahu“¹³⁴. V prvom odseku § 10 sú vyčíslené konkrétne pokuty až do výšky 500 000 Sk. Potom, ako nadobudol platnosť § 10, sa znovu objavili kontradiktórne názory na celý zákon o štátnom jazyku SR. Vo verejných oznamovacích prostriedkoch sa zjavili názory, ktoré obhajovali zákon, ale aj také, ktoré ho odsudzovali. Boli to viac či menej fundované nejazykovedné názory¹³⁵. Situácia sa postupne dostala až na bod mrazu, otázka jazykového zákona upadala do zabudnutia. V roku 2000 nastala zmena: funkcie jazykových poradcov, nazývaných „inšpektormi“, vláda SR zrušila, čím dokázala, že už nemá záujem sledovať dodržiavanie jazykového zákona. Vláda SR zrušila funkciu jazykových poradcov práve po uplynutí dvoch rokov, keď títo „strážcovia“ slovenského jazyka mohli začať uplatňovať sankcie voči porušiteľom jazykového zákona. Jazykový zákon sa tak stal len prázdnu deklaráciou, lebo nemá represívne zložky, ktoré by nútili dodržiavať jeho ustanovenia.^{136, 137}

¹³² KAČALA, J.: Jazyková situácia, jazyková politika a jazykové zákonodarstvo. In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 4, s. 102.

¹³³ FINDRA, J.: *Jazyk, reč, človek*. Bratislava: Q 111 1998, s. 79.

¹³⁴ Zákon národnej rady SR o štátnom jazyku, ktorý schválili na 11. schôdzi NR SR 15. novembra 1995. In: *Denník Slovenská republika*, 2. decembra 1995/ DOKUMENT.

¹³⁵ FRIDRICH, R.: Slovenčina na slovíčko. In: http://asswiper.nfo.sk/slovencina_na_slovicko.html atď.

¹³⁶ Porov.: *Jazykový zákon znovu na pretrase*. In: <http://www.aktuality.sk/clanok/156120/jazykovy-zakon-opat-na-pretrase/> (2010-05-05); *Súčasná vláda podľa Rafaja rezignovala na povinnosť chrániť štátny jazyk*. In: Den-

V už rozbehnutom novom miléniu môžeme konštatovať, že zákon o štátnom jazyku SR schválený v roku 1995, viac ráz novelizovaný¹³⁸, ostatný raz v r. 2011, neplní svoju funkciu, hoci stále je v platnosti. Pri každej novelizácii sa rozprúdila odborná aj verejná diskusia o (ne)potrebnosti tohto zákona.¹³⁹ Na druhej strane treba povedať, že v jazykovej praxi sa hromadí množstvo jazykových nedostatkov, ktoré vyrábajú verejné inštitúcie, a to najmä súkromné rozhlasové a televízne stanice, tlač, rozličné súkromné organizácie atď.

5.3. Jazykovedné konferencie

Po páde komunizmu bolo veľmi dôležité to, ako pristúpi JÚĽŠ SAV k zmenám vedeckej práce i v oblasti jazykovej kultúry a jazykovej výchovy.

12. až 14. októbra 1992 v Smoleniciach usporiadal Jazykovedný ústav Ľ. Štúra konferenciu *o vývine spisovnej slovenčiny*. Jazykovedci svojimi príspevkami zhrnuli poznatky o vývine spisovnej slovenčiny od štúrovských čias po súčasnosť, pričom ich dopĺňali o najnovšie poznatky z uvedenej oblasti.

Situácia v používaní spisovnej slovenčiny v tlači, v rozhlase, v televízii, v reklame, ale aj vo verejných prejavoch politikov, štátnych úradníkov a pod. bola jednou z príčin zvolania *konferencie o teórii spisovného jazyka a jazykovej kultúre*. Toto potrebné stretnutie – prvé od novembrových udalostí v roku 1989 a dotýkajúce sa priamo jazykovej kultúry – spojilo jazykovedcov JÚĽŠ SAV s pracovníkmi Matice slovenskej, novinármi i pracovníkmi rozhlasu a televízie. Uskutočnilo sa pod záštitou Jazykovedného ústavu SAV 27. až 29. októbra 1994 v budmerickom Domove slovenských spisovateľov. Jej cieľom bolo posúdiť stav jazykovej kultúry vo verejných prejavoch, sčasti aj v umeleckej tvorbe a nájsť riešenia, ktoré by zlepšili

ník Pravda, 9. 12. 2010. Zdroj: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/168697-sucasna-vlada-podla-rafaja-rezignovala-na-povinnost-chranit-statny-jazyk/> (12-12-2010)

¹³⁷ Porov.: FINDRA, J.: *Jazyk, reč, človek*. Bratislava: Q 111, 1998, s. 79 – 88; KAČALA, J.: Jazyková situácia, jazyková politika a jazykové zákonodarstvo. In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 4, s. 97 – 104; KAČALA, J.: *Spisovná slovenčina v 20. storočí*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998, s.71 – 76; MASÁR, I.: Aj slovenčina potrebuje zákonnú ochranu. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 3, s. 138 – 145; Návrh zákona o štátnom jazyku. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 3, s. 131 – 136; Prečo je potrebný zákon NR SR o štátnom jazyku. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 3, s. 137.

¹³⁸ Prehľad úprav Zákona o štátnom jazyku SR je dostupný napr. na stránke <http://old.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/legislatva/zkony/prehľad-noviel> (2014-07-22).

¹³⁹ ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk je farebnejší ako dúha. In: *Literárny týždenník*, 2006, roč. 19, č. 15 – 16, s. 9 – 10 (rozhovor M. Čiernej so S. Ondrejovičom). Z nejazykovedných diskusií a článkov napr.: SUDOR, K.: *Holinová: Slovenčina neumiera, netreba ju chrániť zákonom*. In: <http://www.sme.sk/c/4384722/holinova-slovencina-neumiera-netreba-ju-chranit-zakonom.html> (09-09-2009); *Súčasná vláda podľa Rafája rezignovala na povinnosť chrániť štátny jazyk*. In: Denník Pravda, 9. 12. 2010. Zdroj: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/168697-sucasna-vlada-podla-rafaja-rezignovala-na-povinnost-chranit-statny-jazyk/> (12-12-2010).

úroveň jazykovej praxe, resp. ktoré by zabezpečili rešpektovanie normy a kodifikácie spisovného jazyka. Ďalšou úlohou bolo kriticky zhodnotiť doterajšie teórie spisovného jazyka a jeho kultúry. Hlavný referát prvého okruhu konferencie venovanému teórii spisovného jazyka a jazykovej kultúry predniesol *F. Kočiš*. Stručne v ňom zhodnotil jednotlivé teórie spisovného jazyka a podrobnejšie sa venoval kritike Horeckého teórie prednesenej na konferencii o teórii spisovného jazyka v roku 1976.¹⁴⁰

Hlavný referát druhej časti konferencie predniesol *M. Považaj*. Vymedzil v ňom pojem jazykovej kultúry, zhodnotil jej stav a doplnil, čo by bolo treba urobiť na zlepšenie neuspokojujúceho stavu v používaní spisovnej slovenčiny najmä vo verejných prejavoch. Bez povšimnutia nemohlo zostať ani jazykové vzdelávanie. Ako o najdôležitejšom predpoklade jazykovej kultúry o ňom referovala *A. Rýzková*. Na jej príspevok nadviazali *E. Tibenská* a *J. Pekarovičová*. *I. Ripka* a *A. Habovštiak* referovali o vzťahu spisovného jazyka a nárečí, a to aj z pohľadu jazykovej kultúry. Vplyvu cudzojazyčných prvkov (bohemizmov, anglicizmov a rusizmov) na slovenčinu a najmä publicistické texty sa venovali *K. Buzássyová*, *A. Oravcová*, *J. Benkovičová*. V ďalších referátoch hovorili: *G. Horák* o jazykovej kultúre v praxi, *S. Mislovičová* o jazyku verejnoprávneho rozhlasu, ale aj súkromných rádií, *K. Hegerová* upozornila na jazykovú úroveň prejavov poslancov NR SR, *J. Mlacek* sa venoval slangu, jeho výskumu a jeho využívaniu v súčasnej komunikácii.¹⁴¹

Na spomínanej konferencii odznelo aj niekoľko sociolingvisticky ladených príspevkov. Ich autori – oponenti klasickej štrukturalistickej a generativistickej teórie jazyka – vychádzali zo sociolingvistických teórií o funkcii jednotlivých útvarov v slovenskom národnom jazyku. Referáty *J. Bosáka*, *S. Ondrejoviča* zobrazili rozpoltenosť slovenskej lingvistiky. Uvedme aspoň niekoľko myšlienok zo spomenutých referátov. Sociolingvisti nesúhlasia so súčasným chápaním normy v jazyku, niekedy označované aj ako rigorózne. Norma je nielen jazyková, ale aj sociálno-historická kategória, a teda jazykovému systému môže zodpovedať niekoľko noriem (založených na pravidlách výberu jazykových prostriedkov v závislosti od situácie) a ešte širšie komunikačných noriem (v podstate konvencionalizovaných zásad, ktorých dodržiavanie podmieňuje úspešný priebeh komunikácie). Hoci pri vymedzovaní oboch typov týchto noriem možno zaregistrovať viaceré prístupy, jedno je isté: hovoriť o jednotnej norme v jazyku je prežitok založený na predpoklade, akoby jazyk tvoril homo-

¹⁴⁰ Porov.: KOČIŠ, F.: Teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry v súčasnej komunikácii. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda, vydavateľstvo, SAV 1995, s. 12 – 21; POVAŽAJ, M.: Konferencia o spisovnej slovenčine a jazykovej kultúre. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 299 – 301.

¹⁴¹ POVAŽAJ, M.: Konferencia o spisovnej slovenčine a jazykovej kultúre. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 299 – 301.

génny systém¹⁴². V podobne orientovaných príspevkoch sa vyslovil názor, že najnovšia kodifikácia Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1991 (v tom čase bola najaktuálnejšia) sa nedostatočne zohľadňujú výsledky sociolingvistických výskumov, ktorými sa zisťoval stav v rečovom úze pri používaní daktorých slov a tvarov. Väčšina účastníkov konferencie však s týmto stanoviskom nesúhlasila, pretože nie všetko, čo sa sociolingvistickým výskumom zistí v úze, môže sa automaticky odraziť v kodifikácii. Preto kodifikácia nemôže byť založená iba na registrácii toho, čo je v úze, najmä ak sa všeobecne uznáva, že jazykové vedomie mnohých používateľov spisovnej slovenčiny je narušené najmä sústavným dvojazyčným pôsobením na toto vedomie prostredníctvom hromadných oznamovacích prostriedkov a tlačeného slova vôbec v uplynulých desaťročiach.¹⁴³

5.4. Jazykové príručky formujúce jazykovú úroveň

Ukončením direktívneho politického režimu, ktorý bránil jazykovedcom objektívne vyjadrovať svoje myšlienky, sa v 90. rokoch 20. storočia začala nová etapa prinášajúca do vedeckej práce jazykovedcov uvoľnenie a slobodu komunikácie. V tejto situácii vzniklo množstvo publikácií opisujúcich skutočný stav jazykovedy počas komunizmu, ale, prirodzene, aj vedeckých jazykovedných prác. Doktoré z nich sa dotýkajú jazykovej kultúry.

Základnou príručkou jazykovej kultúry pre študentov by mala byť od roku 1990 knižka od autorov *Á. Král – A. Rýzková Základy jazykovej kultúry*. Táto učebnica sa mala stať východiskom, inšpiráciou a zdrojom usmerňovania práce na seminároch jazykovej kultúry študentov filozofických a pedagogických fakúlt. Autori v nej predstavili vlastnú koncepciu teórie jazykovej kultúry (najmä v prvých piatich kapitolách). Definovali v nej základné pojmy z uvedenej oblasti jazyka: jazyková kultúra, jazykové vzdelávanie, jazykové vedomie, kultúrna úroveň spoločnosti a pod.¹⁴⁴

V roku 1998 vyšla ďalšia dobrá príručka *Slovenčina bez chýb* od autorov *Ivanová-Šalingová, M. – Šaling, S. – Maníková, Z*, ktorá môže byť využitá nielen ako pomôcka pre študentov slovenského jazyka, ale aj pre všetkých záujemcov a používateľov jazyka, ktorí by chceli svoje jazykové prejavy skultúrniť a viac priblížiť smerom k spisovnosti. Knižka má dve

¹⁴² Porov.: BOSÁK, J.: Teória spisovnej slovenčiny a aktuálny slovenský kontext. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 1995, s. 22 – 30.

¹⁴³ POVAŽAJ, M.: Konferencia o spisovnej slovenčine a jazykovej kultúre. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 299 – 301.

¹⁴⁴ Porov.: SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: KRÁL, Á. – RÝZKOVÁ, A.: Základy jazykovej kultúry. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990. 128 s. In: *Slovenská reč*, 1991, roč. 56, č. 5 – 6, s. 334 – 336.

časti. V prvej nájdeme všeobecné praktické poučenia o jednotlivých rovinách, ktoré sú tu jednoducho a zrozumiteľne osvetlené. Druhá časť knihy obsahuje slovník správnych a nesprávnych výrazov.

Okrem uvedených dvoch knižných titulov spomeňme ešte daktoré, aspoň sčasti dotýkajúce sa jazykovej kultúry: Kolektív autorov pod vedením *Jozefa Mistríka: Encyklopédia jazykovedy* (1993), *Ján Kačala: Slovenčina – vec politická* (1994), *František Kočíš: Slovenčina moja* (1994), *Mária Pisárčiková: Jazyková poradňa odpovedá* (1998), *Ján Findra: Jazyk, reč, človek* (1998), *Ján Kačala: Spisovná slovenčina v 20. storočí* (1998), *Jana Zvalová: Keď si sadáme za mikrofón* (1999) a ďalšie.

5.5. Jazyková situácia

V deväťdesiatych rokoch sa na Slovensku ešte viac prehĺbila kríza v jazykovej kultúre, najmä v podobe nedostatočnej úrovne jazykových prejavov. Uvedený stav zrejme zapríčinilo zníženie miery jazykových prejavov v masmédiách, predovšetkým v nových, väčšinou súkromných rozhlasových a televíznych staniciach, ktorých počet po roku 1989 už v demokratickej situácii neúmerne stúpol – koncom deväťdesiatych rokov sme ich mohli zaznamenať až niekoľko desiatok. Prirodzene, novovzniknuté rozhlasové stanice a osobitne televízne stanice, ktoré majú iba lokálny dosah, potrebovali nových moderátorov, hlásateľov a iných „majstrov slova“. Pri hromadných náboroch a konkurzoch do týchto verejných oznamovacích prostriedkov sa zohľadňovalo mnoho ráz osobné hľadisko nad jazykovými vedomosťami, čo je iste aj dnes na škodu. Preto možno kritizovať u rozhlasových a televíznych pracovníkov najmä ich jazykovú nepripravenosť. *S. Mislovičová* hľadala historické dôvody vzniku komunikačnej uvoľnenosti v rozhlase – podľa nej začala šíriť ešte počas 80. rokov vo vtedajšom Česko-Slovenskom rozhlase, ktorý predstavoval tradičné chápanie rozhlasového vysielania. „Tradične chápaná rozhlasová produkcia spočívala v čítaní niekoľko ráz redigovaných textov, išlo teda o jazyk podávaný ústne, hoci v skutočnosti to bol písaný jazyk. Neskôr, keď sa začala presadzovať požiadavka spontánnejšieho rozhlasového prejavu, živé vstupy do vysielania boli vo veľkej miere písané texty, ale boli koncipované takým spôsobom, že utvárali ilúziu živej komunikácie. Tretie štádium, t. j. improvizované, živé sprevádzanie programom, ktoré je dnes populárne, vyžaduje maximálnu pripravenosť a nasadenie moderátora a mení jazykový i štylistický ráz rozhlasovej produkcie.“¹⁴⁵ Naznačený trend sa prejavil doza-

¹⁴⁵ MISLOVIČOVÁ, S.: Jazyk na vlnách éteru. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 263 – 267.

ista vo väčšine sú-kromných rozhlasových staníc, ktorých prioritou je živá komunikácia prispôbená poslucháčom. Negatívna stránka podobnej živej rozhlasovej komunikácie je v tom, že sa do jazyka týchto mienkotvorných verejných prostriedkov vniesol lexikálny inventár, ktorý obsahuje množstvo nespisovných výrazov a slov (najmä subštandardných, slangových). Rozhlasoví a televízni moderátori ich používajú často vedome – aby sa prispôbili vyjadrovaniu mladých ľudí, ktorí sú najčastejšími poslucháčmi alebo divákmi ich relácií. Možno uviesť aj ďalšie nedostatky, ktoré možno vyčítať rozhlasovým i televíznym pracovníkom. Úsilie voľnej komunikácie s poslucháčmi často prináša monotónnosť moderátorovej výpovede (najmä v telefonických rozhovoroch s poslucháčmi), frekventované sú v ich reči zbytočné výplnkové slová. Osobitnú kapitolu tu tvorí nespisovná výslovnosť a zlá artikulácia rečového prejavu. S. Mislovičová nachádza v spontánnom a bezprostrednom vystupovaní rozhlasových moderátorov aj výhody. Prostredníctvom neoficiálne ladeného prejavu, akým sú typické takmer všetky populárne súkromné rozhlasové stanice, má moderátor väčšiu šancu priblížiť sa k poslucháčovi a nadviazať s ním užší kontakt; moderátor má podmienky na neobmedzenú tvorivosť, jazykovú hru; moderátor sa pri vysielaní aj sám zabaví, môže sa realizovať, vyjadrovať svoje pocity a postoje a pod.. Napriek všetkým vymenovaným pozitívam súčasných moderátorských trendov možno poväčšine konštatovať a súhlasiť s kritikou, ktorá sa často vyslovuje na adresu najmä súkromných rozhlasových či televíznych staníc. Konštatovanie o všeobecnej nespokojnosti s úrovňou jazykovej kultúry v médiách však nevyslovujú len jazykovedci. V dennej a periodickej tlači nájdeme množstvo negatívnych ohlasov zo širokej verejnosti.¹⁴⁶ Všimnime si, že najväčšej kritike musia vzdorovať verejné jazykové prejavy v otázke ortoepie, ktorá je do značnej miery poznačená tzv. mestským nárečím Bratislavy. Preň je typické najmä zanedbávanie výslovnosti mäkkej spoluhlásky *l*, nehovoriac o samohláske *ä*, nedôsledná artikulácia a pod. Aj vo verejných oznamovacích prostriedkoch sa najčastejšie vyskytujú výslovnostné nedostatky. Uvedené typicky slovenské hlásky *l* a *ä* väčšina moderátorov vari ani nevie vyslovovať. V rozhlasovom či televíznom vysielaní sa často nerešpektuje pravidlo o spodobovaní, chybná výslovnosť cudzích slov (*parfum, parfüm* namiesto *parfém* a pod.)¹⁴⁷

Prostredníctvom užšieho kontaktu Slovenska so zahraničím, najmä s krajinami západnej Európy a zámorských krajín sa do slovenskej slovnej zásoby dostávajú rôzne slová a výrazy nedomáceho pôvodu a internacionalizmy. Najvýraznejšie sú v tomto zmysle zastú-

¹⁴⁶ Porov.: POVAŽAJ, M.: O jazyku rozhlasovej a televíznej reklamy. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 2, 85 – 88.

¹⁴⁷ Ibid; POVAŽAJ, M.: Sonda do jazyka rozhlasového spravodajstva. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 1, s. 9 – 17; ten istý Sonda do jazyka televízneho spravodajstva. In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 2, s. 38 – 46 atď.

pené *anglicizmy*. Sú to slová z rôznych oblastí, najmä športovej, obchodnej, vedeckovýskumnej, ale aj z odbornej terminológie. Doktoré z nich vhodne dopĺňajú našu slovnú zásobu a ťažko by sme hľadali za ne jednoslovné pôvodné slovenské slovo či slovné spojenie. Ide o slová ako *walkman* [*volkmén*], *sprej*, *štrajk*, *faul*, *víkend*, *futbal*, *džentlmen*, *mítting* a ďalšie. Sú medzi nimi aj zbytočné prevzatia, pretože máme za ne ustálený slovenský ekvivalent, napr. *cheerleaders* (*roztlieskavač, -ky*), *computer* (*počítač*), *know-how* (*výrobnobchodné poznatky*), *imprinter* (*tlačiareň*), *song* (*pieseň, skladba*), *koprodukt* (*spoločný výrobok*), *dealer* [*díler*] (*predajca*) a mnoho ďalších slov. Anglicizmy sa prostredníctvom verejných oznamovacích prostriedkov veľmi rýchlo dostávajú do nášho vedomia a stávajú sa súčasťou našich idiolektov.¹⁴⁸

Rovnako ako anglicizmy aj *bohemizmy* (pôvodom české slová) sa dostávajú do našej slovnej zásoby vo veľkom množstve. Prevažujúca väčšina z nich sa však dostala do jazykového úzu širokej slovenskej verejnosti už v predchádzajúcich desaťročiach spolužitím Slovákov a Čechov v jednom štátnom celku. Tak ako anglicizmy aj bohemizmy možno hodnotiť z jednej strany ako udomácnené (stali sa organickou súčasťou slovenčiny), pričom bežný používateľ jazyka ich ako cudzie ani nepocituje, napr. *cit*, *látka*, *prídavné meno*, *Ježiš* atď. Z druhej strany ich možno hodnotiť ako subštandardné, t. j. také, ktoré nie sú súčasťou spisovného jazyka, ale v bežnej hovorenej reči sa často používajú. Sú to slová ako *klúd*, *mlsný*, *fanylnka*, *ovšem*, *jednať*, *pomazánka* atď. V deväťdesiatych rokoch sa preberalo pomerne malé množstvo českých výrazov do hovorenej slovenčiny, čo bolo spôsobené rozdelením Česko-Slovenskej Federatívnej Republiky na dva samostatné štáty. Ani táto udalosť nezapríčinila, že slovenčina sa očistí od cudzích prvkov. V slovnej zásobe používateľov slovenčiny majú české prvky stále miesto.

Problematikou anglicizmov a ďalších inojazyčných slov a termínov sa zaoberá najmä časopis *Kultúra slova*. Nájdeme v ňom množstvo príspevkov od slovenských jazykovedcov, v ktorých sú dostatočne objasnené dôvody prebratia, resp. neprebratia neslovenského termínu do slovenskej spisovnej terminológie či spisovnej zásoby.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Porov.: MISLOVIČOVÁ, S.: Cudzí výraz *cheerleaders* máme v slovenčine čím nahradiť. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 2, s. 82 – 86; POVAŽAJ, M.: Čo s výrazom *know-how*? In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 308 – 309; HEGEROVÁ, K.: *Imprinter*? *Kultúra slova*, 1998, roč. 33, č. 5, s. 319; HEGEROVÁ, K.: Anglicizmy a internacionalizmy v technických normách. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 1, s. 13 – 18; VÉPYOVÁ, Z.: Anglicizmy v slovenskej publicistike. In: *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Série A – Philologica*. Trnava: PdF TU 2001, s. 49 – 51 a mnoho ďalších článkov.

¹⁴⁹ Napr.: HEGEROVÁ, K.: Terminologické otázky technických noriem. *Kultúra slova*, 1997, roč. 31, č. 6, s. 330 – 336; HEGEROVÁ, K.: Anglicizmy a internacionalizmy v technických normách. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 1, s. 13 – 18; HEGEROVÁ, K.: Bohemizmy v textoch slovenských technických noriem. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 3, s. 142 – 148; MASÁR, I.: Terminologická kultúra a komunikatívna efektívnosť. In: *Kultúra slova*, 1997, roč. 31, č. 4, s. 193 – 200 atď.

5.6. Názory na jazykovú situáciu v porevolučných rokoch

Na jazykovednej konferencii *o teórii spisovného jazyka a jazykovej kultúre* sa vo všeobecnosti konštatovalo, že stav jazykovej kultúry je nedostačujúci, ba priam až havarijný či katastrofálny. Spomínané názory prezentovali jazykovedci *F. Kočiš*, *M. Považaj* i prevažujúca väčšina ostatných účastníkov budmerickej konferencie. Časopis *Kultúra slova* veľmi často odrážal názory aj nejazykovedných pracovníkov na stav jazykových prejavov. Početné články, najčastejšie kritizujúce úroveň jazykovej kultúry vo verejnoprávnych inštitúciách a oznamovacích prostriedkoch objektívne dokazujú, že vedomie používateľov materinského jazyka na Slovensku sa dostalo na bočnú cestu, na ktorej sa slovenčina ocitla začiatkom 60. rokov. Naproti tomu sa vo všeobecnosti v rozhlase či televízii šírili lži a fámy, že kultúra nášho jazyka je dobrá.¹⁵⁰ Na podobné myšlienky môžeme reagovať záznamami zachytávanými jazykové nedostatky vo verejných inštitúciách a v tlači, ale aj správami a článkami v novinách a časopisoch, v ktorých verejnosť vyslovuje nespokojnosť s kultúrou reči v masmédiách a tlači.¹⁵¹

Otázky:

1. Kedy vznikla Slovenská republika?
2. Aké významné spoločenské a politické udalosti mali dosah na vývin jazyka a jazykovej kultúry v tomto období?
3. Zákon o štátnom jazyku SR prijal slovenský parlament v r. 1995. Čo v ňom bolo zakotvené a ako sa menil až do dnes platnej novely zákona?
4. Ktoré anglicizmy sú pevnou súčasťou dnešnej slovnej zásoby slovenčiny a ktoré sa neujali?

¹⁵⁰ POLÁK, P.: Vec verejná. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 315 – 319.

¹⁵¹ KRIVOŠÍKOVÁ, B.: Človeka poznáš po reči. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 320; POLÁK, P.: Vec verejná. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 315 – 319; FORMÁNEK, B.: Kam ideš, slovenčina? In: *Denník SME*, 19. decembra 1998, s. 4; PERTIZAN, J.: Slovejci end Slovenkej! In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 319 – 320; BIZUB, F.: Slovenčina v masovokomunikačných prostriedkoch. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 4, s. 254 a mnoho ďalších článkov od verejnosti.

6. JAZYKOVÁ KULTÚRA V NOVOM MILÉNIU

6.1. Spoločensko-politická situácia na začiatku tretieho tisícročia

Nové tisícročie sa na Slovensku nestalo očakávaným výrazným medzníkom, ako to mnohí očakávali: ani vo vede, ani v spoločenskom živote, azda len v informatike. Nastúpený trend z porevolučných 90. rokov zostáva aj v súčasnosti, postupne zovšednieva, mnohí ho označujú dokonca až za stereotypný. Politické úsilie vyrovnat' sa ekonomicky silným krajinám stroskotáva často na pomerne rýchlym striedaní pravicových a ľavicových zoskupení na čele vlády SR, z čoho potom vyplývali ustavičné zmeny v rozličných dôležitých systémových krokoch, ktoré udávajú smer ekonomického rozvoja našej krajiny, a z neho sa následne odrážajú zmeny v ostatných oblastiach života spoločnosti. Práve pre spomínané dôvody sa často skloňuje frustrácia najmä mladých Slovákov, tzv. odliv mozgov do zahraničia, málo peňazí na vedu, podhodnotené mzdy vedcov, stagnácia v školstve, viaznuce reformy vo viacerých rezortoch a pod. V demokraticky rozvinutej spoločnosti sa aj po vyše 20 rokoch od pádu totality objavujú relikty komunizmu – či už vo forme personálneho obsadenia dôležitých funkcií (najmä politických) alebo spôsobom zasahovania do rozličných oblastí života. Situáciu na Slovensku opisuje aj svetový rebríček vnímania korupcie z roku 2012 od Transparency International, kde skončilo Slovensko na 62. mieste zo 176 hodnotených krajín, zároveň je to piate najhoršie umiestnenie z krajín Európskej únie.¹⁵² Globalizácia, ktorá zasiahla koncom osemdesiatych a najmä v deväťdesiatych rokoch uplynulého storočia aj Slovensko, prenikla postupne do väčšiny oblastí nášho života – aj do slovenčiny. Najzreteľnejšie sa globalizácia prejavuje v postupnej digitalizácii sveta, ktorá zrýchľuje väčšinu činností človeka, zjednodušuje život, otvorila a ešte stále otvára nové dimenzie.

6.2. Jazykoveda

Začiatkom nového milénia pretrvávali medzi viacerými slovenskými lingvistami rozpory a nejednotnosť, napr. v otázkach teórie jazyka, (ne)spisovnosti – podobne ako to bolo v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Išlo najmä o polemiky dvojíc lingvistov *L. Dvonč – J. Kačala*, *F. Kočiš – J. Findra*, *J. Kačala – J. Dolník* a *J. Horecký – J. Kačala*. Tieto slovné prestrelky najmä na stranách jazykovedných časopisov boli provokatívne a neraz zachádzali

¹⁵² Porov.: CPI (Corruption Perceptions Index) – Index vnímania korupcie.
<http://www.transparency.sk/sk/vystupy/rebricky/#CPI> (2013-08-28)

až do krajností. Spory medzi dvojicami vyvolali množstvo otázok. Vzniká otázka: „Keď nie sú hlasy medzi autoritami zajedno, ako to máme prijať my, ich čitatelia a žiaci?“¹⁵³ Treba však akceptovať aj takéto rozdiely medzi náhľadmi osobností, ktoré vždy boli a ešte určite budú. Aj v nich je zmysel i význam ustavičného hľadania a objavovania vedeckej pravdy (parafráza prof. L. Nováka). Články J. Kačalu¹⁵⁴ a J. Horeckého¹⁵⁵ boli v podstate reakciou obidvoch popredných slovenských jazykovedcov na diskusiu vyvolanú ministrom kultúry o jazyku a jeho ochrane. Do diskusie sa nepriamo zapojil J. Pavlovič. Zdôraznil, že jazyk je predovšetkým kultúrna hodnota¹⁵⁶, ktorú si treba vážiť, mať v úcte. Mať v úcte znamená aj investovať do jeho rozvoja a ochrany. Ale ochraňovať jazyk treba nielen zdola (prirodzenou autoritou a prirodzeným zmyslom, resp. jazykovým citom jednotlivcov), ale aj zhora, t. j. zákonom.¹⁵⁷ Samozrejme, v priebehu platnosti jazykového zákona (je to už viac 20 rokov) sa vyskytli problémy so spôsobom sankcionovania (bližšie o tom pozri kap. 5.2.1.). J. Pavlovič v spomínanom článku navrhuje riešenie, ktoré prostredníctvom listu bolo odoslané ministrovi kultúry v auguste r. 2001, ale stanovisko vtedajšieho ministerstva kultúry nezaznelo. Nové voľby priniesli nových politikov. V otázke jazyka nastalo mlčanie.

Na strane zástancov tzv. liberalizmu alebo liberálnej normy stáli sociolingvisti (napr. J. Dolník, S. Ondrejovič, J. Bosák a d’.), oproti nim boli zástancovia funkčnej teórie v jazyku, v jazykovej kultúre, ovplyvnení lingvistickou tradíciou tzv. pražskej školy (napr. F. Kočiš, J. Findra, M. Považaj a d’alší). Samozrejme, nie všetci jazykovedci mali takto vyhranené názory. Koncom prvého decénia tohto storočia spory (zatiaľ) utíchli, dôraz sa už kladie na komunikačnú lingvistiku. Prirodzene, v oblasti jazykovej výchovy treba počítať popri komunikačnej lingvistike aj so systémovou lingvistikou.

Od nového milénia badať zreteľný rozvoj slovenského onomastického výskumu, a to najmä v spracúvaní hydronymie zo slovenského územia podľa metodiky medzinárodného projektu Hydronymia Slovacie (M. Majtán, J. Krško, J. Hladký, A. Závodný a i.). Značný prínos pre ďalší výskum bude aj dokončenie digitalizácie kartotéky terénnych názvov z územia Slovenska, ktoré sa v súčasnosti realizuje v oddelení dejín slovenského jazyka, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

¹⁵³ RUŠČÁK, F.: Dimenzie vnímania lingvistických polemík. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 4 – 5, s. 235 – 237.

¹⁵⁴ KAČALA, J.: O niektorých teoreticko-metodologických a osobnostných predpokladoch diskusie o spisovnom jazyku. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 5, s. 292 – 298; KAČALA, J.: Jazyk potrebuje aj ochranu. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 1, s. 20 – 27; KAČALA, J.: Starostlivosť o jazyk je aj ochrana jazyka. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 5, s. 270 – 275.

¹⁵⁵ HORECKÝ, J.: Diskusia či polemika. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 6, s. 337 – 339; HORECKÝ, J.: Ani obrana, ani ochrana, ale starostlivosť. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 3, s. 150 – 152.

¹⁵⁶ PAVLOVIČ, J.: Jazyk je kultúrna hodnota. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 2, s. 125 – 128.

¹⁵⁷ C. d. s. 126.

6.3. Starostlivosť o jazykovú kultúru

Prostredníctvom jazykovej kritiky sa dozvedáme, aká je na Slovensku jazyková situácia. Popri televíznom a rozhlasovom vysielaní a popri tlači sa do popredia dostala komunikácia prostredníctvom internetu a mobilných telefónov.

6.3.1. Elektronická forma komunikácie

Cez internet komunikuje medzi sebou najmä mladšia a stredná generácia, najmä formou písaného textu (chat [čet] – z angl. „voľná debata“ alebo e-mail [ímejl] – elektronická pošta). Takáto komunikácia má určité osobité špecifiká: dvaja alebo aj viacerí internetoví používatelia (niekedy ich môže byť aj niekoľko stoviek), ktorí sú pripojení na počítačovú sieť (v našom prípade chat) v rovnakom čase, si navzájom elektronickou formou posielajú krátke správy, na ktoré môžu odpovedať takmer bezprostredne. (Dlhšie správy si komunikujúci posielajú väčšinou prostredníctvom elektronickej pošty, e-mailu.) Samozrejme, v tejto modernej a progresívnej komunikácii, ktorá je už veľmi rozšírená, nemožno sa vyhnúť nedostatkom:

- absentujú daktoré interpunkčné znamienka, napr. dĺžne, mäkkene, často z technických a časových (text bez interpunkcie sa dá napísať rýchlejšie ako s interpunkciou) dôvodov, čo môže zasťrieť význam výpovede, taktiež to môže nepriaznivo pôsobiť na ortografiu žiakov predovšetkým základných škôl;

- rozmach internetu môže spôsobiť zbytočné preberanie cudzích slov do vlastnej slovnnej zásoby;

- ďalšou nevýhodou internetovej komunikácie je „rozbitá“ syntax, početné nezrozumiteľné vety. Pôvod tohto javu možno vysvetliť časovo-psychologickými faktormi: v internetových dialógoch sa zdôrazňuje flexibilita a rýchlosť, pričom sa vetná stavba skraca je iba na tie prvky, ktoré sú najdôležitejšie pre percepciu výpovede. Primárny dôraz sa tu teda kladie na obsah výpovede, čo možno chápať aj ako pozitívum.

Nijaký z týchto nedostatkov nemožno hodnotiť absolútne negatívne – majú totiž aj svoje výhody. Dotýkajú sa najčastejšie časového hľadiska – aj za cenu skrátenej výpovede podávajú rýchlu ucelenú informáciu. Rozdiel medzi klasickým a virtuálnym dialógom možno postrehnúť aj v používaní skratiek, akronymov a ideogramov – tie možno veľmi často pozorovať aj v komunikácii realizovanej prostredníctvom mobilných telefónov (v textoch SMS správ). Ich funkcia vyjadruje v prvom rade ekonomizáciu: jazykovú a často aj finančnú. Používateľom sa zdá príliš zdĺhavé úplne napísať známe dlhšie výrazy alebo frázy, chcú ušetriť čas a svoju odpoveď odoslať čo najrýchlejšie. V *akronymoch* sa začiatkové písmená slov

transformujú do písmen jedného slova, väčšina z nich je prevzatá z angličtiny, napr.: WB (z angl. Welcome Back „vitaj späť“), BTW (z angl. By The Way „mimochodom“) PLS (z angl. Please „prosím“) atď. V slovenskom internete sa objavujú *skratky*, ako napr. *som s5* (som späť), *4you* (z angl. *for you* „pre teba“) atď. *Ideogramy* alebo *emotikony* sú značky, ktorými môže komunikujúci vyjadriť svoje emócie, emfázu. Najčastejšie sa skladajú zo znakov: dvojbodka s významom očí, pomlčka alebo malé *o* s významom nosa (tento znak sa často vynecháva) a zátvorky s významom úst. Najpoužívanejšími ideogramami sa tak stali: úsmev :o) :-), smútok :-(, plač ;o(a mnoho ďalších. Uvedené skratky a značky sa stávajú súčasťou slovnej zásoby, najmä v písomnom styku. Možno ich vidieť už aj na oficiálnych miestach: v tlači, predovšetkým v reklame.

Zdeformované slová a slovné spojenia v súčasnosti často počuť a vidieť v individuálnej slovnej zásobe, vo verbálnej komunikácii vekovo rovnakých skupín mládeže. O jednu z prvých analýz komunikácie ovplyvnenej internetom sa pokúsili *J. Horecký, S. Mislavičová* a *E. Demčišáková* v časopise *Kultúra slova*¹⁵⁸. Rozbor daktorých internetových textov ukázal, že sú pod silným tlakom angličtiny, čo sa prejavilo nielen v zbytočnom preberaní slov¹⁵⁹ (napr. anglické slová *frame* a *capture* by sme ľahko nahradili slovenskými ekvivalentmi *rámec* /aj *obrázok*/ a *nahrávanie*), ale aj v syntaxi a štylistike. *J. Horecký* naznačil, že častým striedaním anglických a slovenských podôb termínov vzniká istý druh diglosie.¹⁶⁰ Analýzou internetovej komunikácie sa zaoberajú viaceré štúdie a odborné články.¹⁶¹ analýzy alebo názory na jazyk internetových používateľov možno nájsť na stránkach slovenského internetu. Rozsiahlejšie odborné štúdie a závery na tému, ako pôsobí internetová a mobilná komunikácia na jazykovú kultúru spoločnosti, bude treba formulovať až po podrobnejšom výskume, a to najmä s odstupom niekoľkých rokov či desaťročí.

6.3.2. Jazyk rozhlasu, televízie a tlače

Obraz jazykovej kultúry v rozhlase, v televízii a v tlači sa od uplynutého decénia prakticky nezmenil. Bežný poslucháč postrehne, že úroveň jazykovej kultúry v súkromných rozhlasových a televíznych staniciach, najmä lokálnych, je na nižšom stupni než v štátnom rozhlase či televízii, prípadne v celoplošne vysielajúcich staniciach, čo možno spozorovať najmä

¹⁵⁸ O anglicizmoch v slovenčine porov. napríklad: LAGEROVÁ, V.: The Dynamics of Penetration of Anglicisms into Slovak and German. In: *Lingvistika: Istorija, predizvikatelstva, perspektivi*. Blagoevgrad, 2013. ISBN 978-954-680-908-7, s. 44 – 51.

¹⁵⁹ HORECKÝ, J.: Jazykový prejav vo výpočtovej technike. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 34, č. 3, s. 129 – 132.

¹⁶⁰ HORECKÝ, J.: Jazykový prejav vo výpočtovej technike. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 34, č. 3, s. 129 – 132.

¹⁶¹ UHLÍKOVÁ, K.: Čet – chaos alebo osobitný štýl. In: *Kultúra slova*, 2004, roč. 37, č. 4, s. 143 – 150; SEDLÁČKOVÁ, Z.: Lingvokultúrne východiská k interpretácii súčasného slangu slovenskej mládeže. In: *Slovenská reč*, 2012, roč. 77, č. 1 – 2, s. 12 – 30;

vo výslovnostnej a v lexikálnej rovine ústnych jazykových prejavov moderátorov, hlásateľov, komentátorov a iných pracovníkov, ktorých pracovným nástrojom je hovorené slovo. Dokazuje to aj skutočnosť, že vtedajší Slovenský rozhlas usporiadal v spolupráci s JÚLEŠ SAV konferenciu o stave jazykovej kultúry v Slovenskom rozhlase, ktorá sa konala 21. júna 2000, kde sa konštatovalo, že: „Slovenský rozhlas je profesionálnym používateľom jazyka, ktorý pritom ovplyvňuje jazykové vedomie poslucháčov“¹⁶². Referát S. Mislovičovej upozornil, že v prejavoch rozhlasových pracovníkov ustavične možno pozorovať chyby vo výbere lexikálnych jednotiek, v tvarosloví, ale aj v štylizácii jazykových prejavov. Osobitne spomenula zvukovú rovinu, kde zistila najväčšie nedostatky, najmä v nedodržiavaní výslovnosti mäkkého *l*, v nedodržiavaní kvantity, v nesprávnej výslovnosti dvojhlásky *ó* a obojperného *ů* či v nedbanlivej artikulácii a nedodržiavaní znelostnej asimilácie. (Jazykovou stránkou rozhlasového a televízneho vysielania sa podrobnejšie zaoberal M. Považaj¹⁶³.) Prozodickým vlastnostiam sa venoval vo svojom referáte J. Findra. Postupne sa začala naznačovať istá dvojpólovosť postojov k načrtnutej jazykovej kritike, keď sa v diskusii ukázalo, že textová problematika (v prozodickej rovine) je závažnejšia než opakovaná kritika istých jednotlivostí, čo potvrdili aj pracovníci rozhlasu. V priebehu konferencie sa neformovali nijaké konkrétne závery, ale konštatovalo sa, že jazyková úroveň vysielania Slovenského rozhlasu je vcelku na dobrej úrovni, ale, samozrejme, treba pokračovať vo vnútornom „vzdelávaní“ rozhlasových pracovníkov.¹⁶⁴

V prvom desaťročí 21. storočia jazyková kritika upriamovala pozornosť najmä na intonačnú stránku jazykových prejavov. Diskusiu o intonácii v médiách vyvolal článok v časopise Slovenská reč od Á. Kráľa¹⁶⁵, v ktorom autor upozorňuje na fakt, že z rozhlasu a televízie počuť čoraz častejšie „zvláštny“ typ oznamovacej intonácie (intonačný stereotyp). V intonácii posledného taktu vety, príp. súvetia sa koncový tlak neoslabuje, ale zosilňuje (Á. Kráľ hovorí o „priklincovaní“, „dotláčaní“ posledného slova (taktu) vo vete), pričom pre citlivého poslucháča tak vzniká mimoriadne rušivý účinok. „Rozbíjanie prirodzenej melodiky je módnou záležitosťou, stáva sa akýmsi „estetickým ideálom“, ktorý začiatkom 90. rokov začali šíriť súkromné médiá. Postupne preniká aj do vysielania Slovenského rozhlasu.“¹⁶⁶ Moderátori sa v živom vysielaní správajú celkom ako v súkromných rozhovoroch, neuvedomujúc si, že ide o verejný prejav. To sa potom prejavuje nielen v melodike ich prejavov, ale i v lexike

¹⁶² HORECKÝ, J.: Slovenčina v slovenskom rozhlase. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 34, č. 3, s. 167 – 169.

¹⁶³ POVAŽAJ, M.: O jazykovej kultúre v elektronických médiách. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 33, č. 2, s. 81 – 85.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ KRÁĽ, Á.: Intonácia oznamovacej vety. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, s. 257 – 277.

¹⁶⁶ ČERTÍKOVÁ, H.: Vetrná intonácia v Slovenskom rozhlase. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 74 – 77.

a štylistike.¹⁶⁷ Á. Kráľ však nezostáva iba pri konštatovaní nedostatkov, ale hľadá aj príčiny tohto nelichotivého stavu. V časopisoch *Kultúra slova*¹⁶⁸ (2001), ale aj neskôr v *Slovenských pohľadoch*¹⁶⁹ (2003) a v zborníkoch *Otázky jazykovej kultúry*¹⁷⁰ (2004) a *Jazyk a štýl súčasnej publicistiky*¹⁷¹ (2006) nachádza príčinu deformovanej intonácie: „Tento zlozvyk vznikol bezduchým preberaním toho, čo si daktorí rozhlasoví a televízni pracovníci všimli v neslovenských prejavoch cudzích rozhlasových a televíznych staníc. Cudziu intonáciu interpretovali ako univerzálny rozhlasový a televízny interpretačný a prednesový (moderný) štýl. Prenášajú ju do slovenčiny.“¹⁷² S. Ondrejovič hľadá na rozdiel od Á. Kráľa príčinu zlej intonácie v tom, že „nejde o preberanie jazykových návykov zahraničných moderátorov, ale skôr o neprofesionálnu a netalentovanú intonačnú schematizáciu (typicky slovenskú) bez osobitnej jazykovej zdatnosti.“¹⁷³

Neuspokojivý stav v zvukovej rovine prejavov v televíznych staniciach konštatoval na začiatku druhého desaťročia tohto storočia Ján Findra.¹⁷⁴ Z hľadiska celkového akustického dojmu sa jazykovo-intonačná realizácia spravodajských textov pociťuje ako agresívne expresívna; v médiách sa tak ustáľuje artikulačno-intonačný stereotyp – to súvisí najmä s melódiou a prízvukom, keď hlásatelia s výraznejším akcentom „pritláčajú“ prízvučné slabiky a prípadne celú vetu vyslovia s vyššou intenzitou hlasu. V dôsledku toho sa veta výrazne expresivizuje. V ostatnom čase sa pracovníci televízie snažia „oživiť“ spravodajstvo aj pomocou kinetiky – začala s tým televízia JOJ, postupne si uvedený model osvojujú aj ostatné televízie. Zámerom je pravdepodobne vniesť do spravodajstva prvky familiárnej kontaktovosti a priblížiť sa trendom zahraničných televíznych staníc, avšak vo vysielaní slovenských staníc ide zväčša o opakované prázdne gestá, iba výnimočne súvisiace s predkladanou správou a často slúžia

¹⁶⁷ Porov.: KRÁĽ, Á.: Intonácia oznamovacej vety. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, s. 257 – 277; ONDREJOVIČ, S.: Intonácia slovenskej vety a médiá. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 77 – 81; ČERTÍKOVÁ, H.: Vetná intonácia v Slovenskom rozhlase. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 74 – 77; KRÁĽ, Á.: Deformácia intonácie slovenskej vety. In: *Slovenské pohľady*, 2003, roč. IV + 119, č. 4, s. 79 – 84.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ KRÁĽ, Á.: Deformácia intonácie slovenskej vety. In: *Slovenské pohľady*, 2003, roč. IV + 119, č. 4, s. 79 – 84.

¹⁷⁰ KRÁĽ, Á.: Stav jazykovej kultúry slovenčiny. In: *Otázky jazykovej kultúry*. Red. Á. Kráľ, J. Vaňko. Nitra: FF UKF, 2004, s. 15 – 45.

¹⁷¹ KRÁĽ, Á.: Z problematiky suprasegmentálnych javov. In: *VANĀKO, Juraj – KRÁĽ, Ābel – KRALČĀK, Āubomír: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky*. Nitra: FF UKF, 2006. ISBN: 80-8050-957-3, s. 94 – 112.

¹⁷² KRÁĽ, Á.: Deformácia intonácie slovenskej vety. In: *Slovenské pohľady*, 2003, roč. IV + 119, č. 4, s. 79 – 84; KRÁĽ, Á.: Intonácia oznamovacej vety. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, s. 257 – 277.

¹⁷³ Porov.: ONDREJOVIČ, S.: Intonácia slovenskej vety a médiá. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 77 – 81.

¹⁷⁴ Porov.: FINDRA, J.: Zvuková realizácia textu v elektronických médiách. In: *Kultúra slova*, 2012, roč. 46, č. 4, s. 193 – 199.

len na odovzdanie pomyselného informačného kolíka, ktorý signalizuje kolegovi hlásateľovi, aby predniesol ďalšiu správu.¹⁷⁵ Podobný stav avizoval už Á. Kráľ pred desiatimi rokmi.¹⁷⁶

V novembri r. 2007 sa v Nitre konala konferencia *Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva*, na ktorej vystúpili žurnalisti, ale aj jazykovedci so svojimi príspevkami o jazykovej kultúre v médiách, napr. I. Jenča¹⁷⁷, J. Hladký¹⁷⁸ a Ľ. Rendár¹⁷⁹.

Neuspokojivý stav s jazykovou kultúrou médií sa premietol aj do Výzvy na ochranu národného jazyka, uverejnenej v Literárnom (dvoj)týždenníku (2006, s. 1 a 8), pod ktorú sa podpísali viaceré osobnosti lingvistiky (Á. Kráľ, J. Doruľa, J. Kačala), literatúry a kultúry (L. Ťažký, M. Rúfus, Š. Moravčík a ďalší). Vo výzve prezentujú stanovisko, v ktorom v deviatich častiach upozorňujú napríklad na kritický stav jazyka, rušenie stability spisovného jazyka, preferovanie anglického jazyka a pod. Zároveň vyzývajú na ochranu hodnoty národného jazyka. Na túto výzvu zareagoval napr. S. Ondrejovič, pričom tvrdí, že dojem rušenia stability spisovného jazyka vzniká vtedy, ak sa na jazyk pozeráme z úzkeho priezoru (na)diktovanej systémovosti.¹⁸⁰ Na adresu anglicizmov a amerikanizmov v slovenčine poznamenal: „Určite by sme všetci privítali, keby sa stlmil istý provincializmus a snobizmus, keď sa napr. v Bratislave stavajú komplexy s názvami Three Towers, River Park, či premeňujú budovy na Crown Plaza. Pôsobí to mimoriadne cudzo a odcudzene.“¹⁸¹

V Jazykovedných časopisoch *Kultúra slova*, *Slovenská reč*, ale aj v dennej tlači a v iných periodikách vychádzajú aj kritické články na adresu tlače, hoci od roku 2000 pomerne sporadicky¹⁸², čo istotne neznamená, že úroveň týchto textov je uspokojujúca. Lepšiu jazykovú úroveň tlače majú daktoré celoslovenské denníky. Oproti tomu najhoršia úroveň je v daktorých regionálnych periodikách a v bulvárnych časopisoch, ktorých texty pravdepodob-

¹⁷⁵ C. d. s. 197 a 198.

¹⁷⁶ KRÁĽ, Á.: Intonácia oznamovacej vety. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, s. 257 – 277.

¹⁷⁷ JENČA, I.: Jazyk spravodajstva a vysielenie Slovenského rozhlasu. In: *Vývojové tendencie printového a rozhlasového spravodajstva. Zborník príspevkov z odborného seminára Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva konaného dňa 27. 11. 2007*. Ed. G. Magalová. Nitra : UKF, 2008, s. 9 – 16.

¹⁷⁸ HLADKÝ, J.: Aktuálne otázky jazykovej kultúry v rozhlasovom spravodajstve. In: *Vývojové tendencie printového a rozhlasového spravodajstva. Zborník príspevkov z odborného seminára Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva konaného dňa 27. 11. 2007*. Ed. G. Magalová. Nitra : UKF, 2008, s. 26 – 35.

¹⁷⁹ RENDÁR, Ľ.: Sonda do výslovnosti hlásateľov Slovenského rozhlasu (znelostná asimilácia). In: *Vývojové tendencie printového a rozhlasového spravodajstva. Zborník príspevkov z odborného seminára Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva konaného dňa 27. 11. 2007*. Ed. G. Magalová. Nitra : UKF, 2008, s. 81 – 91.

¹⁸⁰ ONDREJOVIČ, S.: K niektorým výzvam a petíciám na ochranu slovenského jazyka. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 61, 2010, č. 1, s. 8.

¹⁸¹ *Ibid.*, s. 9.

¹⁸² ONDREJOVIČ, S.: Keď sa zaobídeme bez jazykovedcov. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 1, s. 39 – 44; RENDÁR, Ľ.: O jazyku Žilinských novín. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 6, s. 356 – 359.

ne vôbec neprechádzajú úpravou jazykových korektorov. Kriticky sa na adresu jazykovej kultúry vyjadrilo aj Ministerstvo kultúry SR v Správe o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky z apríla r. 2014.¹⁸³

6.4. Jazyková výchova

V oblasti jazykovej výchovy sa od začiatku tohto storočia pravdepodobne najvýraznejšie prejavuje Jazyková poradňa Slovenského rozhlasu (SRo), v súčasnosti sa vysiela v Rádiu Slovensko ako Slovenčina na slovíčko, pričom príspevky z tejto relácie sú dostupné aj na internete¹⁸⁴. Vysiela sa v pondelok až streda o 6.40 hod. a redaktorkou relácie je S. Mislovičová. V Rádiu Litera Slovenského rozhlasu 8 sa vysiela 20-minútový magazín o jazyku a jeho pravidlách s I. Hrubaničovou, S. Mislovičovou. „RTVS na odporúčania ministerstva reagoval s tým, že chce zlepšiť úroveň slovenčiny. Pre divákov od jesene r. 2014 prinesie raz do týždňa nový vzdelávací cyklus *Nebojme sa slovenčiny*. Pozostávať bude zo šestnástich samostatných častí, ktoré predstavia slovenský jazyk v praktickom živote. Podľa hovorkyne verejnoprávneho média D. Šulkovej venujú zvýšenú pozornosť pri prijímaní nových redaktorov a ich schopnosti pracovať s rodnou rečou na nadštandardnej úrovni.“¹⁸⁵

Profesionálnou poradňou v oblasti slovenčiny zostala podobne ako v minulosti Jazyková poradňa JÚĽŠ SAV, v ostatných rokoch sa však spôsob poskytovania rád jazykovednej poradne zmenil – s nástupom elektronickej pošty pracovníci jazykovej poradne odpovedajú na vyše dvetisíc e-mailových otázok. Od r. 2013 slúži v spolupráci s portálom sme.sk webová jazyková poradňa <http://jazykovaporadna.sme.sk/>, funguje ako databáza už vypracovaných odpovedí na otázky, ale môžu sa spýtať aj na dosiaľ nevyriešený jazykový problém. Tento projekt je zároveň prínosom k zvyšovaniu jazykovej kultúry¹⁸⁶ Jazyková poradňa (s názvom Jazykové okienko) fungovala v spolupráci s JÚĽŠ SAV od r. 2000 do začiatku roka 2013 aj na teletexte Slovenskej televízie (STV) s týždennou periodicitou príspevkov, kde sa televízni

¹⁸³ MK SR: Kritizuje úroveň používania slovenčiny na úradoch i médiách. Zdroj: <http://www.sita.sk/en/2014/04/14/mk-sr-kritizuje-uroven-pouzivania-slovenliny-na-uradach-i-mediach/> (2014-04-14)

¹⁸⁴ <http://slovensko.rtv.slovensko.sk/clanky/relacie/slovencina-na-slovicko?currentPage=1> (2014-07-01).

¹⁸⁵ Ministerstvo kultúry kritizuje úroveň slovenčiny. Nedostatočnú ju majú úrady, súdy, aj médiá. Zdroj: <http://aktualne.atlas.sk/ministerstvo-kultury-kritizuje-uroven-slovenliny-nedostatocnu-ju-maju-urady-sudy-aj-media/slovensko/politika/> (2014-05-20)

¹⁸⁶ Porov.: MISLOVIČOVÁ, S.: Moderná jazyková poradňa. In: *Kultúra slova*, 2013, roč. 47, č. 3, s. 129 – 132.

diváci mohli dočítať o aktuálnych otázkach jazykovej kultúry, napr. o výslovnosti¹⁸⁷, slovo-
tvorbe¹⁸⁸, tvarosloví¹⁸⁹ atď.

Jazyková výchova sa uplatňuje aj na internete – jazykovými problémami sa zaoberajú
aj webové stránky a blogy učiteľov, študentov, ale aj bežných ľudí, zaoberajúcich sa sloven-
činou. Spomeňme aspoň niekoľko internetových portálov: [Ministerstva kultúry SR](#)¹⁹⁰,
<http://www.milujemeslovincinu.sk>, skupina [Pravidelné jazykové okienko](#) na facebooku, [in-
teraktívne jazykové okienko](#), [jazykové okienko Literárnej a prázdninovej spoločnosti Tricio](#),
[jazykové okienko spoločnosti Lexman](#) atď.

Jazykovovými pôsobeniami sa v súčasnosti prejavuje aj v odbornej či populárnej
tlačí. Z odborných časopisov sa jazykovej výchove čitateľov venuje *Slovenská reč* vo svojej
rubrike *Rozličnosti*. Rovnakú funkciu má rubrika *Spytovali ste sa* v populárno-vedeckom ča-
sopise *Kultúra slova*.

Jazykové rubriky uverejňujú aj niektoré noviny a časopisy, napr. Fórum, Normalizá-
cia, Poistné rozhl'ady, Quark, dvojtýždenník [Železiarní Podbrezová](#) atď., od r. 2010 populari-
zuje slovenčinu v piatkových vydaniach denníka *Sme* [I. Hrubaničová](#).

Napokon najdôležitejšiu úlohu v jazykovej výchove majú všetky stupne škôl, no naj-
mä základné školy a predškolské zariadenia.

6.5. Publikácie o jazykovej kultúre

Ustavičný vývoj počítačovej techniky za posledné roky pozitívne prispieva
k zrýchleniu práce so slovníkmi, čo môže na jednej strane viesť k zlepšeniu úrovne najmä
písaných jazykových prejavov a k zrýchleniu práce so slovníkmi, na druhej strane
k pohodlnosti siahnuť napr. za knižnými vydaniami kodifikačných príručiek. V súčasnosti sa
čoraz viac používajú nielen kodifikačné príručky v elektronickej podobe – prístupné na inter-
netových stránkach JÚLŠ SAV (<http://slovník.juls.savba.sk/>), vyhľadávať možno aj
v nekodifikačných príručkách a slovníkoch (prvé dva zväzky Slovníka súčasného slovenského
jazyka, Synonymický slovník, Slovník slovenského jazyka, Historický slovník slovenského

¹⁸⁷ HORECKÝ, J.: Výslovnosť názvu mesta Haag. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 5, s. 314 – 315 atď.

¹⁸⁸ KLINCKOVÁ, J.: Dopad ekonomického balíčka? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 2, s. 127; POVAŽAJ, M.: Čo so spojením vadný výrobok? In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 5, s. 316; POVAŽAJ, M.: Imidžista. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 6, s. 371 a pod.

¹⁸⁹ POVAŽAJ, M.: Koróziivzdorný či koróziivzdorný? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 4, s. 248 – 249; KALMÁNOVÁ, K.: Pod Čebraťou či pod Čebraťom? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 2, s. 118 – 119; HORECKÝ, J.: Skloňovanie osobného mena Mária (Maria, María) v mužských menách. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 6, s. 367; MAJTÁN, M.: V Sotine či v Sotinej? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 3, s. 177 – 178 atď.

¹⁹⁰ <http://old.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/jazykov-okienko> (2013-09-04).

jazyka atď.). Pre vývin jazyka je nesmierne dôležité aj budovanie elektronickej databázy, v ktorom sú obsiahnuté už stovky miliónov výrazov rôznych štýlov a žánrov. „Bežným používateľom jazyka môže korpus poslúžiť ako zdroj praktického poznania systému jazyka a overenia či doplnenia jednotlivých poznatkov o reálnom fungovaní jazykových prostriedkov v praxi. Nenahrádza však kodifikačné ani gramatické príručky.“

Bratislavská FF UK vydala v roku 2001 sociolingvisticky ladenú príručku *Spisovná slovenčina a jej používatelia*, ktorá je adresovaná najmä študentom a pedagógom, „ktorí majú záujem o nepredpojatú výmenu názorov na otázky kultúry spisovnej slovenčiny“¹⁹¹. Jej autorom je J. Dolník, popredný slovenský lingvista a pedagóg. Nachádzajú sa v nej odvážne formulácie nielen jazykovej kultúry, ale napr. aj kodifikácie jazyka (tieto názory vyjadrujú tendencie „uvoľniť“ kodifikáciu spisovnej slovenčiny).

Novo spracované Pravidlá slovenskej výslovnosti s podtitulom Systematika a ortoepický slovník vyšli v r. 2005, druhé vydanie v r. 2009¹⁹².

J. Sabol, M. Sokolová, I. Bónová vydali v r. 2006 na Prešovskej univerzite vysokoškolskú učebnicu *Kultúra hovoreného prejavu*,¹⁹³ zameranú na formovanie a zdokonaľovanie zvukovej roviny reči prostredníctvom rozličných cvičení a úloh, ktorým predchádza teoretický exkurz z oblasti jazyka a jazykovej kultúry a komunikácie.

Publikácia *Poučenia a zaujímavosti o slovenčine zo staršej i novšej slovnej zásoby*¹⁹⁴ od K. Habovšiakovej sú stručné abecedne zoradené poučenia o vybraných jazykových javoch, ktoré sa často používajú chybné. Autorka uvádzané problémové javy vysvetľuje a náležite komentuje, ale aj vysvetľuje kultúrno-historické pozadie vybraných frazeologizmov. Sama autorka píše, že príručka je určená všetkým, ktorí majú záujem aj povinnosť čo najlepšie ovládať spisovný jazyk.

I. Hrubaničová vydala dve popularizačné publikácie,¹⁹⁵ ktoré obsahujú výber článkov, uverejňovaných s týždennou periodicitou v denníku SME v rubrike *Slovenčina* v r. 2007 – 2013. Autorkin inovatívny prístup spočíva v glosátorskom a esejistickom podaní tematiky jazyka a jazykovej kultúry, ktoré zaraďuje do rámca celospoločenských javov, pričom sa vyhýba prísnemu mentorovaniu, naopak dáva priestor zamysleniu, polemike v spojení s ľahkým

¹⁹¹ DOLNÍK, J.: *Spisovná slovenčina a jej používatelia*. Bratislava: Stimul 2000, s. 3 – 5.

¹⁹² KRÁL, Ā: *Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník*. 2. vydanie. Martin: Matica slovenská, 2009. 423 s.

¹⁹³ SABOL, Ján – SOKOLOVÁ, Miloslava – BÓNOVÁ, Iveta: *Kultúra hovoreného prejavu*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta 2006. 255 s.

¹⁹⁴ HABOVŠIAKOVÁ, K.: *Poučenia a zaujímavosti o slovenčine zo staršej i novšej slovnej zásoby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2009. 170 s.

¹⁹⁵ HRUBANIČOVÁ, I.: *The Slovak Matrix alebo slová v maskáčoch*. Bratislava: Q111, 2009. 144 s.; HRUBANIČOVÁ, I.: *Ako zjesť žabu – od slova do slova*. Bratislava: Kalligram, 2013. 140 s.

humorom, no zároveň jej texty odzrkadľujú autorkine bohaté profesionálne skúsenosti ako jazykovedkyne.

V roku 2011 vyšla na FF UCM v Trnave príručka *Jazyková kultúra v akademicknej komunikácii* od autoriek Z. Kumorová, J. Píšová, D. Palečsková¹⁹⁶, pričom ako samy autorky píšú, skriptum je určené „na zvyšovanie kultúrnosti a odbornosti študentov vo vyjadrovaní, ale aj pre potreby študentov naučiť sa ľahšie orientovať v jazykovom systéme slovenského jazyka“ (ibid.).

V roku 2013 vyšla na PdF TU v Trnave elektronická učebnica *Kultúra učiteľovej reči* od E. Rendára¹⁹⁷, je primárne určená pre študentov slovenského jazyka v odbore predškolskej a elementárnej pedagogiky a okrem základov teórie jazyka a jazykovej kultúry ponúka aj interaktívne cvičenia na zvýšenie úrovne jazykovej kultúry budúcich učiteľov.

Otázky:

1. Na problémy v ktorej rovine jazyka poukazovala jazyková kritika začiatkom tohto milénia?
2. Ako sa zmenila práca jazykovej poradne JÚLŠ v ostatných rokoch?
3. Ako sa prejavuje jazyková výchova v novom miléniu?
4. Ktoré publikácie na prácu s jazykovou kultúrou sú aktuálne k dispozícii?

¹⁹⁶ KUMOROVÁ, Zdenka – PÍŠOVÁ, Janka – PALEČSKOVÁ, Dana: *Jazyková kultúra v akademicknej komunikácii*. Trnava : FF UCM, 2011. 170 s.

¹⁹⁷ RENDÁR, E.: *Kultúra učiteľovej reči*. [online]. Trnava: PdF TU, 2013. 62 s.

7. PERSPEKTÍVY

7.1. Potreba zjednotenia

Spory jazykovedcov o stave jazykovej kultúry nemajú priaznivý ani nepriaznivý vplyv na skutočný stav jazykovej kultúry. Treba poznamenať, že spory v akejkoľvek oblasti sú často podnetné, avšak niekedy aj veľmi vyhrotené, ba dokonca prerastajúce do osobnej nevraživosti. Podobné nezhody v názoroch slovenských jazykovedcov na slovenčinu a jazykovú kultúru v súčasnosti sa opisujú ako vyhranený systémovolingvistický alebo normativistický prístup, opisovaný aj ako konzervativizmus, s rezervou ho možno prirovnať k purizmu, a na druhej strane liberálny alebo sociolingvistický prístup, príznačný pre uvoľnený prístup k používaniu jazyka v komunikácii a uvoľnené postoje k jazykovej norme a kodifikácii v jazyku.

Lingvisti preferujúci systémový prístup k jazyku sa opierajú o samotný systém jazyka a jeho používanie v praxi, v kodifikovanej podobe na celoštátnej úrovni najmä v médiách. Problémom je dokonalé uplatnenie kodifikácie v praxi, čo je, zdá sa, nereálne. Najvhodnejším príkladom je kodifikovaná výslovnosť hlásky *ä* v tzv. vyššom štýle výslovnosti. Dôležitá tu je aj otázka, aké prejavy sa zaraďujú do vyššieho štýlu výslovnosti – to je v súčasnosti polemické; v praxi sú to azda len prejavy na rečníckych súťažiach. Osobitnou kapitolou je aj výslovnosť spoluhlásky *ʹ* – kodifikovaná je výslovnosť vo vyššom aj neutrálnom štýle výslovnosti vo všetkých pozíciách, a teda vo verejných prejavoch aj v daktorých bežných prejavoch neverejného charakteru (v médiách, prejavy študentov a žiakov počas vyučovania aj mimo vyučovania v budovách škôl a univerzít atď.). A tu narážame na uplatniteľnosť kodifikácie v praxi – napr. množstvo študentov v súčasnosti nedokáže vysloviť hlásky *ä* alebo *ʹ* (najmä v pozícii *ʹ + i, í, e* a *i-ové dvojhlásky*). Uvedené problémy s uplatniteľnosťou kodifikácie v praxi sú najvýraznejšie vo výslovnosti, ale objavujú sa aj v iných jazykových rovinách (napr. v slovnej zásobe a slovtvorbe preberanie slov z iných jazykov, v morfológii dvojtvary typu hráči *Slovana/Slovanu, piatka/piatku* v syntaxi napríklad problematika tzv. predložkových väzieb a pod.). Naskytá sa teda otázka, či by tvorcovia kodifikačných príručiek nemali „zmierniť“ a v nových vydaniach kodifikačných prác zakotviť miernejšie pravidlá nášho jazyka. V mnohých prípadoch by to bolo v rozpore s jazykovým systémom a ako hovoria systémoví lingvisti, mohla by nasledovať väčšia rozkolísanosť jazykového systému. Hranice jazykovej normy by sa posunuli a viac prekrývali s bežným úzom.

Liberálny prístup k jazyku a jazykovej kultúre sa často spája so slovenskými lingvistami, odborníkmi v sociolingvistike. Ich prioritou je priblížiť jazyk jeho používateľom, „aby

tak jazyk pružne reagoval na neustále sa meniacu mimojazykovú skutočnosť.¹⁹⁸ Aby spisovný jazyk dobre slúžil svojmu účelu, musí spĺňať požiadavku *pružnej stability*¹⁹⁹, tá sa chápe ako prirodzená rozvinutosť (vypelosť) súčasnej spisovnej slovenčiny. Jej rozvinutosť, stabilita a súčasne pružnosť používateľa prežívajú ako možnosť naplno využívať jej reálne a potenciálne prostriedky v súlade so súčasnou dynamikou komunikačných podmienok, potrieb a záujmov. Z iného pohľadu toto chápanie možno vysvetliť na základe stratifikácie J. Horeckého spisovnosť – štandard – subštandard, aby sa tie prvky, ktoré sú už udomácnené v slovenčine, pokladali za štandardné, dokonca v daktorých prípadoch za spisovné. Mohol by tak vzniknúť problém v kodifikácii jazyka, kam by prenikali aj terajšie nespisovné prvky, čím by sa jazykový systém slovenčiny oslabil (ako hovoria systémoví lingvisti): ak by sa pripustili daktoré morfológické alebo výslovnostné dvojtvary a pod. Avšak, napr. ako píše M. Ološtiak²⁰⁰, napr. expanzia angličtiny v ostatných rokoch a jej prienik do slovenčiny netreba chápať negatívne. Kontakty cudzích jazykov so slovenčinou majú svoju históriu a dodnes slovenčina funguje s týmito cudzími prvkami, napr. z češtiny, nemčiny, rumunčiny atď. Preto vhodné skĺbenie (či „zmierenie“?) preskripčného a deskriptívno-explanačného prístupu pri riešení otázok spojených s cudzími prvkami by perspektívne mohlo mať aj širší dosah na slovenskú kodifikačnú prax ako takú.²⁰¹

7.2. Stredná cesta

Uvedené dva slovenské jazykovedné prúdy nesú známky extrémov: jeden prúd drží slovenčinu v okovách a reťaziach, druhý prúd dáva slovenčine voľnosť takmer bez pravidiel. Treba povedať, že každý moderný jazyk prežije ešte niekoľko storočí aj bez jazykovedcov, ale zároveň treba povedať, že každý národ v rámci zachovania svojich kultúrnych hodnôt, medzi ktoré patrí jazyk a jeho kultúra, potrebuje aj určitých správcov jazyka, ktorými sú práve jazykovedci, starajúci sa o jazykový systém na najvyššej profesionálnej úrovni, o reprezentáciu jazyka v kodifikovanej forme – či už v ústnej alebo písanej podobe – zakotvenú v kodifikačných príručkách – tie však podliehajú nielen mravčej práci zostavovateľov prí-

¹⁹⁸ Porov. OLOŠTIÁK, M.: Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k anglickým antroponymám v slovenčine. In: *Slovenská reč*, roč. 68, 2003, č. 6, s. 65 – 79.

¹⁹⁹ Termín pružná stabilita pochádza ešte z čias Pražského lingvistického krúžku. V sociolingvistickom chápaní sa chápe miernejšie. Porov. BOSÁK, J.: Inovácie v slovanských jazykoch a problematika ich štandardizácie. In: *Slovenská reč*, roč. 66, 2001, č. 5, s. 286. O termíne pružná stabilita porov. DOLNÍK, J.: Spisovná slovenčina a jej používatelia. Bratislava: Stimul, 2000, s. 21; DOLNÍK, J.: Koncepčný rámec jazykového poradenstva. In: *Slovenská reč*, roč. 74, 2009, č. 3, s. 133.

²⁰⁰ OLOŠTIÁK, M.: Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k anglickým antroponymám v slovenčine. In: *Slovenská reč*, roč. 68, 2003, č. 6, s. 77.

²⁰¹ *Ibid.*

ručiek, ale aj ekonomickej situácii štátu (veľké zmeny v jazyku, napr. písanie *i/i* namiesto *y/y* a pod., by si vyžadovali nemalé finančné prostriedky na prepísanie všetkých základných dokumentov). V každom prípade je tu potreba profesionálnej kultivovanej diskusie, nielen lingvistov, na základe nej vzniknú nové príručky určujúce stav jazyka.

7.3. Globalizácia aj v jazyku?

Slovo *globalizácia* sa za ostatné desaťročie dostalo do bežného slovníka moderného sveta. Prepojenie sveta a zjednotenie azda vo všetkých oblastiach nepopierateľne zasiahlo aj Slovensko. Globalizácia v sebe skrýva veľké možnosti, ale aj veľké riziká. Problémy ako používanie jadrových zbraní, terorizmus, vyčerpanie surovinových a potravinových zdrojov, hlad, nevyliciteľné choroby atď., vrátane ich riešenia, sa stali spoločnými, celosvetovými. O negatívach globalizácie diskutujú mnohí odborníci. Výraznými negatívami môže byť oslabenie ekonomiky menších krajín, zvýšenie nezamestnanosti a nestabilita v krajinách s odlišnou kultúrou a náboženstvom. Globalizácia predstavuje výhody aj riziká aj pre Slovensko. Pokiaľ ide o jazyk, určité negatívum tkvie v narušení jazykovej identity počtom malých národov. Dotýka sa to aj slovenčiny a jej jazykovej kultúry. Už aj v súčasnosti sa objavujú obavy zo straty regionálnej a národnej identity, z odcudzenia sa vlastným tradíciám, z módného komerčného prijímania jazykových prostriedkov.²⁰² Európska únia sa usiluje podporovať a posilniť multilingvizmus: cieľom je, aby každý občan EÚ ovládal okrem materinského jazyka aj jeden svetový jazyk.²⁰³ V globalizácii je nebezpečná najmä unifikácia, potláčajúca jedinečné prejavy kultúry, tvorivosti, spoločenského života. Každý národ má právo na jedinečnosť, svojbytnosť, odlišnosť, ktorá nemôže byť prekážkou, ale je obohatením. Tak je to aj s jazykom – takmer v každom národe funguje jedinečný jazyk. Z tohto hľadiska je pre každý jazyk, najmä taký, ktorým sa dorozumieva národ s relatívne malým počtom obyvateľov, najnebezpečnejší prienik cudzojazyčných prvkov. Aj zmeny v slovenčine sa môžu stať čoraz prenikavejšie, čo sa odrazí v jazykovom systéme. Nepopierateľne najrozšírenejšou rečou popri slovenčine sa stáva angličtina, ktorej prvky sú akiste už v každodennom živote a v úze takmer každého Slováka mladej aj strednej generácie. Súdržnosť kultúry, a to aj jazy-

²⁰² Porov. napríklad: KRÁL, Ábel: Aký je dnešný vzťah k slovenčine? In: *Verejná správa, časopis vlády SR*, 2009, č. 9; KRÁL, Á.: Deformácia intonácie slovenskej vety. In: *Slovenské pohľady*, 2003, roč. IV + 119, č. 4, s. 79 – 84; Výzva na ochranu národného jazyka. In: *Literárny týždenník*, 2006, roč. 19, č. 9 – 10, s. 1 – 2.

²⁰³ Neplatí to pre krajiny, kde materinským jazykom je jeden zo svetových jazykov, najmä angličtina, ktorú možno pokladať za jazyk globalizácie.

kovej, by nemali rozbiť nijaké vplyvy zvonka, ak bude ona sama v sebe dostačujúco sebavedomá, pevná, životaschopná.²⁰⁴

²⁰⁴ Porov.: ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk je farebnejší ako dúha. In: *Literárny týždenník*, 2006, roč. 19, č. 15 – 16, s. 9 – 10 (rozhovor M. Čiernej so S. Ondrejovičom); BORŠČ, M.: Nová nádej, nové strašidlo. In: *Literárny týždenník*, 2003, roč. XVI, č. 17, 23. apríla 2003, s. 9; ŠTEVČEKOVÁ, D.: Ako ďalej so slovenčinou v EÚ. In: *Literárny týždenník*, 2003, roč. XVI, č. 15, 9. apríla 2003, s. 3; ŠVENKOVÁ, V.: Jablko globalizácie. In: *Literárny týždenník*, 2003, roč. XVI, č. 17, 23. apríla 2003, s. 3.

ZÁVER

V histórii slovenskej jazykovej kultúry sa v jej zveľaďovaní urobilo oveľa viac práce, ako sme mohli spomenúť v tejto práci. Rozhodujúcou zložkou práce v oblasti jazykovej kultúry a jazykovej výchovy bola práca Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, slovakistických pracovísk vysokých škôl a neskorších univerzít, jazykových odborov štátnych inštitúcií, napr. Matice slovenskej, Ministerstva kultúry SR atď., osobitne treba spomenúť prácu všetkých učiteľov slovenčiny a jazykových redaktorov a iných pracovníkov so slovenčinou.

Po ohliadnutí sa na vývin jazyka a najmä jazykovej kultúry za ostatných takmer 100 rokov musíme zhodnotiť, že situácia v jazykovej kultúre nebola ani nie vynikajúca, no nie je ani katastrofálna. Zdanie veľmi zlej situácie v jazykovej kultúre Slovákov azda vychodí z oveľa väčšej frekvencie hovorenej aj písanej reči masmédií a tlače (včítane reklamných pútačov, internetu a pod.), ako to bolo v minulosti. Od 90. rokov 20. stor. nastal na Slovensku rozmach masmédií, preto môžeme počuť a čítať oveľa viac než v minulosti, a tak logicky vnímame aj väčší počet nespisovných výrazov, ktoré sa často opakujú už spreď niekoľkých desaťročí. Masmédiá majú dnes najvýraznejší dosah na jazykovú kultúru spoločnosti, najmä tej mladšej generácie, a tie sa usilujú čo najviac sa prispôbiť obyvateľom, osloviť tým mladšiu generáciu – najmä preto, aby zvýšili sledovanosť vlastnej televíznej alebo rozhlasovej stanice pred konkurenciou. Taká istá situácia je v tlači – tzv. bulvárna tlač je na Slovensku jednou z najpredávanejších v súčasnosti; obsah takejto tlače sa náročky prispôbuje jazyku čitateľov, úzu. Očakávali by sme, že pracovníci masmédií budú svoj prejav ladiť do publicistickeho štýlu, no veľmi často ho realizujú v hovorovom štýle s množstvom prvkov patriacich do oblasti jazykového štandardu, ba až subštandardu. Nijakému pracovníkovi masmédií, ktorého hlas znie z éteru celoslovenských alebo lokálnych televíznych či rozhlasových staníc, žurnalistovi, nijakému učiteľovi slovenčiny, ale aj iných predmetov by nemala byť spisovná forma jazyka ľahostajná. Nijaký Slováč by sa nemal hanbiť za spisovnú slovenčinu, ba ani v takom prípade, keď z niekoho úst zaznie dnes už neštandardná hláska *ä* alebo mäkké *l*, ktoré počuť na Slovensku čoraz menej. Veľmi dôležitú úlohu, azda aj najdôležitejšiu, tu majú učelia slovenčiny, ktorí by mali žiakov všetkých typov škôl a študentov univerzít, a teda už od útleho detstva, vyzdvihovať úctu k slovenskej kultúre, kam patrí neodškriepiteľne aj náš materinský jazyk – slovenčina.

Zoznam literatúry

- Aktuálne úlohy z onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry*. Red. M. Majtán. Bratislava: JÚLŠ SAV, 1989. 424 s.
- BETÁKOVÁ, V.: Nad jazykovou stránkou časopisu Pionier. *Kultúra slova*, 1972, roč. 6, č. 2, s. 60 – 63.
- BIZUB, F.: Slovenčina v masovokomunikačných prostriedkoch. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 4, s. 254.
- BLANÁR, V. – JÓNA, E. – RUŽIČKA, J.: *Dejiny spisovnej slovenčiny II*. Bratislava: SPN, 1974. 260 s.
- BOSÁK, J.: Inovácie v slovanských jazykoch a problematika ich štandardizácie. In: *Slovenská reč*, roč. 66, 2001, č. 5, s. 286 – 291.
- BOSÁK, J.: Teória spisovnej slovenčiny a aktuálny slovenský kontext. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda, 1995, s. 22 – 30.
- BORŠČ, M.: Nová nádej, nové strašidlo. In: *Literárny týždenník*, 2003, roč. XVI, č. 17, 23. apríla 2003, s. 9.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Sympóziu o marxistickej jazykovede. In: *Slovenská reč*, 1978, roč. 43, č. 1, s. 51 – 56.
- BUZÁSSYOVÁ, K. – PISÁRČIKOVÁ, M.: Vedecká konferencia o teórii spisovného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1976, roč. 41, č. 3, s. 177 – 183.
- ČERTÍKOVÁ, H.: Vetná intonácia v Slovenskom rozhlase. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 74 – 77.
- DEMČIŠÁKOVÁ, E.: Jazyk účastníkov internetových dialógov. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 34, č. 3, s. 129 – 143.
- DEMČIŠÁKOVÁ, E.: Vlastnosti textov na internete. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 34, č. 4, s. 207 – 212.
- DOLNÍK, J.: Konceptný rámec jazykového poradenstva. In: *Slovenská reč*, roč. 74, 2009, č. 3, s. 129 – 134.
- DOLNÍK, J.: *Spisovná slovenčina a jej používatelia*. Bratislava: Stimul, 2000. 216 s.
- DOLNÍK, J.: *Základy lingvistiky*. Bratislava: Stimul, 1999. 228 s.
- DORULA, J.: Z listov pre nápravu krívd pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 24, č. 8, s. 266 – 267.
- DVONČ, L.: O úrovni dnešných a starších tlačených jazykových prejavov. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*, s. 257 – 258.
- Encyklopédia jazykovedy*. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor, 1993. 515 s.
- FEKETE, J.: Lišiak a slovenčina. In: *Kultúra slova*, 1980, roč. 14, s. 26.
- FERKO, M. – MARSINA, R. – DEÁK, L. – KRUŽLIAK, I.: *Starý národ – mladý štát*. Bratislava: Litera 1994. 144 s.
- FINDRA, J.: *Jazyk, reč, človek*. Bratislava: Q 111, 1998. 112 s.
- FINDRA, J.: O jazyku a štýle regionálnej tlače. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*, s. 260 – 263.
- FINDRA, J.: Oravec, J. – Laca, V.: Príručka slovenského pravopisu pre školy. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973. 608 s. In: *Slovenská reč*, 1974, roč. 39, č. 3, s. 180 – 184.
- FINDRA, J.: Zvuková realizácia textu v elektronických médiách. In: *Kultúra slova*, 2012, roč. 46, č. 4, s. 193 – 199.
- FORMÁNEK, B.: Kam ideš, slovenčina? In: *Denník SME*, 19. decembra 1998, s. 4.
- GREGOR, V.: Z listov pre nápravu krívd pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 24, č. 8, s. 267 – 268.
- HABOVŠTIK, A.: O výslovnosti skupín *le, li*. In: *Slovenská reč*, 1953, roč. XVIII, s. 225 – 234.

- HABOVŠTIAKOVÁ, K.: *Poučenia a zaujímavosti o slovenčine zo staršej i novej slovnjej zásoby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2009. 170 s.
- HAVRÁNEK, B.: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: 1932, s. 32 – 84.
- HEGEROVÁ, K.: *Imprinter?* In: *Kultúra slova*, 1998, roč. 33, č. 5, s. 319.
- HEGEROVÁ, K.: Anglicizmy a internacionalizmy v technických normách. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 1, s. 13 – 18.
- HEGEROVÁ, K.: Bohemizmy v textoch slovenských technických noriem. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 3, s. 142 – 148.
- HEGEROVÁ, K.: Terminologické otázky technických noriem. In: *Kultúra slova*, 1997, roč. 31, č. 6, s. 330 – 336.
- HLADKÝ, J.: Aktuálne otázky jazykovej kultúry v rozhlasovom spravodajstve. In: *Vývojové tendencie printového a rozhlasového spravodajstva. Zborník príspevkov z odborného seminára Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva konaného dňa 27. 11. 2007*. Ed. G. Magalová. Nitra : UKF, 2008, s. 26 – 35.
- HOLIČ, Š.: *Rétorika*. Nitra: Enigma, 2002. 86 s.
- HORÁK, G.: Hodnotenie javiskovej reči. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 5, s. 178 – 179.
- HORÁK, G.: Hodnotenie javiskovej reči. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 6, s. 218 – 220.
- HORÁK, G.: Jazyková kultúra od roku 1945. In: *Slovenská reč*, 1960, roč. XXV, č. 6, s. 321 – 338.
- HORÁK, G.: Kultúra reči v Krajskom bábkovom divadle v Banskej Bystrici. In: *Kultúra slova*, 1982, roč. 16, č. 2, s. 54 – 56.
- HORÁK, G.: Kultúra reči v Štátnom bábkovom divadle v Bratislave. In: *Kultúra slova*, 1980, roč. 14, č. 8, s. 278 – 280.
- HORÁK, G.: O jazykovej kultúre v Divadle pre deti a mládež (Trnava). In: *Kultúra slova*, 1980, roč. 14, č. 4, s. 117 – 119.
- HORÁK, G.: Seminár prekladateľov. In: *Kultúra slova*, 1977, roč. 11, č. 4, s. 123 – 124.
- HORÁK, G.: *Slovo o slove*. Martin: Matica slovenská, 1999. 96 s.
- HORÁK, G.: Výskum jazykovej kultúry v SND v Bratislave. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 10, s. 362 – 364.
- HORÁK, G.: Výskum jazykovej kultúry v profesionálnych divadlách. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 10, s. 356 – 358.
- HORÁK, G.: Zpráva o činnosti ortoepickej komisie. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 3, s. 183 – 184.
- HORECKÝ, J.: Ani obrana, ani ochrana, ale starostlivosť. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 3, s. 150 – 152.
- HORECKÝ, J.: Diskusia či polemika. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 6, s. 337 – 339.
- HORECKÝ, J.: Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 8, s. 259 – 265.
- HORECKÝ, J.: Jazyková politika v socialistickej spoločnosti. In: *Jazyková politika a jazyková kultúra*. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1986, s. 15 – 24.
- HORECKÝ, J.: Jazykový prejav vo výpočtovej technike. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 34, č. 3, s. 129 – 132.
- HORECKÝ, J.: KRÁĽ, Á.: Slovenská výslovnosť. Hovorí autor a V. Záborský. Réžia V. Rusko. Bratislava: Opus 1978. 8 gramoplatní, 16 s., č. 91 18 0545-52. In: *Slovenská reč*, 1979, roč. 44, č. 1, s. 52 – 54.
- HORECKÝ, J.: *Kultúra slovenského slova*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 1956. 150 s.
- HORECKÝ, J.: *Kultúra slovenského slova*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 1958 (Druhé, čiastočne upravené a doplnené vydanie). 167 s.

- HORECKÝ, J.: Odborné názvy v učebnici pre poslucháčov medicíny. In: *Kultúra slova*, 1971, č. 5, s. 186 – 187.
- HORECKÝ, J.: Skloňovanie osobného mena Mária (Maria, María) v mužských menách. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 6, s. 367.
- HORECKÝ, J.: *Slovenčina v našom živote*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 128 s.
- HORECKÝ, J.: Vážené súdružky a súdruhovia, vážení prítomní (Prívet). In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 5 – 6.
- HORECKÝ, J.: Výslovnosť názvu mesta Haag. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 5, s. 314 – 315.
- HORECKÝ, J.: Slovenčina v slovenskom rozhlase. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 34, č. 3, s. 167 – 169.
- HORECKÝ, J.: Zpráva o činnosti Ústavu slovenského jazyka SAV za rok 1966. In: *Slovenská reč*, 1967, roč. 32, č. 3, s. 176 – 179.
- HRUBANIČOVÁ, I.: *Ako zjesť žabu – od slova do slova*. Bratislava: Kalligram, 2013. 140 s.
- HRUBANIČOVÁ, I.: *The Slovak Matrix alebo slová v maskáčoch*. Bratislava: Q111, 2009. 144 s.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – ŠALING, S. – MANÍKOVÁ, Z.: *Slovenčina bez chýb*. Veľký Šariš: vydavateľstvo SAMO, 1998. 400 s.
- JANEK, J.: *Rozvíjanie jazykovej kultúry žiakov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1970. 192 s.
- JANEK, J. – ŽÁČEK, I.: *Slovník nesprávných a správnych výrazov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975. 424 s.
- Jazyková politika a jazyková kultúra*. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1986. 368 s.
- Jazyková poradňa*. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1957.
- JENČA, I.: Jazyk spravodajstva a vysielanie Slovenského rozhlasu. In: *Vývojové tendencie printového a rozhlasového spravodajstva. Zborník príspevkov z odborného seminára Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva konaného dňa 27. 11. 2007*. Ed. G. Magalová. Nitra: UKF, 2008, s. 9 – 16.
- KAČALA, J.: Jazyk potrebuje aj ochranu. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 1, s. 20 – 27.
- KAČALA, J.: Jazyková situácia, jazyková politika a jazykové zákonodarstvo. In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 4, s. 97 – 105.
- KAČALA, J.: Jazykoveda v minulých desaťročiach. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 26, č. 1, s. 7 – 11.
- KAČALA, J.: Konferencia bratislavských učiteľov slovenčiny. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 7, s. 247 – 248.
- KAČALA, J.: Konferencia o spisovnej slovenčine v r. 1918 – 1968. In: *Slovenská reč*, 1969, roč. 34, č. 3, s. 177 – 182.
- KAČALA, J.: Máme nový názov federatívnej republiky. In: *Kultúra slova*, 1990, roč. 24, č. 6, s. 193 – 197.
- KAČALA, J.: O niektorých teoreticko-metodologických a osobnostných predpokladoch diskusie o spisovnom jazyku. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 5, s. 292 – 298.
- KAČALA, J.: *Slovenčina – vec politická?* Martin: Matica slovenská, 1994. 191 s.
- KAČALA, J.: *Spisovná slovenčina v 20. storočí*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998. 96 s.
- KAČALA, J.: Starostlivosť o jazyk je aj ochrana jazyka. In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 5, s. 270 – 275.

- KAČALA, J.: Starostlivosť o jazykovú kultúru v Slovenskej akadémii vied. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 6, s. 193 – 198.
- KAČALA, J.: Vymedzenie pojmu jazyková suverenita. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 25, č. 1, s. 3 – 9.
- KALMÁNOVÁ, K.: *Pod Čebraťou či pod Čebraťom?* In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 2, s. 118 – 119.
- KLINCKOVÁ, J.: Dopad ekonomického balíčka? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 2, s. 127.
- KOČIŠ, F.: K jazykovej úrovni kníh. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 255 – 257.
- Kolektív autorov: *Jazyková poradňa III*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1964. 296 s.
- KOČIŠ, F.: Štyridsať rokov rozvíjania jazykovej kultúry na Slovensku. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 4, s. 103.
- KOČIŠ, F.: Teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry v súčasnej komunikácii. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda, vydavateľstvo, SAV 1995, s. 12 – 21.
- Kolektív autorov: *Jazyková poradňa IV*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1966. 500 s.
- Kolektív autorov: *Slovenčina moja. Zborník z konferencie o slovenskom jazyku a literatúre*. Bratislava: Krajský pedagogický ústav, 1970. 174 s.
- KRAJČOVIČ, R. – ŽIGO, P.: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2002. 252 s.
- KRÁL, Ábel: Aký je dnešný vzťah k slovenčine? In: *Verejná správa, časopis vlády SR*, 2009, č. 9.
- KRÁL, Á.: Deformácia intonácie slovenskej vety. In: *Slovenské pohľady*, 2003, roč. IV + 119, č. 4, s. 79 – 84.
- KRÁL, Á.: Intonácia oznamovacej vety. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, s. 257 – 277.
- KRÁL, Á.: *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. 3. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1996. 632 s.
- KRÁL, Á.: *Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník*. 2. vydanie. Martin: Matica slovenská, 2009. 423 s.
- KRÁL, Á.: *Príručný slovník slovenskej výslovnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 648 s.
- KRÁL, Á.: *Slovenská výslovnosť*. Súbor 8 gramoplatní. Rozpráva Á. Král a V. Záborský. Réžia V. Rusko. Bratislava: Opus 1978, č. 91 18 0545-52.
- KRÁL, Á.: Stav jazykovej kultúry slovenčiny. In: *Otázky jazykovej kultúry*. Red. Á. Král, J. Vaňko. Nitra: FF UKF, 2004, s. 15 – 45.
- KRÁL, Á. – RÝZKOVÁ, A.: *Základy jazykovej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. 128 s.
- KRÁL, Á.: Z problematiky suprasegmentálnych javov. In: *VANĀKO, Juraj – KRÁL, Ábel – KRALČÁK, Ľubomír: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky*. Nitra: FF UKF, 2006. ISBN: 80-8050-957-3, s. 94 – 112.
- Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967. 296 s.
- KRIAKOVÁ, E.: Čo počúvame z rozhlasového štúdia v Banskej Bystrici. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 7, s. 239 – 241.
- KRIAKOVÁ, H.: O jazykovej kultúre banskobystričského rozhlasového štúdia a spevohry DJGT. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 263 – 264.
- KRIVOŠÍKOVÁ, B.: Človeka poznáš po reči. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 320.

- KUMOROVÁ, Z. – PÍŠOVÁ, J. – PALECSKOVÁ, D.: *Jazyková kultúra v akademickej komunikácii*. 1. diel. Trnava : Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda 2011. 170 s. ISBN 978-80-8105-280-4
- LAGEROVÁ, V.: The Dynamics of Penetration of Anglicisms into Slovak and German. In: *Lingvistika: Istorija, predizvikatelstva, perspektivi*. Blagoevgrad, 2013. ISBN 978-954-680-908-7, s. 44 – 51.
- LIPTÁK, Ľ.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2000. 376 s.
- MAJTÁN, M.: V *Sotine* či v *Sotinej*? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 3, s. 177 – 178.
- MASÁR, I.: Aj slovenčina potrebuje zákonnú ochranu. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 3, s. 138 – 145.
- MASÁR, I.: Beseda o jazykovej kultúre na Pedagogickej fakulte v Trnave. In: *Kultúra slova*, 1974, roč. 8, č. 7, s. 253 – 254.
- MASÁR, I.: Jazyková kultúra v reklamách a inzerátoch. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 9, s. 316 – 317.
- MASÁR, I.: O ďalších publikáciách vydavateľstva Príroda. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 5, s. 184 – 187.
- MASÁR, I.: Poznámky k jednému matematickému textu. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 9, č. 9, s. 317 – 318.
- MASÁR, I.: Terminologická kultúra a komunikatívna efektívnosť. *Kultúra slova*, 1997, roč. 31, č. 4, s. 193 – 200.
- MATEJČÍK, J.: Jazyková výchova v rodine. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 4, s. 97 – 99.
- MICHALUS, Š.: Jazyk reportáží z Pretekov mieru a majstrovstiev sveta v basketbale. In: *Kultúra slova*, 1970, č. 4, č. 8, s. 277 – 279.
- MICHALUS, Š.: Jazyková kultúra v televízii. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 265 – 266.
- MICHALUS, Š.: Neprimeraný prístup ku kultúre jazyka. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 8, s. 280 – 282.
- MIKULA, V.: Príveľa neopravených chýb. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 7, s. 252 – 254.
- MISLOVIČOVÁ, S.: Cudzí výraz *cheerleaders* máme v slovenčine čím nahradiť? In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 2, s. 82 – 86.
- MISLOVIČOVÁ, S.: Jazyk na vlnách éteru. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 263 – 267.
- MISLOVIČOVÁ, S.: Moderná jazyková poradňa. In: *Kultúra slova*, 2013, roč. 47, č. 3, s. 129 – 132.
- MISLOVIČOVÁ, S.: Názvy súvisiace s elektronickou poštou a inými spôsobmi posielania písomných správ. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 34, č. 4, s. 203 – 207.
- MISTRÍK, J.: Zpráva o konferencii o hovorenej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 3, s. 174 – 176.
- OČENÁŠ, I.: *Fónická a grafická sústava spisovnej slovenčiny : vývin a korešpondencia ich prvkov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007, 216 s.
- OLOŠTIAK, M.: Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k anglickým antroponymám v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2003, roč. 68, č. 6, s. 321 – 335.
- ONDREJOVIČ, S.: Intonácia slovenskej vety a médiá. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 77 – 81.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk je farebnejší ako dúha. In: *Literárny týždenník*, 2006, roč. 19, č. 15 – 16, s. 9 – 10 (rozhovor M. Čiernej so S. Ondrejovičom).
- ONDREJOVIČ, S.: K niektorým výzvam a petíciám na ochranu slovenského jazyka. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 61, 2010, č. 1, s. 5 – 14.
- ONDREJOVIČ, S.: Keď sa zaobídeme bez jazykovedcov. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 1, s. 39 – 44.

- ONDREJOVIČ, S.: Niekoľko poznámok k Slovníku nesprávnych a správnych výrazov. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 5, s. 310 – 312.
- ORAVEC, J. – PAVLOVIČ, J.: *Spisovná slovenčina v televíznej praxi*. Bratislava: Československá televízia SSR, Inštitút výchovy a vzdelávania, 1986. 259 s.
- ORAVEC, J.: Jazyková stránka časopisov Chov hospodárskych zvierat a Záhradník. In: *Kultúra slova*, 1975, roč. 9, č. 4, s. 122 – 125.
- PAULINY, E.: Spisovný jazyk a demokratizácia kultúry. In: *Slovenská reč*, 1948 – 1949, roč. XIV, s. 129 – 136.
- PAULINY, E.: Zpráva o výskume hovorenej podoby spisovnej slovenčiny. In: *Slovenská reč*, 1964, roč. 29, č. 6, s. 351 – 357.
- PAVLOVIČ, J.: Pravopis slov Boh, boh, Boží, boží, Božský, božský. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 25, č. 4, s. 112 – 117.
- PAVLOVIČ, J.: Jazyk je kultúrna hodnota. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 2, s. 125 – 128.
- PECIAR, Š.: Jubileum Slovenskej reči. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 1, s. 3 – 9.
- PECIAR, Š.: Na šesťdesiate výročie veľkého októbra. In: *Slovenská reč*, 1977, roč. 42, č. 5, s. 257 – 260.
- PECIAR, Š.: Úlohy slovenskej jazykovedy po XVI. zjazde KSČ. In: *Slovenská reč*, 1981, roč. 46, č. 5, s. 257 – 262.
- PECIAR, Š.: Vývoj a stav jazykovedy v posledných rokoch. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1958, roč. IV, č. 3, s. 65 – 69.
- PERTIZAN, J.: Slovejci end Slovenkej! In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 319 – 320.
- PISÁRČIKOVÁ, M.: Štyridsaťročná rozhlasová Jazyková poradňa. In: *Kultúra slova*, 1992, roč. 26, č. 9, s. 257 – 259.
- PISÁRČIKOVÁ, M. a kol.: *Jazykovedná poradňa odpovedá*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 288 s.
- PISÁRČIKOVÁ, M.: Poznámky o jazyku novín. In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red.: J. Ružička. Bratislava: vydavateľstvo SAV, 1967, s. 258 – 260.
- PLECHANOVÁ, B. – FIDLER, J.: *Kapitoly z dejín mezinárodných vzťahů 1945 – 1995*. Praha: Institut pro stredoevropskou kulturu a politiku 1997.
- POLÁK, P.: Vec verejná. In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 315 – 319.
- POLIAKOVÁ, M.: *Jazyk a jazyková kultúra*. Bratislava: Inštitút pre verejnú správu 1993. 18 s.
- POVAŽAJ, M.: Čo s výrazom *know-how*? In: *Kultúra slova*, 1999, roč. 33, č. 5, s. 308 – 309.
- POVAŽAJ, M.: Čo so spojením vadný výrobok? In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 5, s. 316.
- POVAŽAJ, M.: Jazyková stránka publikácie Vinohradníctvo. In: *Kultúra slova*, 1980, roč. 14, s. 122.
- POVAŽAJ, M.: Imidžista. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 6, s. 371.
- POVAŽAJ, M.: Konferencia o spisovnej slovenčine a jazykovej kultúre. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 5, s. 299 – 301.
- POVAŽAJ, M.: Koróziivzdorný či koróziivzdorný? In: *Kultúra slova*, 2001, roč. 35, č. 4, s. 248 – 249.
- POVAŽAJ, M.: O jazykovej kultúre v elektronických médiách. In: *Kultúra slova*, 2000, roč. 33, č. 2, s. 81 – 85.
- POVAŽAJ, M.: O jazyku rozhlasovej a televíznej reklamy. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 2, s. 85 – 88.
- POVAŽAJ, M.: O jazyku športových relácií v Slovenskej televízii. In: *Kultúra slova*, 1973, roč. 7, č. 3, s. 93.
- POVAŽAJ, M.: Sonda do jazyka rozhlasového spravodajstva. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 1, s. 9 – 17.

- POVAŽAJ, M.: Sonda do jazyka televízneho spravodajstva. In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 2, s. 38 – 46.
- POVAŽAJ, M.: Záslužné dielo. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 5.
- PRANDA, A.: Kultúra operného a činoherného jazyka v uplynulej sezóne. In: *Slovenská reč*, 1949 – 50, roč. XV, s. 23 – 26.
- PRANDA, A.: O zvukovej kultúre spevoherného jazyka. In: *Slovenská reč*, 1954, roč. XIX, s. 211 – 221.
- PROKOP, J.: Čo sme počuli v rozhlase a v televízii. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 1, s. 22 – 23.
- Prečo je potrebný zákon NR SR o štátnom jazyku. In: *Kultúra slova*, 1994, roč. 28, č. 3, s. 137.
- RENDÁR, Ľ.: *Kultúra učiteľovej reči*. [online]. Trnava: PdF TU, 2013. 62 s. ISBN 978-80-8082-617-8.
- RENDÁR, Ľ.: O jazyku Žilinských novín. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 6, s. 356 – 359.
- RENDÁR, Ľ.: Sonda do výslovnosti hlásateľov Slovenského rozhlasu (znelostná asimilácia). In: *Vývojové tendencie printového a rozhlasového spravodajstva. Zborník príspevkov z odborného seminára Vývinové tendencie printového, rozhlasového a audiovizuálneho spravodajstva konaného dňa 27. 11. 2007*. Ed. G. Magalová. Nitra : UKF, 2008, s. 81 – 91.
- RICZIOVÁ, B.: Vedecká konferencia o jazykovej politike a jazykovej kultúre v socialistickej spoločnosti. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 10, s. 362 – 363.
- RIPKA, I.: O jazyku učebnice Dejiny Československa. *Kultúra slova*, 1971, roč. 5, č. 8, s. 282 – 286.
- RUŠČÁK, F.: Dimenzie vnímania lingvistických polemík. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 4 – 5, s. 235 – 237.
- RUŽIČKA, J.: Kolokvium o fonológii a fonetike. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 2, s. 122 – 124.
- RUŽIČKA, J.: O potrebe novej teórie spisovného jazyka. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda, 1979, s. 7 – 8.
- RUŽIČKA, J.: Po majstrovstvách v Ľubľane. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 5, s. 312 – 314.
- RUŽIČKA, J.: *Rozvoj slovenčiny v socialistickej Československu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975. 68 s.
- RUŽIČKA, J.: Spisovný jazyk a jazyková kultúra v škole. In: *Slovenská reč*, 1968, roč. 33, č. 3, s. 129 – 137.
- RUŽIČKA, J.: Na cestu o kultúre reči. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 1, s. 3 – 6.
- SABOL, J. – SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: *Kultúra hovoreného slova. Vysokoškolské učebné texty – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*. Košice: Rektorát UPJŠ, 1990. 283 s.
- SABOL, Ján – SOKOLOVÁ, Miloslava – BÓNOVÁ, Iveta: *Kultúra hovoreného prejavu*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta 2006. 255 s.
- SEDLÁČKOVÁ, Z.: Lingvokultúrne východiská k interpretácii súčasného slangu slovenskej mládeže. In: *Slovenská reč*, 2012, roč. 77, č. 1 – 2, s. 12 – 30.
- SERAFÍNOVÁ, D. – VATRÁL, J.: *Náčrt dejín slovenskej žurnalistiky*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2005, 214 s.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: KRÁĽ, Á. – RÝZKOVÁ, A.: Základy jazykovej kultúry. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. 128 s. In: *Slovenská reč*, 1991, roč. 56, č. 5 – 6, s. 334 – 336.
- Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda, 1995.
- STANISLAV, J.: *Hudba, spev, reč*. Bratislava: vydavateľstvo Opus, 1978. 432 s.

- STANISLAV, J.: *Slovenská výslovnosť. Príručka pre umelcov a iných verejných pracovníkov*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 1953. 300 s.
- STANISLAV, J.: Rozhlas a televízia v slovenskej rodine. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 1, s. 3 – 6.
- ŠEFČÁK, L. – DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1919 – 1968*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999. 245 s.
- ŠTEVČEKOVÁ, D.: Ako ďalej so slovenčinou v EÚ. In: *Literárny týždenník*, 2003, roč. XVI, č. 15, 9. apríla 2003, s. 3.
- ŠVENKOVÁ, V.: Jablko globalizácie. In: *Literárny týždenník*, 2003, roč. XVI, č. 17, 23. apríla 2003, s. 3.
- ŠTOLC, J.: Jazykové vzdelanie a výchova ako prameň jazykovej kultúry. In: *Slovenská reč*, 1947 – 48, roč. XIII, č. 7 – 8, s. 199 – 205.
- Tézy o slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 2, s. 33 – 40.
- UHLÁR, V.: Upevnenie a rozšírenie *l* v spisovnej slovenčine. *Slovenská reč*, 1958, roč. XXIII, s. 90 – 102.
- UHLÍKOVÁ, K.: Čet – chaos alebo osobitný štýl. In: *Kultúra slova*, 2004, roč. 37, č. 4, s. 143 – 150.
- VÉPYOVÁ, Z.: Anglicizmy v slovenskej publicistike. In: *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Sériá A – Philologica*. Trnava: PdF TU, 2001, s. 49 – 51.
- Výzva na ochranu národného jazyka. In: *Literárny týždenník*, 2006, roč. 19, č. 9 – 10, s. 1 – 2. *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda, 1979. 224 s.
- ZÁBORSKÝ, V.: *Výslovnosť a prednes*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1965. 96 s.
- Zákon národnej rady SR o štátnom jazyku, ktorý schválili na 11. schôdzi NR SR 15. novembra 1995. In: *Denník Slovenská republika*, 2. decembra 1995/ DOKUMENT.
- ZVALOVÁ, J.: *Keď si sadáme za mikrofón. O kultúre reči v médiách*. Bratislava: Logos, 1999. 80 s.
- 1000 poučení zo spisovnej slovenčiny*. Red. G. Horák. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971. 372 s.

Internetové zdroje:

- CPI (Corruption Perceptions Index) – Index vnímania korupcie. Zdroj: <http://www.transparency.sk/sk/vystupy/rebricky/#CPI> (2013-08-28)
- FRIDRICH, R.: *Slovenčina na slovíčko*. Zdroj: http://asswiper.nfo.sk/slovencina_na_slovicko.html (2010-06-06)
- HOLINOVÁ, N. – SUDOR, K.: *Blogerov rozčuľujú jazykovedci, tí však slovo prasačí nezakazujú*. Zdroj: <http://www.sme.sk/c/4832365/blogerov-rozculuju-jazykovedci-ti-vsak-slovo-prasaci-nezakazuju.html> (2010-05-07)
- Jazykový zákon znovu na pretrase*. Zdroj: <http://www.aktuality.sk/clanok/156120/jazykovy-zakon-opat-na-pretrase/> (2010-05-05);
- Ministerstvo kultúry kritizuje úroveň slovenčiny. Nedostatočnú ju majú úrady, súdy, aj médiá*. Zdroj: <http://aktualne.atlas.sk/ministerstvo-kultury-kritizuje-uroven-slovenliny-nedostatocnu-ju-maju-urady-sudy-aj-media/slovensko/politika/> (2014-05-20)
- MK SR: Kritizuje úroveň používania slovenčiny na úradoch i médiách*. Zdroj: <http://www.sita.sk/en/2014/04/14/mk-sr-kritizuje-uroven-pouzivania-slovenliny-na-uradach-i-mediach/> (2014-04-14)
- SUDOR, K.: *Holinová: Slovenčina neumiera, netreba ju chrániť zákonom*. Zdroj: <http://www.sme.sk/c/4384722/holinova-slovencina-neumiera-netreba-ju-chranit-zakonom.html> (2009-01-11)

Súčasná vláda podľa Rafaja rezignovala na povinnosť chrániť štátny jazyk. In: *Denník Pravda*, 9. 12. 2010. Zdroj: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/168697-sucasna-vlada-podla-rafaja-rezignovala-na-povinnost-chranit-statny-jazyk/> (2010-12-12).
<http://www.slovakia-in.host.sk/sin04-2002/aktuality/rozhovor02.html-27k> (2005-05-05)